

Alledaagse diversiteit in Almere

Ontwikkelingen in het wonen en leven
van de praktische middenklasse

Stefan Metaal | stedelijk onderzoek

Alledaagse diversiteit in Almere

Colofon

Opdrachtgever en begeleiding

Gemeente Almere
Thijs van der Steeg
Juliette Kollaard

Tekst en onderzoek

Stefan Metaal

Advisering

Arnold Reijndorp

Met medewerking van

Vrijwilligers en Mantelzorg Centrale
Almere (VMCA) studenten Sociologie
van de Vrije Universiteit Amsterdam,
Dienst Onderzoek en Statistiek
Almere

Opmaak

Ton Sampiemon design

Het onderzoek is mede gefinancierd
met een bijdrage uit het Fonds
Verstedelijking Almere (FvA).

© Gemeente Almere, 2025 Almere

Voorwoord

Dit rapport biedt inzicht in het wonen en leven in Almere vanuit de positie van bewoners, met een bijzondere focus op de praktische middenklasse. Dat is een groep met lage middeninkomens die als kwetsbaar wordt gezien en voorheen wel als 'lagere' middenklasse is omschreven. Het onderzoek, uitgevoerd in 2024 en 2025, bouwt voort op eerdere bevindingen uit 2013 en geeft een beeld van ontwikkelingen en uitdagingen waarmee deze bevolkingsgroep wordt geconfronteerd.

Voor het onderzoek zijn vijftig interviews afgenomen met bewoners. Er is twee keer een steekproef getrokken voor de interviews. De eerste steekproef was onder woningen met een lage WOZ-waarde. De tweede steekproef was meer gemengd op basis van het onderzoekspanel. Dankzij dit selectieproces kregen wij onze doelgroep goed in beeld en in perspectief.

De enquête bevat voornamelijk beproefde vragen die ontleend zijn aan onderzoek in nieuwe steden. Een deel van de vragen is geformuleerd op basis van de voorlopige resultaten van de interviews. De antwoorden op de enquêtevragen geven hierdoor indicaties voor de processen die wij ook in de interviews signaleren. Ruim zevenhonderd personen vulden de enquête in.

Voor de steekproeven en het gebruik van het onderzoekspanel gaat dank uit naar Lucas Veeger en Mirjam Boon van de dienst Onderzoek en Statistiek van de gemeente Almere. Ruim de helft van de interviews is afgenomen door studenten van de Vrije Universiteit Amsterdam, waaronder Anne de Groot en Louis Schneidt. Extra dank gaat uit naar Hilde Spaan die het afspraken maken op zich nam. Onmisbaar was het advies van Arnold Reijndorp, die met alles heeft meegedacht en altijd een wij-gevoel geeft aan het onderzoek. Dank is ook verschuldigd aan de geïnteresseerde en motiverende opdrachtgevers, Thijs van der Steeg en Juliette Kollaard.

Bij het analyseren en interpreteren van de onderzoeksgegevens stonden de sociale positie, de situatie van de huishoudens en het perspectief van de geïnterviewden op de wijken centraal. In de rapportage zijn vervolgens aanknopingspunten geformuleerd voor beleid.

Vooraf willen we vier belangrijke punten benadrukken. **Ten eerste** richt dit rapport zich voornamelijk op de middenklasse, en dan vooral mensen met een gemiddeld huishoudelijk inkomen (ongeveer 45.000 – 66.000 euro in 2023 volgens O&S Amsterdam). Het doel is om een genuanceerd beeld te schetsen van hoe deze groep in Almere woont en leeft. We spraken als gevolg van de aard van de tweede steekproef ook enkele personen met lagere en hogere inkomens. Dit zijn maar weinig interviews, en de passages waarin wij deze bewoners citeren zijn bedoeld om context te geven aan andere resultaten van de middeninkomens. Dat wij een overwegend positief beeld schetsen van de leefomstandigheden van de middenklasse, ligt niet aan de paar interviews die wij hebben gehouden buiten de eigenlijke doelgroep.

Ten tweede benaderen wij de veranderingen in de bevolking vanuit de dagelijkse praktijk in de straten. Uit de resultaten komt naar voren dat ondanks de politieke verdeeldheid in Almere en in Nederland als geheel, er in de straten van Almere sprake is van gedeelde omgangsvormen, ongeacht migratieachtergrond en culturele kenmerken. Dit omschrijven wij als alledaagse diversiteit. Almere vormt hiermee een voorbeeld voor andere steden.

Ten derde komen in dit rapport de voorzieningen van Almere op een genuanceerde wijze ter sprake. We hebben niet onderzocht of het aanbod van voorzieningen toereikend is in kwantitatief opzicht, maar bewoners gevraagd naar de dagelijkse ervaringen met de bestaande voorzieningen. Uit de reacties blijkt dat mensen over het algemeen zeer tevreden zijn over de gebouwde voorzieningen, zoals parken, vrije busbanen en fietspaden. Ook het gebruik van sociale en commerciële voorzieningen wordt besproken, en het blijkt dat mensen hier actief gebruik van maken. Hoewel gemeentelijke analyses wijzen op een tekort aan voorzieningen, wat met goede redenen

als problematisch wordt gezien, is het van belang om te signaleren dat mensen tevreden zijn met de kwaliteit ervan. Dit benadrukt de urgentie om de kwantiteit van de voorzieningen in lijn te brengen met de groeiende bevolking van Almere.

Ten vierde willen wij ontwikkelingen in de wijken van Almere op een passende wijze onder de aandacht brengen. Wij gaan uit van een realistisch beeld van de ontwikkelingen die uit het onderzoek naar voren komen, zoals de gevolgen van het splitsen en verkameren, of de overlast van drugshandel. Dit doet zich verspreid over Almere voor. Almere heeft geen echte probleemwijken. Almere heeft dezelfde problemen, maar die problemen doen zich verspreid voor over de hele stad. Dat maakt die problemen niet minder urgent.

Met dit rapport willen wij een bijdrage leveren aan het begrip van de leefomstandigheden en ervaringen van de middenklasse in Almere en wij hopen dat het beleidsmakers en andere belanghebbenden zal helpen bij het nemen van beslissingen voor de toekomst van de stad.

Inhoud

Voorwoord	3		
Samenvatting	8		
1 Inleiding	13		
Hoe gaat het sinds 2013?			
Het onderzoek			
De interviews			
De enquête			
Analyse			
Dit rapport			
2 Balancerende middenklasse	25		
Fietsmetafoor			
Nieuwe diversiteit			
Diversiteit in de suburb			
Diversiteit in Almere			
Diversiteit: houding en gedrag			
3 Meer huishoudens per woning	39		
Arbeidsmigranten en alleenstaanden			
Splitsen en verkamers			
Thuiswonende volwassen kinderen			
4 Omhoog wonen voorbij	51		
Welvaartervaring onder druk			
Inkomsten			
Wel en niet tevreden met werk en pensioen			
Woonlasten en woz-waarde			
Boodschappen, vakanties en het hobbyproject			
Verduurzaming van de woning			
Doorstroomstad			
5 Minder buurt, meer stad	75		
De aantrekkingskracht van Almere			
Ruimtelijke en sociale kwaliteiten			
Veiligheid en drugsoverlast			
Zorgen over verloedering en onveiligheid			
Sociale aspecten			
6 Ruimte voor diversiteit	97		
Diversiteit in de diversiteit			
Prima			
Minder barbecues			
Sociologische termen			
Dubbele instroom			
Kennismigranten			
Oudgedienden			
Overbruggend contact			
Behoedzame toenadering			
Externe politiek thema's			
7 Goede voorzieningen	133		
De fiets, de auto en de bus			
Wat de gemeente voor de stad doet			
Wat de gemeente voor de buurt doet			
Conclusie	143		
Nieuwe ontwikkelingen			
Kijken naar de stad			
Ondersteunend beleid			
Erkenning			
Literatuur	154		
Bijlagen	158		
Bijlage 1 Topiclist interviews			
Bijlage 2 Vragenlijst enquête			

Samenvatting

Uit het onderzoek komen de volgende conclusies, die aanwijzingen bieden voor vier kernpunten van beleid voor de stad.

Balancerende middenklasse

De praktische middenklasse is de grootste groep inwoners van Almere. Bij het onderzoek in 2013 bleek hoe deze groep door externe ontwikkelingen kwetsbaar was, maar intern veerkracht toonde. Ook constateerden we dat de middenklasse in Almere zeer divers was. Sinds die tijd zijn er verschillende rapporten over deze bevolkingsgroep en de diversiteit ervan verschenen.

Rapporten van onder andere het SCP en de WRR bevestigen het in het oorspronkelijke onderzoek uit 2013 geschetste beeld. De praktische middenklasse verkeert in een kwetsbare positie en is bijvoorbeeld gevoelig voor prijsstijgingen, maar blijkt ook flexibel te zijn in het zoeken naar oplossingen, met name in opleiding en werk. Het begrip 'balancerende middenklasse' geeft dit goed weer. De rapporten laten ook zien dat de bevolking als geheel steeds diverser wordt, en deze diversiteit door alle lagen van de bevolking heengaat. In de praktische middenklasse grijpen veel van deze ontwikkelingen ineens, zoals sociale stijging en daling, of arbeids- en kennismigratie.

De resultaten van interviews en de enquête van dit onderzoek bevestigen nogmaals het beeld van de kwetsbaarheid én veerkracht van de praktische middenklasse. De praktische middenklasse in Almere heeft net als in 2013 te maken met externe veranderingen die mogelijk financieel bedreigend zijn, maar zij is ook nog steeds in staat om bestedingen aan te passen door bijvoorbeeld nieuw of ander werk te vinden. Ontwikkelingen op de woningmarkt doen afbreuk aan de welvaartervaring, doordat het doorverhuizen naar een grotere, betere of meer aangepaste woning vrijwel onmogelijk wordt. Dat geldt des te meer voor de volwassen kinderen in deze groep.

Meer huishoudens per woning

De basissituatie, een rustig, comfortabel woonmilieu, met de vanzelfsprekendheden in de omgang en het samenleven die daarbij horen, is er nog steeds, ook in de verwachtingspatronen. Maar er treden daarin ook veranderingen op. Nieuwe ontwikkelingen in de verkoop en verhuur van woningen hebben effect op de samenstelling van de bevolking, het samenleven en het gebruik van de openbare ruimte op wijkniveau.

De meest in het oog springende ontwikkeling is dat eengezinswoningen niet altijd meer door één gezin worden bewoond. Door het opkopen van woningen voor verhuur en splitsen en verkamers van woningen, komen er meer en tijdelijke bewoners in de woonstraten. Voor de praktische middenklasse wordt het door de prijsstijgingen op de woningmarkt steeds moeilijker om een huis te kopen, zeker voor jongeren, voor wie – anders dan bij meer kapitaalkrachtige groepen – financiële ondersteuning van ouders ontbreekt of ontoereikend is. Daardoor verblijven er in veel woningen thuiswonende kinderen, die al ruim volwassen zijn en min of meer een eigen huishouden vormen, met bijvoorbeeld een partner, of een bedrijf aan huis. Ook daardoor komen meerdere huishoudens in één woning samen. Beide ontwikkelingen komen onder meer tot uiting in het toenemen van het aantal auto's en busjes in de straat. Deze trends komen naar voren in de interviews en worden bevestigd door de enquête.

Minder buurt, meer stad

Uit het onderzoek in 2013 bleek hoe groot de aantrekkingskracht van de Almeerse wijken is voor de bewoners. Het huidige onderzoek bevestigt dat beeld.

De aantrekkingskracht van de wijken blijft groot. Ten eerste zijn er ruimtelijke kwaliteiten met als belangrijkste categorieën de woning, de wijk en de natuur. Ten tweede zijn er sociale kwaliteiten, in de eerste plaats de aanwezigheid van familie, vrienden en burens en ten tweede kennissen en sociale contacten. Beide worden hoog gewaardeerd. Dat blijkt zowel uit de interviews, waarin bewoners deze kwaliteiten beschrijven, als uit de *push- en pullfactoren* in de enquête.

Net als in 2013 maken bewoners zich zorgen over verloedering en onveiligheid. Daarbij gaat het vooral om de openbare ruimte, met name het groen. De bewoners zien ook wel dat de gemeente hier een grote taak heeft, maar ze vinden toch dat de gemeente daarbij steken laat vallen. Bewoners maken zich ook zorgen over de overlast van drugshandel, die zich niet concentreert in specifieke 'probleebuurtten', maar in veel wijken binnen lijkt te dringen.

Ruimte voor diversiteit

De diversiteit kent nieuwe ontwikkelingen, zoals de komst van arbeidsmigranten en kennismigranten, maar ook het maatschappelijk succes van mensen die zelf of wiens ouders hier langer geleden als migrant zijn gekomen. Hoe gaan mensen in de Almeerse wijken met elkaar om?

Het bijzondere van Almere is dat de diversiteit groot is maar de inkomens niet zover uit elkaar lopen. De grootste groep, de groep die in Almere zo sterk vertegenwoordigd is, is het midden, mensen met praktische opleidingen, en praktische beroepen, die niet arm zijn, maar ook niet rijk. In de wijken is iedereen een beetje anders. Niemand is in de meerderheid. In zo'n buurt zijn alle contacten, bijna per definitie, overbruggend.

Vanzelfsprekende, alledaagse woorden, zoals gewoon, goed, leuk en prima geven aan hoe een ongedwongen leven in de wijk bestaat bij de gratie van de manier waarop bewoners relatief afstand houden en elkaar ruimte geven.

Goede voorzieningen

Het onderzoek uit 2013 liet zien dat Almere gewaardeerd werd voor de aanwezige voorzieningen. Ook in 2024 blijken bewoners graag gebruik te maken van zowel de aanwezige grootstedelijke voorzieningen als de wijkvoorzieningen.

De discussie over voorzieningen in nieuwe steden richt zich soms op het ontbreken van hoogwaardige voorzieningen die bij de aanleg van Almere niet waren meegenomen, maar de interviews en enquêtes laten juist zien dat de groene stadsplanning van de jaren zeventig, tachtig en negentig veel waardering oplevert. De bewoners zijn vooral geïnteresseerd in het handhaven van de bestaande, goede voorzieningen, waarvan het voortbestaan onder druk staat.

Vier kernpunten

Deze conclusies leiden tot de volgende kernpunten voor het beleid.

1. Het einde van de betaalbaarheid van de woningen is nog niet merkbaar voor de meerderheid van de Almeerse huishoudens, die nog op tijd is ingestapt. De praktische middenklasse woont goed, zonder al te hoge woonlasten. Maar deze omstandigheden zijn voor huishoudens die nu op de woningmarkt komen anders. De *bereikbaarheid van de woningvoorraad* voor de grote groep met lagere middeninkomens vormt een belangrijk aandachtspunt. Daarbij gaat het om de welvaartervaring van de oudere generatie, maar vooral ook om de slechte mogelijkheden van de jongere, in Almere opgegroeide generatie om een betaalbare woning te verkrijgen.
2. De gemeente lijkt zich weinig bewust van de nadelige gevolgen in de wijken van *opkopen, verhuren, splitsen en verkameren*. Dit fenomeen voltrekt zich niet alleen in wijken van de 'oude' steden, maar doet zich inmiddels ook voor in wijken van de 'nieuwe' steden. De tijdelijke bewoning betekent een flinke breuk met het oorspronkelijke karakter van de wijken. Voor arbeidsmigranten en expats zijn er veel mogelijkheden, omdat er voor hen bemiddeld wordt op de woningmarkt. Maar er zijn veel minder *mogelijkheden voor doorstroom* binnen Almere, vooral voor jongeren.
3. De ruimtelijke kwaliteiten die bewoners noemen, lijken heel vanzelfsprekend: de woning, de woonomgeving en het groen. Ook de kwaliteit van de verbindingen voor auto, fiets en bus lijkt heel gewoon. De bestaande sociale, commerciële en culturele voorzieningen springen niet altijd in het oog, maar blijken desgevraagd wel degelijk van groot belang. Die vanzelfsprekendheid houdt dus ook een gevaar in. Vaak gaat er veel aandacht uit naar nieuwe voorzieningen en veel minder naar de kwaliteiten die er al decennia zijn. In de nieuwste wijken is soms minder aandacht voor deze kwaliteiten, terwijl in de oudere wijken het onderhoud verslechtert, deels ook in afwachting van vernieuwing. Juist de *bestaande kwaliteiten* krijgen veel waardering van de bewoners.
4. Het bijzondere van de sociale diversiteit van Almere is, dat deze zich niet alleen tussen bevolkingsgroepen manifesteert, maar zich ook binnen de praktische middenklasse voordoet. Er is een toenemende diversiteit qua 'kleur' en herkomst, maar alle burens behoren ongeveer tot dezelfde

sociaaleconomische groep. Zij komen daardoor ook enigszins overeen in hoe zij in het leven staan. Dat is een van de redenen dat het dagelijks leven in de wijken zo veel rustiger en aangener is, dan de polarisatie in het politieke debat doet vermoeden. De interactie tussen bewoners onderling wordt in de wijken geleidelijk wat minder intensief. Wat niet betekent dat de kenmerkende sociale basis in de Almeerse wijken minder belangrijk is geworden. De contacten met de burens zijn nog altijd ‘gewoon’, ‘leuk’ of ‘prima’, je praat weleens met elkaar, je neemt een pakje aan of helpt op een andere manier, maar je loopt de deur niet plat, en af en toe wordt er een bijeenkomst georganiseerd. Vandaaruit ontstaat in Almere een *alledaagse diversiteit*. Bewoners erkennen tot op zekere hoogte verschillen en zoeken naar ruimte voor overeenkomsten, maar staan hier niet heel bewust bij stil: de inzet is een prettige omgang in de wijk. Dat is iets om te koesteren en op voort te bouwen.

De gemeente onderschat het belang van wat al aanwezig is, en zou zich meer kunnen richten op de bestaande kwaliteiten, in het bijzonder een bereikbare woningvoorraad, een groene woonomgeving, en het op peil houden van het voorzieningenniveau. Ook de sociale kwaliteiten worden niet altijd erkend. De opgebouwde sociale netwerken en de alledaagse diversiteit in de wijken vragen om meer waardering en respect.

1 Inleiding

“Ik denk dat omdat er allemaal buurten zijn die in het groen liggen, dat de mensen misschien denken dat we in een dorpje wonen. Maar Almere is natuurlijk een hele grote stad geworden.”

Almere wordt drukker en diverser. Niet alleen het aantal inwoners neemt toe: er is ook steeds meer te doen in Almere. Tegelijk is er ook veel te doen over Almere.

Om te begrijpen hoe Almere verandert, moet goed worden gekeken naar de mensen die er wonen en leven. Daarom hielden wij in opdracht van de gemeente Almere vijftig uitgebreide interviews met bewoners. Ter aanvulling is een enquête afgenomen met ruim zevenhonderd respondenten.

Dit rapport bouwt voort op onderzoek uit 2013 over de praktische middenklasse in Almere.¹ Ook in dit huidige rapport gaat de aandacht vooral uit naar de praktische middenklasse, want dat is de grootste groep inwoners in Almere. Hoe is het in de afgelopen tien jaar verdergegaan met deze groep? En wat is er sindsdien voor deze groep veranderd in de stad?

Het rapport uit 2013 ging over de kwetsbaarheid van dat deel van de middenklasse dat lang op basis van inkomen en opleiding als ‘lagere’ middenklasse werd aangeduid. De begrippen lager en hoger staan meer en meer ter discussie. Zo wordt in rapporten van het SCP bij voorkeur niet meer over ‘lagere’ en ‘hogere’ opleidingen gesproken, maar bijvoorbeeld over praktische dan wel theoretische opleidingen.² Daar zijn goede redenen voor: want bij ‘lager’ denken we aan alles lager. Dus de feitelijke omschrijvingen, zoals lagere opleiding, lagere inkomsten, lagere sectoren van de woningmarkt, gaan vaak gepaard met onbedoelde associaties van

1 Metaal en Reijndorp 2013.

2 Vrooman et al. 2014; Verbeek-Oudijk et al. 2023.

lagere status, lagere ambities of lagere cultuur. In 2013 signaleerden wij dat het vaak gaat om mensen met praktische opleidingen en praktische beroepen, en daarom gebruikten wij in dat rapport ook wel het begrip praktische klasse. Daar op voortbouwend wordt in dit rapport gesproken over 'praktische middenklasse'.

Hoe gaat het sinds 2013?

Centraal staat hoe het gaat met de grootste groep in Almere: de praktische middenklasse. Hoe is die samengesteld en hoe wonen en leven zij in Almere? Door de ontwikkelingen in Almere komen daar haast vanzelf een paar interessante vragen bij. Deze gaan vooral over de diversiteit van de stad. Er zijn vijf onderwerpen waar vragen aan verbonden zijn voor het onderzoek, die logisch voortvloeien uit de resultaten van 2013.

Hoe gaat het met de positie van de bewoners?

De eerste set vragen heeft te maken met de positie van de bewoners. Welke veranderingen treden op in de sociaaleconomische positie van huishoudens behorende tot de praktische middenklasse sinds 2013? Hoe organiseren zij hun dagelijks leven en hoe gaan ze om met veranderingen in hun budget? Hoe staat het met hun gevoel van welvaart en vooruitkomen, zoals dat in het vorige onderzoek naar voren kwam? Zeker in verband met ontwikkelingen zoals de sterke prijsstijgingen voor levensonderhoud in recente jaren. Veranderen de sociaaleconomische positie en financiële draagkracht van huishoudens in de praktische middenklasse op een manier die wijst op toenemende kwetsbaarheid?

Hoe gaat het met de kwaliteiten van Almere?

Een tweede set vragen gaat over de kwaliteiten van de buurt en de stad. Van welke voorzieningen maken bewoners gebruik en hoe waarderen zij deze? Is hier iets in veranderd? Welke kwaliteiten dichten zij de wijk en de stad toe? Op welke wijze en in welke mate voelen zij zich betrokken bij hun directe woonomgeving en de stad als geheel? Is er iets veranderd in de manier en de mate waarop zij zich betrokken voelen bij hun directe woonomgeving en de stad?

Hoe gaat het met de wijken?

Een derde set vragen heeft betrekking op de sociale verhoudingen in de wijken. Uit het eerste onderzoek bleek een gemeenschappelijke basis voor de omgang tussen bewoners aanwezig te zijn, is deze er nog, of wordt het moeilijker en brokkelt die gemeenschappelijke basis af? De diversiteit onder de bevolking van Almere is in de afgelopen tijd verder toegenomen. Dat geldt ook voor de praktische middenklasse op zich. Hoe ziet die diversiteit eruit en hoe gaan de bewoners daarmee om?

Hoe gaat het met diversiteit?

In samenhang met de voorgaande vragen is ook gevraagd hoe zij tot hun politieke keuzes komen, en of deze verband houden met de ontwikkelingen in de wijken. Leidt de toenemende diversiteit ertoe dat bewoners zich van elkaar afkeren of juist toenadering? Uit dat zich ook in het stemgedrag? Net als in het eerste onderzoek onderzoeken wij of er sprake is van ongenoegen (en/of polarisatie) en op welke punten.

Hoe gaat het met het beeld over de gemeente?

Net als vorige keer is ook gevraagd hoe bewoners denken over de activiteiten en inzet van de gemeente. Maken de leden van de praktische middenklasse zich nu meer zorgen over veranderingen in hun woonomgeving, en welke rol kennen zij daarbij toe aan de gemeente?

In dit onderzoek worden deze vragen benaderd vanuit de positie van de bewoners, zodat vanuit hun perspectief naar de veranderingen in Almere wordt gekeken. Dat is niet helemaal hetzelfde als het vragen naar meningen van bewoners. Het is een sociologische invalshoek, waarbij de praktijk van het leven en de positie van mensen in de samenleving het uitgangspunt is.

Het onderzoek

Vijftig intensieve interviews vormen de basis van het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek. Voor de eerste vijftientig interviews is een steekproef genomen uit het Almeerse woningbestand voor woningen met een WOZ-waarde van rond de 250.000 euro. Dat is binnen het huidige Almeerse

woningbestand een lage waarde: het gaat om de goedkopere koopwoningen en ook om sociale huurwoningen. Voor deze selectie is een verhouding gehanteerd van 70% koopwoningen en 30% huurwoningen, omdat in huurwoningen relatief meer mensen met lagere inkomens wonen.

Woningen met een WOZ-waarde van 250.000 euro vragen om een ingeschatte leencapaciteit van 55.500 euro. Dat past bij een huishoudensinkomen van ongeveer anderhalf keer het modaal inkomen. Het modaal inkomen lag in de periode 2023-2025 rond de 45.000 euro, en dit kwam in 2023 vrijwel overeen met de sociale huurgrens. De Metropoolregio Amsterdam omschreef in 2023 de inkomens van die grens van 45.000 tot 55.044 euro als 'lagere middeninkomens' en inkomens in de categorie 55.044 - 66.053 euro tot 'middeninkomens'.³ Dit komt erop neer dat wij met onze eerste steekproef in grote lijnen mikten op een doelgroep van één tot anderhalf keer modaal. Adressen waar alle ingeschrevenen 66 jaar of ouder zijn, werden van de steekproef uitgesloten. Wij wilden, net als in 2013, ons richten op huishoudens die deelnemen aan de arbeidsmarkt, vanwege mogelijk kwetsbaarheid als gevolg van flexibilisering en andere onregelmatigheden van de arbeidsmarkt.

De locaties van het oorspronkelijke onderzoek zijn ook weer gebruikt voor deze steekproef, namelijk een selectie van relatief oudere wijken. Dit gaat niet alleen om de allereerste wijken, en wij wilden niet in te veel wijken tegelijk onderzoek doen omdat wij langs de deur gaan om te werven. Zo ontstond in 2013 de volgende selectie. In Almere Stad: Waterwijk, Kruidenwijk, Staatsliedenwijk, Centrum, Stedenwijk en Muziekwijk Noord, met als relatief nieuwere wijken in Stad bovendien Filmwijk en de eerste delen van Noorderplassen. In Almere Buiten hebben wij de selectie beperkt tot de Eilandenbuurt en de Regenboogbuurt. In Almere Haven de volgende oudere wijken: De Gouwen, De Hoven, De Marken en De Werven.

Door op basis van deze steekproef langs de deuren te gaan, is een diversiteit aan bewoners bereikt. Door volhouden kregen we mensen te spreken die normaal niet zo gauw aan onderzoek deelnemen. Zo zijn we erin geslaagd om bewoners te interviewen die doorgaans niet snel aan een onderzoek

3 O&S Amsterdam 2023

meewerken, zoals bewoners van huizen met dichte gordijnen en overgroeide tuinen. Ter ondersteuning van de interviews is een uitgebreide enquête uitgezet. Hieruit kwamen nieuwe gezichtspunten en vragen naar voren. Deze vormden mede de inspiratie voor een tweede steekproef.

De laatste twintig interviews zijn namelijk afgenomen onder mensen die in de enquête hadden aangegeven bereid te zijn tot een interview. Uit deze groep zijn willekeurig e-mailadressen geselecteerd. Deze selectieprocedure is noodzakelijk breder dan de eerste steekproef, omdat we de gegevens over de WOZ-waarde uit de enquête niet konden gebruiken vanwege de zorgvuldige gegevensbescherming die bij het panel komt kijken. Na de eerste dertig interviews hadden we al een sterk beeld van inwoners uit woningen met een lage WOZ-waarde. De meerderheid van de nieuwe interviews sloot daarbij aan. Zelfs in sommige van de duurdere woningen bleken ook mensen te wonen met gemiddelde inkomens.

Wij hebben de extra interviews met meer variatie verwelkomd. Zo spraken wij ook met enkele huishoudens met hoge inkomens, en kregen we een beeld uit de nieuwere wijken. Ook spraken wij meer ouderen, die grotendeels buiten de eerste steekproef vielen. Dat stelde ons in staat de resultaten in een breder perspectief te plaatsen en beter aan te sluiten bij de enquête, die ook gelegenheid bood om bijvoorbeeld verschillen in opvattingen tussen middeninkomens te vergelijken met hogere of lagere inkomens. Dat vergelijkende, bredere beeld heeft geholpen om meer gerichte conclusies te trekken over de praktische middenklasse en bovendien over Almere als geheel.

Wij gaan zorgvuldig met deze tweede steekproef om. We hebben bijvoorbeeld niet de observaties van rijkere bewoners opgetekend als uitspraken van bewoners met middeninkomens. Bij kwalitatief onderzoek is de aanwezigheid van afwijkingen of de verhouding binnen de steekproef veel minder van belang voor de resultaten. Het draait bij kwalitatief onderzoek om deskundige, onafhankelijke inschattingen van de onderzoeker, die navolgbare stappen neemt en ervoor zorgt dat de resultaten op een geloofwaardige manier worden overgedragen.⁴

4 Bakker en De Boer 2021

De vijf overige interviews zijn aan het begin van het onderzoek gehouden met leden van de Vrijwilligers en Mantelzorg Centrale Almere (VMCA). Deze organisatie had behulpzaam een wervend bericht opgenomen in hun communicatie naar leden. Omdat deze leden goed oog hebben voor specifieke problemen en de manier waarop mensen die in de praktijk al dan niet oplossen, zijn dit waardevolle interviews geweest in de beginfase van het onderzoek.

De interviews

Het kwalitatieve deel bestaat uit semigestructureerde interviews van ongeveer één tot anderhalf uur, met een beproefde onderwerpenlijst, die aangevuld is met nieuwe thema's. De interviewmethode is in eerdere onderzoeken gebruikt in verschillende stadswijken, naoorlogse wijken en nieuwere wijken.⁵

Thema's die in de gesprekken met de bewoners aan de orde komen, zijn gebaseerd op sociologische theorieën over de levensloop de woon-geschiedenis en de organisatie van het dagelijks leven.

1. Wat betreft de sociaaleconomische positie wordt tijdens het gesprek allereerst het traject van opleidingen en banen van de geïnterviewde in kaart gebracht. Hieruit ontstaat een beeld van de veranderingen in sociaaleconomische positie op individueel niveau.
2. Een aantal vragen is specifiek gericht op de vaste lasten, de veranderingen daarin, de compensaties daarvoor, en een aantal andere materiële eigenschappen van het huishouden. Het gehele huishoudensbudget, van het inkomen tot de energierekening, komt aan bod.
3. De leefgewoontes en de buurt komen aan bod door te vragen naar de manier waarop het dagelijks leven is ingericht. De geïnterviewden beschrijft hoe een gemiddelde week er uit ziet. In hoeverre speelt dit zich af in de wijk? Van wat voor voorzieningen wordt regelmatig gebruik gemaakt (buitenruimte, speeltuinen, ontmoetingsplaatsen, school, etc.)? In hoeverre is dit anders dan in 2013?

5 Zie bijvoorbeeld Anderiesen en Reijndorp 1990; Reijndorp et al. 1998; Metaal, Delnoij en Duyvendak 2006; Metaal en Teijmant 2008; Reijndorp et al. 2011.

4. De betrokkenheid bij Almere als woon- en leefomgeving komt ook aan bod door de geïnterviewden te vragen naar hun woongeschiedenis. Hoe komen mensen terecht in Almere en hoe hebben zij hun buurt uitgekozen? Dat zegt ook iets over de manier waarop zij naar de stad kijken. Het gesprek komt vervolgens op de buurt. Kunnen de geïnterviewden beschrijven wie er in de straat wonen?
5. Onderwerpen over verduurzaming en veroudering zijn aan de lijst toegevoegd. Niet met de bedoeling om te toetsen van welke regelingen mensen wel of niet gebruik maken, want hierover is in het tijdsbestek van dit onderzoek geen compleet beeld te krijgen. Het gaat om voorbeelden van het soort regelingen en formele, informele of professionele structuren waar bewoners in de praktijk mee werken; hoe zij daar aan komen, en hoe zij dat doen.

Bij de gesprekken is een professionele distantie betracht, met als doel om mensen aan te moedigen om vrijuit en zonder aandringen over deze onderwerpen te spreken. Met hun gegevens en opvattingen wordt met respect en zonder waardeoordeel omgegaan. De informatie is vertrouwelijk behandeld. Net als de vorige keer worden de onderzoeksresultaten zoveel mogelijk geanonimiseerd om de privacy van de geïnterviewden te waarborgen.

De enquête

Ter aanvulling van het kwalitatieve onderzoek is een enquête uitgezet onder het vast onderzoekspanel van Almere. Dat is een groep van 2250 inwoners die bereid is gevonden om regelmatig een vragenlijst in te vullen. De afdeling Onderzoek en Statistiek van de gemeente Almere beheert dit bestand en stuurt hen de vragenlijsten. Zo is dat ook voor dit onderzoek gedaan. De vragenlijst is samengesteld op basis van beproefde enquêtevragen van onderzoek in nieuwe steden, in het bijzonder ons onderzoek in Zoetermeer en een aantal items in gebruik bij de afdeling O&S van Almere.⁶ Een deel van de vragen is bovendien gebaseerd op de resultaten van de eerste vijftwintig interviews.

6 Metaal et al. 2011

TABEL 1: SAMENSTELLING RESPONDENTEN.

Leeftijd	Respons	Panel	Almere
18-29 jaar	1%	2%	19%
30-39 jaar	6%	8%	21%
40-49 jaar	10%	14%	17%
50-59 jaar	19%	22%	17%
60-69 jaar	34%	28%	15%
70-79 jaar	25%	21%	8%
80+ jaar	5%	6%	3%

Opleidingsniveau	Respons	Panel	Almere
Laag	11%	10%	27%
Middelbaar	37%	37%	44%
Hoog	52%	50%	29%

Gender	Respons	Panel	Almere
Man	60%	55%	49%
Vrouw	40%	45%	51%
Anders	1%	3%	-

De enquête is 718 keer ingevuld op een manier die compleet genoeg is. De respons is $718/2250 = 32\%$. Volgens de afdeling Onderzoek en Statistiek is dat voor het panel een goede respons, vooral ook omdat de steekproef op basis van leeftijd, gender en opleidingsniveau representatief is voor het panel.

Er zijn géén grote verschillen in de respons op basis van leeftijd, geslacht en opleiding binnen het onderzoekspanel zelf. Vergeleken met heel Almere is het een ander verhaal: jongeren zijn sterk ondervertegenwoordigd in het panel en ouderen juist weer sterk oververtegenwoordigd.

Gelukkig bestaat van deze samenstelling en afwijkingen van de populatie een scherp beeld bij de afdeling Onderzoek en Statistiek. Aan de hand hiervan kan het beste uit de resultaten worden gehaald (zie tabel 1).

Analyse

Bij kwalitatief onderzoek in stadswijken worden vaak ongeveer twintig interviews gehouden, dus vijftig is een aanzienlijk aantal. De interviews duren ongeveer een uur en gemiddeld genomen komt een transcriptie van een gesprek uit op twintig A4-tjes. Als je dat uitprint en op een stapel legt krijgt je een boekwerk van duizend bladzijden.

Dat maakt het gebruik van de inzet van een grondige maar ook tijdbesparende methode van analyse noodzakelijk. Stapsgewijs zijn de transcripten van de interviews bestudeerd, eerst na de eerste tien interviews, vervolgens na de eerste dertig interviews en uiteindelijk na vijftig interviews. Trefwoorden zijn opgemaakt door het grondig lezen van de interviews, volgens een methode die bekend staat als thematische analyse. Aan de hand daarvan zijn tekstfragmenten geselecteerd en vervolgens aan een op discours-analyse gebaseerde grondige lezing onderworpen. Daarbij worden uitspraken als onderdeel van een groter cultureel geheel beschouwd en bestudeerd.⁷

Door intensief contact met de opdrachtgever en de vraag voor tussen-rapportages, werd deze stapsgewijze aanpak aangemoedigd.

De resultaten van de enquête betekenen op zichzelf al veel, maar ze krijgen meer betekenis door ze tegen het licht van de interviews te houden. Dat maakt de analyse van de enquête net iets anders dan gebruikelijk. Het accent bij de analyse van dit mixed-method design lag op de kwalitatieve gegevens. Er is voor de enquête vooral gebruik gemaakt van eenvoudige, beschrijvende tabellen en statistieken, waarbij op de aansluiting op de resultaten van de interviews is gelet. Zo is dit rapport geschreven, en zo is vanaf het begin ook gewerkt met de enquête.

De wisselwerking tussen de interviews en de enquête werd productief doordat de vragenlijst pas definitief is gemaakt nadat de eerste helft van de interviews al was gehouden. Daardoor konden de vragen worden aangescherpt op basis van de eerste resultaten. Zo kon bijvoorbeeld een vraag

⁷ Zie Metaal 2011“publisher”:“Universiteit van Amsterdam”,“publisher-place”:“Amsterdam”,“title”:“Identiteit van stad, dorp en buitenwijk Consequenties van de opkomst van het stedelijk veld en gentrification voor ruimtelijke identiteit”,“author”:[{"family":“Metaal”,“given”:“Stefan”}],“issued”:{"date-parts":[{"2011"}]},“label”:“page”}],“schema”:“https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json”}, hoofdstuk 4.

worden toegevoegd over het splitsen en verkameren van woningen, en over thuiswonende volwassen kinderen.

Dit rapport

Het onderzoek en dit rapport zijn het resultaat van een opdracht van de gemeente Almere aan Stefan Metaal, onderzoeker en auteur van het rapport. Arnold Reijndorp heeft als adviseur aan het rapport meegewerkt. Bij het veldwerk hebben studenten van de VU, afdeling sociologie, op betaalde basis meegewerkt. Omwille van deze samenwerking wordt in de tekst de aanduiding 'wij' gebruikt.

Er is ook een andere reden waarom op sommige plekken in de tekst niet 'ik' maar 'wij' wordt gebruikt, en dat is waar het de methode aangaat. Het rapport bouwt voort op een onderzoekstraditie. Deze traditie is in de steden begonnen; in de stadsvernieuwingswijken van Amsterdam en Rotterdam, later met uitbreiding naar de naoorlogse wijken. Daarna is het onderzoek 'doorverhuisd' naar de nieuwe steden. Meer recent verschenen de proefschriften van Ivan Nio en Thijs van der Steeg waarin Almere een hoofdrol speelt. Thijs van der Steeg is mede opdrachtgever en initiatiefnemer van het onderzoek, en voltooide onlangs nog een kwalitatieve studie over Almeerse hofjes.⁸

De inhoud van dit rapport volgt in grote lijnen de vraagstelling. In hoofdstuk twee wordt ingegaan op het onderzoek dat is verschenen naar de praktische middenklasse en de toenemende diversiteit van de bevolking, met name in de middenklasse.

In hoofdstuk 3 wordt verslag gedaan van enkele belangrijke nieuwe ontwikkelingen die laten zien op welke manier Almere drukker wordt: er huizen vaker meerdere huishoudens in één (voormalige) woning. Dat heeft te maken met splitsen en verkameren, en het lang thuiswonen van volwassen kinderen. Hoofdstuk 4 gaat over de inkomsten en de uitgaven van de huishoudens die tot de praktische middenklasse behoren. Hoe zij hun leven organiseren,

hoe zij hun werk afstemmen op hun leven en vice versa en wat het wonen betekent voor hun budget. Almere was lange tijd betaalbaar, vooral voor de praktische middenklasse, en dat verandert.

In hoofdstuk 5 wordt op de wijken ingezoomd. Bekeken worden welke kwaliteiten Almere heeft voor de bewoners, en welke problemen zij ervaren in hun woonomgeving. Speciale aandacht wordt besteed aan de sociale kwaliteiten en de netwerken die mensen opbouwen.

Vervolgens wordt in hoofdstuk 6 uitgebreid stilgestaan bij de veranderingen in de wijken, met bijzondere aandacht voor de toenemende diversiteit van Almere. Hierbij gaat het over hoe de instroom van onder andere migranten is veranderd, hoe de omgangsvormen in de buurt geleidelijk veranderen, en hoe om wordt gegaan met diversiteit in het dagelijks leven in de wijk.

Ten slotte worden in hoofdstuk 7 kort de voorzieningen en meningen over de gemeente onder de loep genomen. Hier gaat het onder andere over vervoer, het onderhoud van de openbare ruimte en de kwaliteit van de bestaande voorzieningen.

De conclusie bevat naast een samenvattende beschouwing met enkele hoofdlijnen uit het rapport, ook een op de resultaten gebaseerde uiteenzetting over de manier waarop naar Almere wordt gekeken, en hoe het beter kan.

8 Nio 2016; Meier 2013; Van der Steeg 2022.

2 Balancerende middenklasse

De praktische middenklasse is, zoals gezegd, de grootste groep inwoners van Almere. Bij het onderzoek uit 2013 bleek hoe deze groep het moeilijk kon krijgen door externe omstandigheden maar intern veerkracht bleef vertonen. Ook constateerden we dat de middenklasse in Almere zeer divers was. Sinds die tijd zijn verschillende rapporten over de groep en de diversiteit ervan verschenen. Hoe typeren de rapporten de praktische middenklasse? En welke ontwikkelingen worden geconstateerd over de diversiteit van de wijken waarin we deze middenklasse aantreffen?

Wij interviewen de mensen thuis. Je komt binnen in een gewoon huis, in een straat met andere gewone huizen, met al even 'gewone' mensen.

Ook in 2013 stond hetgeen wij aantroffen in contrast met bezorgdheid over hun sociaaleconomische positie en hun mentaliteit. In verschillende gemeentelijke nota's leek de kwetsbaarheid van de positie te worden geweten aan de motieven en mentaliteit van de mensen zelf. Ze zouden te weinig tijd nemen voor belangrijke zaken en vooral bezig zijn met consumeren. De oorzaak daarvan zou zijn dat ze te veel op zich hadden genomen: ze maakten verkeerde keuzes en staken zich in te hoge schulden. Uit ons onderzoek kwam naar voren dat dit beeld totaal niet klopte. De praktische middenklasse bleek zeer bewust om te gaan met geld, en vertoonde wel degelijk betrokkenheid, met de zaken die voor hen en hun kinderen van belang waren, al waren dat misschien niet altijd de punten die de gemeente belangrijk vond.

De meeste mensen die wij spraken hadden juist een goed beeld van hun inkomsten en uitgaven. Zij permitteerden zich hoogstens een 'troetelproject': een hobby die kostbaar, maar daardoor juist van grote waarde is, omdat deze alleen mogelijk is door zorgvuldig om te gaan met het huishoudelijk budget. Dat niet alleen: als de nood werkelijk aan de man kwam, kon het hobbyproject – met pijn aan het hart – van de hand worden gedaan.

Sinds het onderzoek uit 2013 verschenen publicaties over het wel en wee van de middenklasse. Veel gegevens bevestigen het beeld dat wij schetsten.

Andere resultaten roepen nieuwe vragen op, die van nut zijn om het huidige onderzoek richting te geven.

Fietsmetafoor

In SCP-onderzoek 'Verschil in Nederland'⁹ wordt uitgelegd dat mensen met een opleiding op mbo-niveau (praktische opleiding), in culturele voorkeuren meer lijken op lager opgeleiden dan op hoger opgeleiden (theoretische opleiding). Dat beeld wordt bevestigd in de WRR-publicatie 'Val van de middenklasse?'¹⁰ – een net iets te tendentieuze titel, want de middenklasse die de auteurs beschrijven, blijkt in het rapport veerkrachtiger dan de titel doet vermoeden.

Ook in deze WRR-studie worden de alarmistische geluiden over een bedreigd of afkalvend middensegment weersproken. Wanneer wordt gekeken naar opleiding, beroep en inkomen is er vooral sprake van een 'stabiel midden'. Maar de onderzoekers signaleren ook bedreigende ontwikkelingen in onderwijs, beroepen en inkomen, en spreken daarom ook wel van een 'kwetsbaar midden'.¹¹

Dit stemt in grote lijnen overeen met het beeld dat wij schetsten in 2013. In plaats van interne oorzaken van verval (consumentisme etc.), constateerden wij dat er externe bedreigingen waren, die te maken hadden met de groeiende zelfstandigheid op de arbeidsmarkt van deze groep (flexibele arbeidscontracten, tijdelijke contracten, zzp-ers, groot aandeel kapitaalarme zelfstandig ondernemers).

Ook wordt in het WRR-rapport gesignaleerd dat de grens in de zin van culturele voorkeuren tussen lage en middeninkomens minder scherp wordt. Wij spraken in ons rapport over een brede 'praktische klasse' die in een aantal opzichten verschilt van mensen met meer cultureel kapitaal, meestal gemeten naar de hoogte van de genoten opleiding. Wij concludeerden dat het niet zozeer om meer of minder, maar om ander cultureel kapitaal ging. Wij noemden het cultureel kapitaal van onze onderzoeksgroep daarom 'common cultural capital'. In de tijd van het rapport werd de andere groep

9 Vrooman et al. 2014.

10 Engbersen, Snel en Kremer 2017.

11 Ibid., 81.

vaak aangeduid als creatieve klasse of kenniswerkers. Dat is achteraf gezien een wat nauwe omschrijving. Het SCP spreekt tegenwoordig in bredere zin over 'theoretisch opgeleiden' in onderscheid met 'praktisch opgeleiden'. Dat onderscheid heeft overeenkomsten met de aanduiding praktische middenklasse die wij hanteren in dit onderzoeksverslag.

De WRR-studie bevestigt dat mensen met opleidingen op een gemiddeld niveau, in voorkeuren (waaronder 'onbehagen') meer gaan lijken op mensen met praktische opleidingen. Dat was volgens de auteurs in de twintigste eeuw nog andersom.¹²

In ons rapport uit 2013 bleek dat niet zozeer het praktische karakter van de opleidingen van belang was, maar het praktische karakter van de beroepen.¹³ En waar de WRR een koppeling probeert te maken met 'voorkeuren', zoals 'onbehagen', hadden wij het over een praktische mentaliteit. Maar wat dan wel weer met het onderzoek van de WRR overeenkomt, is het beeld dat mensen met middeninkomens en lagere inkomens onderling veel gemeenschappelijk hebben in houding.

Maar er zijn ook nieuwe zorgen. Duitse onderzoekers vergelijken de praktische middenklasse met fietsers, die altijd moeten blijven trappen om niet om te vallen.¹⁴ Zij moeten voortdurend strategisch blijven investeren in economisch kapitaal en cultureel kapitaal. Zij omschrijven dit als *Statusarbeit*; een wat ongelukkige term, want het gaat niet om status (in de zin van *keeping up appearances*) maar om de reële sociale positie: drastische dalingen in het inkomen en het periodiek waardeloos blijken van met noeste arbeid verkregen diploma's. Ook in ons onderzoek bleken 'status' en de angst voor het verlies ervan minder belangrijk in de perceptie van de praktische middenklasse dan de reële welvaart of het verlies daarvan. In de zelfreflectie van de geïnterviewden klonk een zekere trots door op hetgeen zij concreet bereikt hadden in de verbetering van woon- en leefomstandigheden.

Met hun fietsmetafoor hebben de Duitse onderzoekers echt iets te pakken. In plaats van simpelweg rondkomen op basis van een vast laag inkomen, en proberen vooruit te komen op langere termijn, moeten mensen die behoren

12 Ibid., 213.

13 Metaal en Reijndorp 2013, 25–29.

14 Schimank, Mau und Groh-Samberg 2014.

tot de praktische middenklasse voortdurend strategisch bezig blijven. Zij zijn in principe en naar hun eigen opvatting best welvarend. Maar hun banen zijn onzeker, omdat vaste banen niet langer de norm zijn. En hun opleidingen zijn te ver in het verleden om nog van grote waarde te zijn: zij moeten zich voortdurend bij- en omscholen. Kenmerkend voor deze groep als geheel is wellicht, dat ze dit wonderwel lukt, blijkt ook uit ander Duits onderzoek.¹⁵ Dit is een aanvulling op de constatering van de WRR over 'stabiel midden' en 'kwetsbaar midden': die stabiliteit vraagt dus om voortdurend onderhoud en alertheid.

In 'Val van de middenklasse' (liever dus, naar analogie van de fietsmetafoor, 'balancerende' middenklasse), speelt dit thema van grotere onzekerheid van de sociale positie ook een rol. Vier instituties verleenden ooit zekerheid aan de middenklasse: naast vaste banen en de waarde van een opleiding zijn dat profijt van overheidsvoorzieningen en stabiele gezinsrelaties.¹⁶ De zorgen die in de hier besproken rapporten worden geuit, passen bij de conclusies van ons vorige onderzoek, en leveren nieuwe vragen op, die de moeite waard zijn om bij de analyse van de interviews mee te nemen. Ook gezien de prijsontwikkelingen, de doorgaande flexibilisering op de arbeidsmarkt en de introductie van 'marktwerking' bij overheidsvoorzieningen van de laatste jaren. Daartegenover staat een herwaardering van praktische kennis en vaardigheden - mede als gevolg van een gebrek aan bekwaam personeel in veel sectoren, die ook tot uiting komt in een emancipatie van het middelbaar beroepsonderwijs.

Uit onderzoek van Thijs van der Steeg komt naar voren dat vooral voor deze groep specifieke uitdagingen ontstaan bij de energietransitie. De verduurzaming van woningen vraagt om een grote financiële inspanning van de middenklasse huishoudens zelf.¹⁷ In de Almeerse wijken uit de jaren zeventig en tachtig, moeten tienduizenden suburbane goedkopere en middeldure koopwoningen verduurzaamd worden, en dat betekent voor middenklassehuishoudens met relatief bescheiden inkomens tot anderhalf modaal, een relatief hoge kostenpost. Hun keuzes en handelingsruimte is beperkt

15 Kumkar et al. 2022.

16 Engbersen, Snel, en Kremer 2017, 27.

17 Van der Steeg 2022, 9.

tot bepaalde oplossingen. En dat betekent ook een grote opgave voor de gemeente, die deze groep wil ondersteunen.

Tegelijk constateert Van der Steeg dat de eigenaar-bewoners die hij interviewde, ook voordeel hebben van hun praktische opleidingen en beroepen bij woningverbetering. In hun sociale omgeving is vaak technische kennis aanwezig en er zijn altijd wel handige mensen te vinden. Dat de gemeente wil ondersteunen en de bewoners een praktische houding hebben, mengt zich. Alle tips en hulpmiddelen die de eigenaar-bewoners krijgen verknopen zij op hun manier, met eigen handigheid en hulp van elkaar, in een eigen aanpak, ongeacht of deze nou precies voldoet aan wat de gemeente ervan had gehoopt.¹⁸

Nieuwe diversiteit

In het oorspronkelijke onderzoek constateerden wij dat de buurten van Almere steeds diverser werden. Deze trend wordt in de literatuur breed erkend, want Almere is inderdaad een van de meest diverse steden van Nederland, in termen van migratieachtergrond. In rapporten over Almere, zoals Staat van de stad¹⁹ wordt dat beaamd:

“Na Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Diemen en Vaals kent Almere de grootste diversiteit naar herkomst. Dit kan het samenleven ingewikkelder maken omdat bewoners zich minder goed herkennen in hun buurtgenoten.”²⁰

Het is dus van groot belang dit verder te onderzoeken, al komen de auteurs niet veel verder dan deze wat verontrustende constatering dat mensen zich minder goed in elkaar herkennen. Vervolgens wordt de ingewikkelde thematiek van diversiteit in de omgang tussen bewoners uit een soort voorzichtigheid ontweken. Initiatieven, participatie en cohesie moeten worden ondersteund, in algemene zin. Dit is bijvoorbeeld ook de voornaamste conclusie van het op zich veelbelovende co-onderzoek dat in het kader van

18 Ibid., 139-140.

19 Brock et al. 2023.

20 Ibid., 55.

Staat voor de stad is uitgevoerd.²¹ De thematiek van diversiteit blijft liggen en is de olifant in de kamer.

Het is van belang om diversiteit niet bij voorbaat, in het algemeen en zonder onderzoek, te problematiseren. In ons rapport uit 2013 trokken wij niet de conclusie dat diversiteit leidde tot minder herkenning.²² Uit de interviews kwam naar voren dat nieuwkomers vanzelfsprekend werden opgenomen in het sociale weefsel van de buurt, onafhankelijk van herkomst of politieke opvattingen. Herkenning vond namelijk plaats op basis van sociale positie. Zolang je een vergelijkbare baan hebt, even praktisch in het leven staat en andere aspecten van het leven gemeen hebt, zoals bijvoorbeeld kinderen in de basisschoolleeftijd, of dat de kinderen juist het huis uit zijn, hoor je er in principe bij. Deze herkenning kwam op een aantal manieren tot uiting: in de dagelijkse omgang en aan de hand van bepaalde rituelen. Soms na tests, waarin informeel en relatief onbedoeld de houding ten aanzien van alledaagse zaken werd nagegaan. Dat droeg bij aan de publieke vertrouwdheid in de wijken. De enige echte voorwaarde was dat mensen zich niet 'asociaal' gedroegen in de buurt. Een beetje op afstand blijven was niet erg.

Herkenning speelde dus juist een grote rol in het samenleven in een diverse buurt. Het is voorstelbaar dat de diversiteit vormen aanneemt, die deze vanzelfsprekende herkenning op basis van sociale positie en elementaire, praktische omgangsvormen onder druk zet, zodat het samenleven inderdaad 'ingewikkelder' wordt. De vraag wordt dan, ten eerste, of dat inderdaad het geval is, dus dat de diversiteit een vorm krijgt die de herkenning onder druk zet, en ten tweede, hoe mensen in dat geval met elkaar omgaan.²³

Gelukkig is er de laatste jaren veel interessant onderzoek verschenen dat dergelijke kwesties als onderwerp heeft. Zo is er onlangs een studie van het SCP verschenen met de titel 'De leefwerelden van arm en rijk'.²⁴

21 Barendregt, Mateman en Van Wijngaarden 2024.

22 Metaal en Reijndorp 2013, 64-65.

23 Reijndorp 2019, nr 27 Groei en verscheidenheid en nr 28 Monotonie
Zie ook Blommaert 2014; Glick Schiller and Schmidt 2015.

24 Vermeij en Thijssen 2024.

De vraag die in dat rapport gesteld wordt over diversiteit heeft nu eens niet betrekking op migratieachtergrond – al komt dit onderwerp uitgebreid aan de orde. Het gaat vooral om de vraag of mensen die in andere kringen verkeren, steeds minder met elkaar omgaan.

Er worden twee potentiële bronnen van een dergelijke verwijdering genoemd. Ten eerste verschillen partners minder van elkaar in opleiding dan voorheen, waardoor stellen zelf minder divers zijn. Dat kan volgens de auteurs samenhangen met vrouwenemancipatie, het latere moment van partnerkeuze en de toegenomen economische waarde van opleidingen. Ten tweede kan er sprake zijn van toenemende ruimtelijke segregatie. Dit verbinden de auteurs min of meer met gentrificatie: 'de aantrekkingskracht van internationaal verbonden steden'.²⁵

Daarnaast wijzen de auteurs erop dat veel mensen met een migratieachtergrond een flinke maatschappelijke stijging doormaken ten opzichte van hun ouders. Dit ondanks het feit dat verschillende onderzoeken aantonen dat de discriminatie op de arbeidsmarkt de afgelopen jaren is toegenomen, vooral jegens mensen met een herkomst uit een 'islamitisch' land.²⁶ Beide zaken kunnen bij uitstek in Almere aan de hand zijn.

In elk geval gaat het oude beeld van een dominante groep van witte Nederlanders steeds minder op. Ook de ruimtelijke segregatie tussen herkomstgroepen is juist afgenomen. Contacten die mensen in hun vrije tijd hebben zijn steeds diverser. De auteurs van het rapport lijkt het waarschijnlijk dat de leefwerelden van mensen met een migratieachtergrond ook in sociaal-economisch opzicht diverser worden.²⁷

Deze en andere rapporten gaan vervolgens vaak over op de percepties van diversiteit en de verschillen in houding over diversiteit. Dat is ook van belang voor dit onderzoek, en we komen daar zo op terug. Maar eerst moet de vraag worden gesteld, waarin de diversiteit van nu verschilt van de diversiteit van toen. Neemt ze enkel toe, of verandert ze ook van karakter?

25 Ibid., 16.

26 Ibid., 17.

27 Ibid.

Diversiteit in de suburb

Als het gaat over wijken wordt regelmatig het begrip sociale cohesie gehanteerd, maar dat is vaak een lastig begrip voor wijken. Zeker als het wordt gebruikt in relatie tot diversiteit. Want hoe homogener de buurt, hoe vanzelfsprekender de sociale cohesie tussen de bewoners. Zo brengen ambtenaren en onderzoekers zich vaak in discursieve problemen. Sociale cohesie is bijna altijd een probleem, want er is nooit genoeg van. Op het moment dat naar een oplossing wordt gezocht, wordt het verbeteren van de sociale cohesie vaak vooropgesteld. Zo komen we terecht in een cirkelredenering.²⁸

Hoe het dan wel gaat in de omgang in diverse wijken is door ons eerder onderzocht. Om te beginnen in de stadsvernieuwingswijken van Amsterdam en Rotterdam. Deze werden voor, tijdens en na de stadsvernieuwing diverser. Er kwamen naast de lokale voormalige arbeidersbevolking ook immigranten wonen (de 'klassieke minderheden' van Surinamers, Turken, Marokkanen en Antillianen), en nieuwe stedelingen: jonge hoger opgeleiden die in de stad bleven wonen, en achteraf gezien een voorbode waren van gentrificatie. Die laatste groep troffen we overigens veel minder aan bij onderzoeken naar de sociale veranderingen in naoorlogse wijken, de Westelijke Tuinsteden en de Bijlmer in Amsterdam en de Zuidelijke Tuinsteden van Rotterdam.

De bewoners van deze drie groepen leefden samen in deze wijken, enigszins in 'gescheiden werelden', maar er was een prettige omgang in de buurt die zorgde voor 'afstandelijke gewenning'. Dit typisch stedelijke verschijnsel vonden wij in 2013 in de Almeerse wijken niet precies op die manier terug. Er was weliswaar sprake van een grote variatie in achtergronden in Almere, maar deze groepen stonden wat hun sociale positie betreft meer op gelijke voet, anders dan in die bewuste stadsvernieuwingswijken. De verschillen tussen groepen op basis van cultureel en economische kapitaal waren in de stadswijken groter.

Maar dat betekent niet dat de omgang in Almeerse wijken geen stedelijke eigenschappen heeft. Integendeel. Nio merkt op in zijn proefschrift dat ook in de suburbane omgeving van nieuwe steden zoals Almere een zekere afstand

28 Reijndorp 2019. nr 27. Groei en verscheidenheid en 28 Monotonie.

bestaat tussen leefwerelden.²⁹ Het sociale klimaat in de wijken omschrijft hij als suburbane stedelijkheid (Nio, 2016). Het behouden van een betrouwbare en stabiele woonomgeving vraagt om aandacht voor de manieren waarop bewoners confrontaties en conflicten met burens en vreemden uit de weg kunnen gaan, net als in oudere stadswijken. De basis is gericht op het eigen huis en gezin, maar in suburbane wijken behelst 'thuisvoelen' meer dan de eigen woning.

In het onderzoek van Nio komt naar voren dat dit suburbaan-stedelijke karakter niet verward moet worden met een transformatie van suburb naar stad. De woonomgeving behoudt suburbane trekken, maar de stad als geheel heeft stedelijke kenmerken.

De woonomgeving en de verhouding tot de burens is van bijzonder belang. Praktische contacten met burens zijn belangrijk, en soms is het ook handig als deze binnen het praktische blijven.³⁰

In een ander rapport van de WRR, 'De nieuwe verscheidenheid' wordt opgemerkt dat wetenschappelijk onderzoek naar diversiteit en segregatie zich eigenlijk ten onrechte vaak richt op de buurt en de woonomgeving.³¹ Want de buurt is maar een klein deel van iemands leefwereld. Als het gaat over de vraag of leefwerelden elkaar al of niet raken, is de buurt eigenlijk minder van belang.

Sociale netwerken komen volgens de onderzoekers eerder tot stand in de context van het werk, opleiding, sport en vooral ook familie. Het is daarbij van belang dat de leefwerelden van mensen zich over meerdere domeinen uitstrekken.³²

De WRR bracht in 2020 een vervolg uit, met als titel: 'Samenleven in verscheidenheid'. Hierin wordt benadrukt dat er nieuwe tendensen zijn in diversiteit om rekening mee te houden.³³

Het voornaamste punt is dat migratie een veel gevarieerdere vorm aanneemt. Niet alleen de herkomstlanden zijn divers. Opvallend vaak vallen de begrippen

29 Nio 2016.

30 Ibid.

31 Jennissen et al. 2018.

32 Ibid.

33 Engbersen et al. 2020.

'tijdelijk' en 'permanent'. Verschillende regio's kennen een permanente instroom van steeds wisselende migrantengroepen.³⁴ De omvang van de migratie, de verscheidenheid naar herkomst, en het verloop nemen toe.

De onderzoekers constateren dat de grote verscheidenheid naar herkomst en de kortere of onzekere verblijfsduur een grote verandering betekenen ten opzichte van het oude patroon in stadswijken. Dat zet de 'sociale samenhang in buurten en wijken onder druk'. En daarbij gaat het volgens de onderzoekers niet alleen om de 'klassieke sociaal-economisch zwakke wijken'. Ook de 'betere buurten' krijgen te maken met veel verscheidenheid naar herkomst en met veel verloop. Naar Almere vertaald: aan beide kanten van de busbaan.

Diversiteit in Almere

In het WRR-rapport uit 2018 (de nieuwe verscheidenheid) wordt stelling genomen tegen de oude manier van het kijken naar diversiteit. Het was gebruikelijk om etnische concentratie en het 'percentage niet-westerse herkomst' in kaart te brengen. De auteurs vinden dat het anders moet. Er blijft anders een belangrijke vorm van diversiteit naar herkomst verborgen. Zij kijken naar "de kans dat twee willekeurige personen uit de populatie tot verschillende groepen behoren" (Herfindahl-Hirschman-Index of hhi). Deze index komt overigens uiteindelijk sterk overeen met het totale percentage inwoners met migratieachtergrond.³⁵

Almere zit zowel in de hhi als in het percentage niet-westerse achtergrond net achter de drie grote steden, en vóór Utrecht, Eindhoven, Enschede, Leiden, Maastricht en Haarlem.³⁶

Hoog in hhi zijn ook Amstelveen, Wassenaar en Rijswijk: voorsteden met een relatief suburbaan karakter. Hier wonen veel expats. Nieuwe steden zoals Almere zitten aan de andere kant: groeigemeenten en oude nieuwe steden zoals Zaanstad hebben allemaal die scheefheid van een iets hoger percentage niet-westerse herkomst.³⁷ Wat niet wegneemt dat de afgelopen jaren juist in Almere veel expats zijn komen wonen.³⁸

34 Ibid., 31, 63.

35 Engbersen et al. 2020. zie tabel b4.1 p.187

36 Jennissen et al. 2018, 53.

37 Jennissen et al. 2018. P 37-40 en tabel op p.187.

38 Huisson en Zerouali 2023.

Wat zijn de belangrijkste herkomst groepen in Almere? Dat valt op te maken uit een tabel met een top 5 van gemeenten met herkomstgroepen.³⁹ Almere heeft naar verhouding de meeste 'W.I. koloniën' (Surinamers en Antillianen) van alle gemeenten, met 13,9 procent (Rotterdam is tweede met 12,6 procent). Maar Almere komt ook voor in de top 5 voor van Arabische landen (1,8%) Centraal Azië 1,4% en Zuidoost-Azië en de Pacific (1,1%).

Ook het CBS stelt voor om de hoofdindeling westers/niet-westers te vervangen door een indeling op basis van werelddelen en veelvoorkomende immigratielanden.⁴⁰

In het CBS-rapport 'Integratie en samenleven' uit 2022, wordt beschreven hoe de diversiteit overal in Nederland is toegenomen. Honderd Nederlandse gemeenten hebben meer dan zeventien procent aan inwoners met een migratieachtergrond.

Waar de klassieke minderheidsgroepen vooral in bepaalde wijken van de grote steden te vinden waren, komen de nieuwste migratiestromen meer verspreid aan. Arbeidsmigranten verblijven in de buurt van werklocaties, maar dat is lang niet altijd in de grote steden en zeker niet in de oude wijken. Vluchtelingen wonen nog meer verspreid over Nederland dan arbeidsmigranten, maar er komen relatief meer statushouders terecht in middelgrote gemeenten, waaronder nieuwe steden als Zoetermeer, Capelle en Almere.⁴¹

De WRR signaleert dat de diverse samenstelling van de bevolking vraagt om een nieuwe houding:

*"Publieke en private instellingen zullen zich moeten instellen op een permanente, steeds wisselende culturele veelvormigheid onder bewoners, leerlingen, patiënten, klanten, werknemers. Deze verscheidenheid zal blijven toenemen en een structureel kenmerk zijn van de Nederlandse samenleving."*⁴²

39 Jennissen et al. 2018, 54.

40 CBS 2022.

41 Ibid., 65.

42 Jennissen et al. 2018, 157.

In de rapporten wordt gewezen op mogelijk grotere contrasten en verwijdering van leefwerelden in met name de grote steden. Maar hoe zit het in nieuwe steden, en dan met name Almere, die daarvan de grootste is? Almere heeft, door de voorgeschiedenis als nieuwe stad, enkele eigenschappen die de grote steden niet hebben.

Dan gaat het bijvoorbeeld om dat de nieuwe steden – in relatie tot oudere plaatsen in de omgeving – lang tijd bereikbare koopwoningen en ruime sociale huurwoningen hadden.⁴³

Maar die lange aanloop van bereikbare en comfortabele woningen hebben nieuwe steden een onverwacht voordeel gegeven in hun bevolkings-samenstelling. Door de voorgeschiedenis als nieuwe stad heeft Almere een aantal eigenschappen, die uit het bovenstaande gededuceerd kunnen worden:

- Minder ruimtelijke segregatie en minder sociaaleconomische ongelijkheid.
- Verhoogde ontmoetingskansen van mensen met verschillende achtergronden.
- Er is een ervaren gelijkheid in sociale positie.⁴⁴

Als ergens het ‘samenleven in verscheidenheid’ gebeurt, is het in Almere.

Diversiteit: houding en gedrag

Het beeld dat wij in 2013 van de situatie in de wijken schetsten was dat deze toen al divers waren. Het viel op dat bewoners daar op een relatief vanzelfsprekende manier mee omgingen. In woorden waren er echter uitgesproken verschillen.

Een deel van de geïnterviewden was er dubbel over. Aan de ene kant konden zij in de praktijk goed omgaan met de diversiteit in de straat, maar aan de andere kant vonden deze geïnterviewden, vooral uitgedrukt in politieke opvattingen, dat het ‘te ver’ was gegaan.

43 RIGO 2017.

44 Zie ook Reijndorp 2019. 27. Groei en verscheidenheid en 28 Monotonie.

Over deze meningen bestaat inmiddels een hoop literatuur, geassocieerd als deze zijn met politieke partijen met anti-immigratiestandpunten. Een deel van deze literatuur gaat met name over de vraag of er een verband is met de sociale positie en veel van die literatuur richt zich op de middenklasse.⁴⁵ Sommige van deze teksten gaan uit van een nogal arbitrair, vooraf ingenomen verschil in positie; dat de migranten armer zijn, en de stemmers een bedreigde middengroep vormen. Op die manier kan de situatie in Almere niet goed meer worden beschreven. Wat niet wegneemt, dat dit beeld ook bij sommige bewoners (in elk geval tijdens het eerste onderzoek) overheerste.⁴⁶ Interessant is in dit verband de discrepantie die wordt geconstateerd tussen de houding en het gedrag van een groep hoger opgeleiden die in diverse stadswijken leeft. Zij belijden de tolerantie in woord maar niet in daad.⁴⁷

Wij constateerden in 2013 dat het in Almere vaak andersom werkt. In deze wijken brengen bewoners daadwerkelijk de gemengde omgang in praktijk, maar dat betekent niet dat alle bewoners er ook een tolerante mening op na houden.

Van de Beek en Vermeulen hanteren een handig onderscheid, waarmee die discrepantie kan worden beschreven, namelijk tussen ‘interne’ en ‘externe’ diversiteit.⁴⁸ Dat is wat anders dan het vaak genoemde verschijnsel van het uitzonderen van een buurman of collega in racistische uitspraken. Het gaat erom dat in het ene domein (bijvoorbeeld de eigen straat) een andere vorm van beoordeling wordt gehanteerd dan in het andere (bijvoorbeeld de politieke mening over de stand van zaken in Nederland als geheel).

De rapporten die over de middenklasse en diversiteit zijn verschenen sinds het oorspronkelijke onderzoek uit 2013, bevestigen het beeld. De praktische middenklasse verkeert in een kwetsbare positie en is bijvoorbeeld gevoelig voor prijsstijgingen, maar blijft ook veerkrachtig. Het begrip balancerende middenklasse geeft dit goed weer. En deze middenklasse wordt steeds diverser.

45 Bijvoorbeeld Martinović and Fleischmann 2022; Eick 2024.

46 Vlg De Haas 2024.

47 Ghorashi 2006; Crul et al. 2023.

48 Van De Beek en Vermeulen 2011.

3 Meer huishoudens per woning

De woningen waar wij steekproefsgewijs aanbellen, zijn naar het oordeel van de bewoners goede woningen. Soms is het onderhoud achterstallig of is de isolatiewaarde laag. Maar de bewoners weten wat ze hebben. Het interview begint, in grote lijnen, met de voorgeschiedenis die leidde tot deze goede woning. Het gesprek komt dan meestal snel ook op de hoge kwaliteit van de woonomgeving.

In het vorige onderzoek bleek hoe de suburbane eigenschappen van Almere goed pasten bij de maatschappelijke positie en aspiraties van bewoners, ongeacht hun herkomst. Een rustig, comfortabel woonmilieu, met alle vanzelfsprekendheden van dien.

Deze rustige basissituatie is er nog, ook in de verwachtingspatronen. Maar er zijn ook veranderingen. Welke nieuwe ontwikkelingen zijn gaande wat betreft de woningen en de samenstelling van de bevolking op wijkniveau?

In het oorspronkelijke onderzoek, (meeste interviews gehouden in 2011), kwam het maar weinig voor dat woningen in de straat waren gesplitst in verdiepingen, geschikt voor bewoning door verschillende huishoudens. Woningen die verdeeld waren in verhuurbare kamers kwamen ook maar weinig voor. Teruglezen van de interviewtranscripties leverde toch van beide een voorbeeld op. Maar het was schaars. Heel anders is dat bij de interviews die voor dit onderzoek zijn afgenomen: in 2024. Het blijkt veelvuldig voor te komen.

Uit de interviews van het oorspronkelijke onderzoek kwam naar voren dat kinderen 'langer bij hun ouders blijven wonen', zoals toen de trend nog werd omschreven. Dat had toen al te maken met de moeite om een woning te vinden. Die urgentie is alleen maar toegenomen. Het ging om kinderen die net rond de twintig waren, en de stap naar zelfstandig wonen financieel niet konden maken. Tegenwoordig echter komen wij huishoudens tegen waarvan de kinderen al dertig zijn die het niet lukt om een eigen woonruimte te vinden. In plaats van een curieus verschijnsel begint dit een fiks probleem te worden. Ook de omvang van het verschijnsel kan beredeneerd worden

op basis van de combinatie van onderzoeksmethoden. Beide trends zorgen ervoor dat er meer huishoudens wonen in de woningen.

Arbeidsmigranten en alleenstaanden

Afgaande op de beschrijving van hun straat door de geïnterviewden, worden er koopwoningen opgekocht om te verhuren, waarbij deze vaak in etages worden gesplitst. Deze worden over het algemeen bewoond door alleenstaanden die een tijdelijke woning zoeken, maar soms ook door stellen en gezinnen.

Voor arbeidsmigranten uit Oost-Europa is het een uitkomst. Zij worden vaak naar Nederland gehaald door grotere detacheringbureaus om bijvoorbeeld bij distributiecentra van grote bedrijven te werken. Deze bureaus regelen vaak in eerste instantie de huisvesting. Een van de voorwaarden daarbij is dat zij niet langer dan twee jaar op één adres mogen wonen. Dat wordt flexibeler als arbeidsmigranten zich ontkoppelen van de bureaus, maar dan nog steeds beschouwen velen van hen hun verblijf in Nederland als tijdelijk.⁴⁹ De regelingen die het splitsen van eengezinswoningen mogelijk maken in de Almeerse woonwijken, zijn voor tijdelijke huisvesting van arbeidsmigranten gunstig. Kleine beleggers kopen deze woningen op om ze aan deze groep te verhuren. Daarbij gaat het zowel om alleenstaanden als stellen en soms zijn er ook kinderen. Hun buurtgenoten merken op dat zij niet zo met de buurt bezig zijn. Het zijn dus niet allemaal alleenstaande mannen die er 'een sport van maken om hun tuin vol bierblikjes te krijgen'. Er zijn wel enkele geïnterviewden die daar een voorbeeld van geven. Maar meer typerend is de onderstaande situatie in een vrij gemiddelde straat met koopwoningen in een oudere wijk.

“De bureu hiernaast spraken we regelmatig gewoon eventjes over de schutting heen en weer of we kwamen elkaar buiten tegen, dus dat was wel leuk. Maar sinds hij vertrokken is ... Zijn er mensen uit volgens mij ook Oekraïne of Rusland naast ons komen wonen. Ja, vanwege de taalbarrière en is er gewoon geen contact meer.”

49 El Aboussi 2024.

“Ik denk dat ze al twee jaar hier wonen ongeveer. Ik weet niet hoe ze het hebben gedaan. Ze wonen ook met twee, drie kinderen. Maar, ik heb er helemaal geen last van, dus liever dit dan dit hier.”

De geïnterviewde spreekt hier eerst over een koopwoning die mogelijk onderverhuurd is, maar hij maakt zich meer zorgen over de officieel gesplitste woning aan de andere kant:

“Die woning is gekocht door een soort makelaar, heeft hem gelijk in drieën gesplitst en alle etages verhuurd... Beneden woont een dame alleen, later kwam haar vriend er ook bij wonen. Dus dan heb je al gelijk twee auto's op de parkeerplaats wat het wel lastiger maakt. De bovenverdieping een of twee personen, wisselt ook, en boven een jongen alleen. De bovenste is gewoon jongen uit Amsterdam, werkt ook in de bouw, dus dat is, was gelijk een klik, maar de rest? Nee, want het wisselt heel snel. In die zes, zeven jaar dat wij hier wonen hebben we wel vijf of zes wisselingen gezien.”

Wat betalen deze bewoners om daar te kunnen wonen?

“... Nou hier praat je meer over ongeveer € 1.000 per maand dus. Ik denk dat het de markt is dat je het gewoon kan vragen. Want het is ook heel snel opgevuld. Het is, er heeft nooit iets leeggestaan beneden of boven, nooit.”

Deze geïnterviewde heeft voor zijn hele koopwoning lagere woonlasten dan dat. De problemen met het parkeren wordt door meer bewoners opgemerkt. Arbeidsmigranten wonen vaak met meerdere huishoudens in één woning. Bovendien hebben zij vaak aparte auto's voor het werk.

“En waar ik me nu de laatste tijd aan loop te ergeren. Dat is de toename van Polen en Oekraïners. Hè, ik heb van die mensen geen last, maar de parkeerplaats die daar ligt is voor ons bestemd. Die staat nu continu vol met auto's met allerlei platen en daar staan ook bestelbussen en ik weet niet wat er allemaal staat, want die lui komen met een bus naar huis en hebben ze ook nog een privé-auto. En die bussen die worden hier allemaal maar neergezet en wij moeten maar zien waar we onze auto kunnen parkeren.”

We hebben zelf weinig kunnen spreken met arbeidsmigranten uit Oost-Europa. Een van de interviewers sprak een Tsjechische vrouw die al een tijd in Nederland werkt. Het gesprek is niet opgenomen, dus we volstaan hier met een beschrijving.

De bewoner woont nu ongeveer drieënhalf jaar in Nederland. Zij woont hier samen met haar man en hun hond. Beide bewoners zijn 51 jaar en zij hebben geen kinderen. Beide bewoners komen uit Tsjechië. De man heeft een eigen IT-bedrijf en werkt vanuit huis. Elke twee jaar moeten zij verhuizen volgens de regels waar zij als arbeidsmigranten aan moeten voldoen. In Almere, in dit huis, wonen zij nu anderhalf jaar. Hiervoor woonden zij in Amsterdam in een huurwoning. Zij geeft aan dat met Almere niets mis is. In Buiten Centrum zijn alle winkels die je kan willen voor basisdingen. Daar komen zij ook voor andere spullen, bijvoorbeeld bij de Blokker en de Hema. De bewoner heeft weinig contact met de burens. Er is een taalbarrière, maar zij geeft ook aan dat zij niet zoveel behoefte heeft aan veel contact. Zij wonen er redelijk kort en zij gaan binnenkort toch weer weg. Almere is prima, maar de bewoonster vindt het heel rustig en saai, ook in de straat. Ze wil liever weer in Amsterdam wonen, waar ze ook vrienden en familie heeft.

Veel arbeidsmigranten worden door de regelgeving waar hun werkgevers aan moeten voldoen verplicht om elke twee jaar te verhuizen. Het is vermoedelijk vooral de tijdelijkheid van het verblijf dat ervoor zorgt dat arbeidsmigranten niet snel bindingen aangaan met bewoners in de buurt, of opendoen voor een interview.

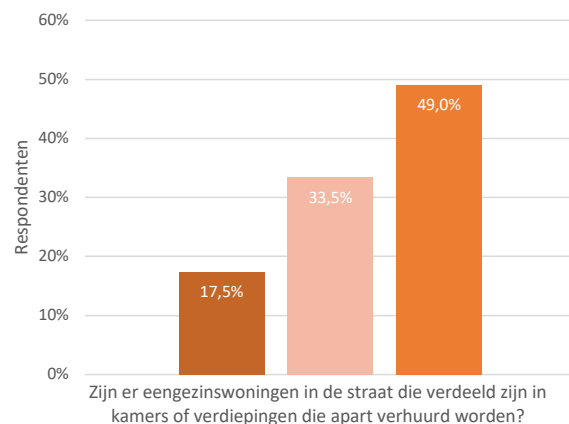
Verschillende geïnterviewden bevestigen dit beeld. Het zijn soms alleenstaande mannen, maar vaak zijn het ook stellen. En jonge stellen krijgen ook kinderen. Die gaan naar school in Almere. Als zij alsnog vertrekken, nemen anderen hun plek weer in. Veel meer dan de 'gastarbeiders' uit de twintigste eeuw, hebben de Oost-Europeanen werkelijk vooruitzichten om terug te keren.

Echtscheidingen lijken in rapporten over Almere op te vallen, misschien doordat de verwachting is dat een wijk met eengezinswoningen, vooral hele gezinnen wonen, maar net als overal in het land loopt een deel van de huwelijken spaak. Als het gaat om gezinnen, blijven door de huidige omgangsregelingen gescheidenen vaak in elkaars buurt wonen. Aangezien echtscheidingen ook als gevolg hebben dat het huishoudelijk inkomen wordt verdeeld over twee huishoudens, en van dezelfde inkomsten twee woningen moeten worden bekostigd, heeft dat consequenties. Ook op deze manier is er flinke vraag naar kleinere, relatief tijdelijke woningen. In de beschrijvingen van de burens in de straat, komen ook vaak gescheidenen voor.

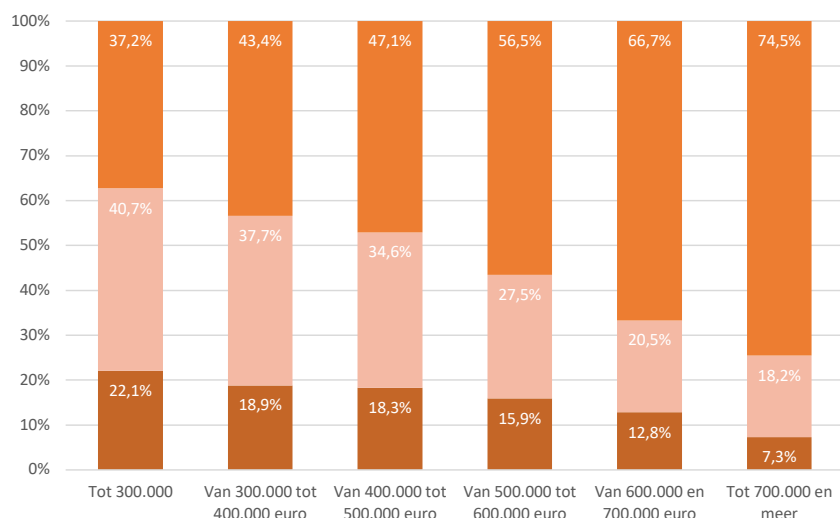
Splitsen en verkameren

Bij de eerste interviews was sprake van tenminste één eengezinswoning in de straat die gesplitst was in twee of meer woningen. Daarom is in de enquête (met 718 respondenten van het onderzoekspanel, afgenomen in 2024) een vraag opgenomen over het splitsen en verkameren: zijn er eengezinswoningen in de straat die verdeeld zijn in kamers of verdiepingen die apart verhuurd worden? Hierop antwoordt 17,5% met 'ja'. Een derde van de respondenten zegt 'nee' op de vraag. En de helft geeft aan het niet te weten (zie figuur 1).

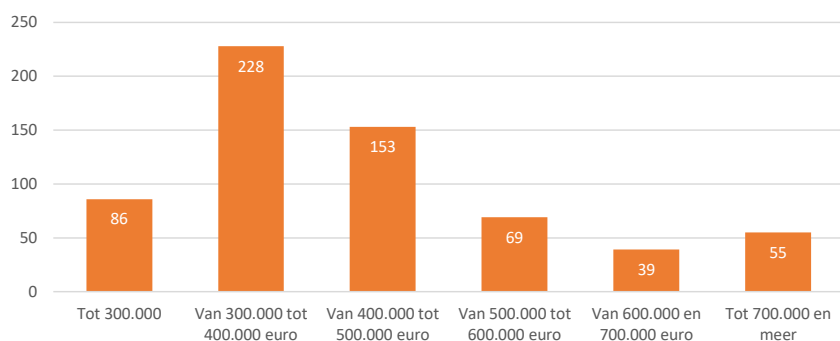
Het hangt waarschijnlijk ook van de buurt af en de waarde van de huizen. De antwoorden verschillen dan ook naar gelang de waarde van de woningen,

FIGUUR 1 SPLITSSEN EN VERKAMEREN.

FIGUUR 2 SPLITSSEN EN VERKAMEREN PER WOZ-WAARDE.

FIGUUR 3 AANTAL RESPONDENTEN PER WOZ-WAARDE.

uitgedrukt in de woz-waarde. Hoe hoger de woz-waarde hoe minder het splitsen en verkameren in de straat lijkt voor te komen. De antwoorden variëren van 22,2% 'ja' voor de goedkoopste woningen (met maar liefst 40,7% weet niet), tot 7,3% 'ja' voor de duurste (met slechts 18,2 weet niet). (zie figuur 2 en ter controle figuur 3).

De onzekerheid is groot, ook omdat veel respondenten aangeven dat ze het niet weten. Als 17,5 procent zeker weet van wel en 49,0 procent van niet, en we de waarheid in het midden nemen (33,3%) kan een schatting worden gemaakt dat in ongeveer een derde van de straten zo'n woning aanwezig is. Dat is wel minder dan uit de interviews naar voren komt, waarin na doorvragen vaak blijkt dat in de naaste omgeving een voorbeeld van zo'n woning te vinden is. Het blijft ondanks deze gegevens dus moeilijk in te schatten wat het werkelijke aantal is. Het kan 1 op de 100 woningen zijn; op basis van de enquête lijkt dat een ruime schatting, op basis van de interviews lijkt het een conservatieve schatting. Het zal ook van de straat en de buurt afhangen. Op basis van de enquête kan niet worden geconcludeerd of het meer voorkomt in oude of nieuwe wijken, maar afgaande op de antwoorden komt het minder vaak voor bij duurere woningen.

Hoe dan ook, zelfs al was het precieze aantal van deze gesplitste en verkamerde woningen nog lager dan 1 op 100, dan nog heeft dat een behoorlijke impact. Dat heeft te maken met de verwachtingen die, in elk geval tot voor kort, horen bij straten met eengezinswoningen, waar het idee toch meestal is dat mensen die er komen wonen, ervoor kiezen om zich in die straat voor langere tijd te vestigen, en zodoende in de buurt hun thuis willen maken. Daar komt nu door splitsen en verkameren per voormalige woning een aantal kleinere huishoudens voor in de plaats, die door hun omstandigheden vaak niet dat commitment naar buurt en woonomgeving kunnen hebben. Het betekent hoe dan ook meer huishoudens per woning, wat bijvoorbeeld zichtbaar wordt, zoals we boven zagen, in de parkeerdruk.

Maar die parkeerdruk en de hoge woningbezetting zijn het gevolg van andere problemen. Het is symptomatisch voor de toename van het gemiddeld aantal huishoudens per woning. Deze toename levert niet alleen drukte op, maar

levert ook door de tijdelijkheid van bewoning een andere uitgangspositie in de buurt op. Iets dergelijks geldt in nog grotere mate voor thuiswonende volwassen kinderen.

Thuiswonende volwassen kinderen

Wat gebeurt er dan met de kinderen die in Almere opgroeien en volwassen worden? Daar is een kort antwoord op: die blijven bij hun ouders wonen. Geïnterviewden geven aan dat in bijna elke straat wel ergens nog volwassen kinderen in huis wonen.

De mate waarin zij een zelfstandig huishouden voeren, varieert. Bij een van de geïnterviewden woont een dochter, die een eigen nagelstudio heeft op de eerste verdieping.

Maar hoe oud is jullie dochter?

(beide tegelijk) "Dertig."

(man) "Ja, ja. Die kunnen nergens heen. Nee."

(vrouw) "Dus het past allemaal maar net. Ja, en hij [man met bedrijf aan huis] heeft hier in de kamer een, uh, kantoor met de computer en alles. Dus het, het past allemaal net. [lacht]"

Deze dochter voert min of meer een eigen huishouden binnen het huis van haar ouders. Dat is één manier om de situatie op te lossen, maar soms leidt dat in sommige woningen tot moeilijkheden.

"Oké, ja, en dan weet je dat is, dat is precies iets waar ik het met je over wil hebben, de woningmarkt. Ik heb een zoon van vijftientig. Met mij meerdere in deze straat. Die hebben allemaal kinderen van zijn leeftijd. En die leven allemaal nog thuis. ... Ik heb hem gezegd weet je, je vader werkt zich de pleuris, je moeder werkt zich de pleuris. We kunnen niet eens geld opzij... we, we kunnen onze vakantie betalen, maar dat is het dan. We kunnen een keer een terrasje pakken, we hebben het niet slecht hoor. Maar we kunnen niet zeggen van hé we gaan twee extra weekenden of drie extra weekenden op vakantie want

daar is gewoon geen geld voor, omdat we maar blijven betalen. De meneer hebt z'n natje en z'n droogje, z'n was wordt gedaan, hij vreet stroom, hij slaapt hier en hij maakt zich nergens druk over..."

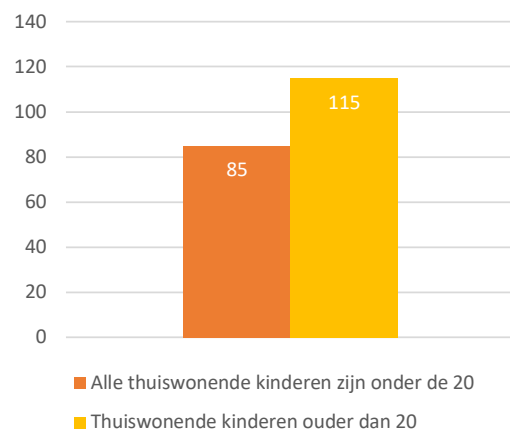
Dat kinderen langer thuis wonen, en dat de kwestie van zelfstandigheid naar voren komt, heeft te maken met de druk op de woningmarkt. Uiteindelijk vormen de volwassen kinderen een extra huishouden in het huis van hun ouders. Met vergelijkbare gevolgen als het splitsen en verkameren voor het parkeren in de straat.

"De kinderen van de burens zijn ook groot geworden en hebben allemaal ook een eigen auto. Per huishouden heb je soms drie, vier auto's. Dus dan staat het wel vol."

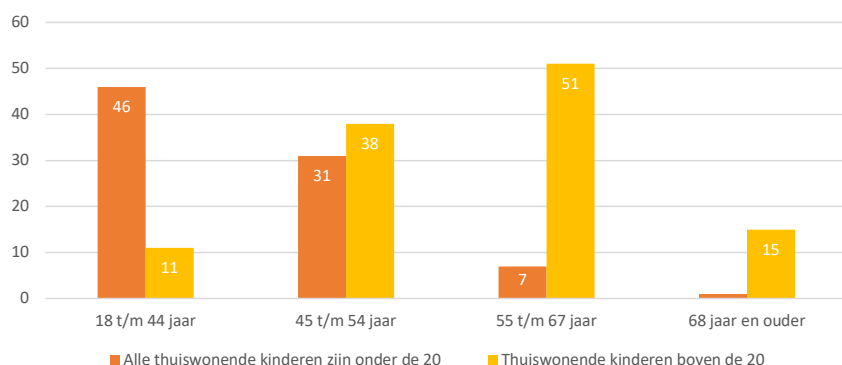
De vele auto's in de straten zijn niet dus niet het gevolg van een groeiende voorliefde voor de auto in deze wijken, maar een teken van een veel hogere woningbezetting, waarbij meerdere huishoudens in één voormalige eengezinwoning wonen. Het wordt drukker in de huizen, drukker in de wijken en drukker in de stad.

De volwassen kinderen komen soms terecht in de tijdelijke woonsituaties waarin bijvoorbeeld arbeidsmigranten terechtkomen.

"Nou, er zijn daar problemen mee. Die asiel, de kinderen die geen goede doorstromwoningen hebben, die nog steeds bij hun ouders wonen. Ik heb het bij mijn zoon gezien en ja. Die mogelijkheid moet er ook zijn. Hij heeft een tijdelijk huis in Hoofddorp. Via zijn vriendin die uit Hoofddorp komt. Die woningen zouden eigenlijk gesloopt worden. Ze mochten er tijdelijk in. Ze hebben ook een paar van die Oekraïners erin gestopt, in de woonwijk. Ze hebben daar voor drie of vier jaar en daarna zouden ze wel kijken. Hij heeft geluk gehad."

FIGUUR 4 THUISWONENDE KINDEREN.

FIGUUR 5 THUISWONENDE KINDEREN PER LEEFTIJDSCATEGORIE.

De enquête geeft een beeld van de omvang van het verschijnsel van volwassen kinderen die bij hun ouders blijven wonen in Almere. Slechts 200 van de 718 respondenten van de enquête heeft thuiswonende kinderen. Dat is minder dan je zou verwachten op basis van het totaal aantal huishoudens met kinderen in Almere (28% in de enquête, tegenover 42% in Almere volgens de gegevens van de dienst Onderzoek en Statistiek), maar toch meer dan je zou verwachten op basis van de hoge gemiddelde leeftijd in het panel.

Dat betekent ook dat de kinderen waar het in de enquête over gaat gemiddeld genomen wat ouder zijn. Vandaar dat de situatie kan ontstaan dat meer dan de helft van de huishoudens met kinderen (57,5%), volwassen kinderen in huis heeft wonen (ouder dan 20) (zie figuur 4).

Als de hele stad samengesteld zou zijn zoals het panel, zou in 16% van de huizen volwassen kinderen wonen (115 van 718 respondenten). Maar zo zijn de straten niet samengesteld; er wonen meer jonge gezinnen. Om in te schatten hoe het in de straten zit met volwassen kinderen kan het helpen om thuiswonende kinderen uit te splitsen naar leeftijdscategorie van de respondent (zie figuur 5).

Je ziet: omdat het panel ouder is, heb je meer thuiswonende kinderen. Er zijn in werkelijkheid naar verhouding veel meer huishoudens met thuiswonende kinderen van onder de twintig, maar daarvan zitten er dus minder in de steekproef. Maar ook dan blijven die oudere huishoudens met hun volwassen kinderen bestaan. Ook buiten de steekproef.

Dat stemt overeen met het beeld dat uit de interviews komt, dat in elk stukje straat wel een aantal huishoudens met volwassen kinderen aanwezig is. Stel dat in 25% van de gezinnen in Almere ook volwassen kinderen aanwezig zijn. Dat is een conservatieve schatting, gebaseerd op figuur 5 hierboven. Dan komt dat nog altijd neer op ongeveer 10% van de huishoudens (42% van de populatie heeft kinderen), dus voor een gemiddelde straat zou dat betekenen dat in één op de 10 woningen volwassen kinderen wonen.

Zoals al gemeld, heeft dat een enorme impact. Niet alleen vanwege het parkeren. Het trekt ook een wissel op de huishoudens, die immers onverhoeds uit meerdere 'huishoudens' komen te bestaan, zeker als bij de jongvolwassene

een partner intrekt. Die samenlevingsomstandigheden hebben gevolgen voor de maatschappelijke positie en de expressiemogelijkheden van de jongvolwassenen én hun ouders.

De meest in het oog springende nieuwe ontwikkeling is dat een gezinswoning niet altijd meer door één gezin worden bewoond. Meer bewoners zijn er tijdelijk, zoals arbeidsmigranten. Voor de praktische middenklasse wordt het door de prijsstijgingen op de woningmarkt steeds moeilijker om een huis te kopen, zeker voor jongeren, en ook de financiële hulp van ouders is niet genoeg. Daardoor zijn in veel woningen thuiswonende kinderen, die al ruim volwassen zijn en een tweede huishouden in de woning vormen.

4 Omhoog wonen voorbij

Na deze in het oog springende ontwikkelingen in de Almeerse wijken, wordt het tijd om in te zoomen op de positie van de praktische middenklasse. Hoe gaat het met de inkomsten en uitgaven, welk beeld komt naar voren uit de interviews en de enquête? En welke marge houden mensen over om te verhuizen?

Welvaartervaring onder druk

Uit het onderzoek in 2013 bleek dat ervaring van welvaart, hoe bescheiden ook, voor de praktische middenklasse belangrijk is. Het niveau van de welvaart is niet noodzakelijk heel hoog, maar de ervaring van welvaart is wel belangrijk in het leven en vooral ook dat zij dit niveau hebben weten te bereiken. Ze scheppen er niet over op. Het is allemaal toevallig, en gewoon. Maar het is wel duidelijk, dat zij hun best ervoor hebben gedaan. Het is niet de status, of het harde werken. Het is de bereikte welvaart zelf die het zwaarst weegt.

De waardering van Almere heeft te maken met de omvang en de kwaliteit van de woningvoorraad. De woningen waren lange tijd zeer ruim en gerieflijk voor wat mensen ervoor moesten betalen. Almere bood lange tijd veel kwaliteit voor de prijs, vooral in de oudere wijken, en veel mensen heugden zich dat. Wat voor de woning geldt, gaat ook op voor andere materiële zaken in het leven van de praktische middenklasse. De auto, de boodschappen, de vakanties, sport en hobby's, het heeft een bepaalde kwaliteit en dat hebben ze toch maar mooi bereikt. Dit gevoel hebben wij in het eerste onderzoek aangeduid met het begrip welvaartervaring.

In 2013 speelde de kredietcrisis een rol. Dat leidde ook tot enige instabiliteit op de arbeidsmarkt. Sindsdien was er corona, en daarna kwam de enorme piek in de energieprijzen en de prijsstijgingen voor boodschappen. Ook dit keer hoorden we hoe het soms tegenzit. Iemand verliest een baan of het gaat moeilijk met een eigen bedrijf. Veel respondenten hebben ergens in hun leven wel te maken gehad met zo'n periode van financiële tegenslag.

Maar nog altijd blijkt dat juist deze groep erg goed in staat is om te ‘puzzelen’ zoals een geïnterviewde het omschrijft.

“Nou ja, toen mijn man zijn baan kwijtraakte, toen hebben we het echt wel moeilijk gehad tijdelijk, maar.... Het is puzzelen. Ik kan redelijk goed, zeker op dat moment, echt wel goed met geld omgaan en ik wist van alles wat erin ging en wat eruit ging en wat we konden uitgeven. En nou ja, dat lukt ook. Maar nou ja, het was wel, het was wel even lastig dat.”

Na zo’n tegenslag komt er vaak weer nieuw perspectief, een nieuwe baan, soms nieuw zzp-werk. De arbeidsmarkt bleef stabiel in de stedelijke regio waar Almere deel van uitmaakt, vooral voor de praktische middenklasse, en dat zien we terug in de interviews. De praktische middenklasse is praktisch opgeleid, maar zit niet vast op één beroepstype. Hun carrières fluctueren vaak sterk, maar er is werk. Na tijdelijk gebruik van regelingen, bijscholing en blijven zoeken komt het meestal weer goed.

Het vooroordeel over de praktische middenklasse, dat ze geen ambitie hebben en er maar op los consumeren, klopt niet. Ook deze keer zagen wij een grote competentie. In het algemeen kunnen mensen heel goed met geld omgaan. Neem een boekhouder die zegt:

“Als je alles met de belasting optelt bij de gemeentelijke heffingen en dingen zou dat zeker wel 2000 euro zijn, maar misschien wel meer. Dat houdt mijn vrouw eigenlijk altijd bij, ik bemoei me d'r niet mee. Erg hè, zit ik zelf in het vak, maar juist dat thuis huishouden, alsjeblieft.”

Net als bij het vorige onderzoek bleek dat ook tijdens de interviews, als gevraagd wordt naar de inkomsten en uitgaven. Soms zeggen mensen: dat weet ik niet precies hoor, en dan maken zij aanstalten om op te staan, waarschijnlijk om een laptop of iets van papieren te pakken, maar dan blijven zij uiteindelijk toch zitten. Want zij kunnen de vragen over inkomsten en uitgaven eigenlijk heel goed uit het hoofd beantwoorden.

Het onderzoek leverde ook dit keer weer voorbeelden op van hobby's die mensen erop nahouden, die relatief kostbaar zijn. Zo'n 'troetelproject' zoals we dat destijds noemden, is niet altijd een paard of bootje. Het kan ook een extra dure leaseauto zijn.

Nieuw in vergelijking met het vorige onderzoek is de financiële zorg voor volwassen kinderen, die geen woning kunnen krijgen.

“Kijk, ik wil geen stress hebben als de wasmachine of de auto kapotgaat en het is een fijn gevoel dat we tegen onze dochter kunnen zeggen zonder dat wij dan boterham minder onder hoeven te eten, om te zeggen weet je, wij betalen 80 procent van die schuld af... En die 20 procent heb je zelf, dus weet je je kan gaan sparen voor een woning en je kan blijven leven.”

Inkomsten

Het panel bevat naar verhouding meer hoger opgeleiden en er zijn ook meer hogere inkomens vertegenwoordigd, vooral als het vergeleken wordt met de praktische middenklasse, waarop de focus ligt in het onderzoek. Maar in termen van opleiding en inkomen is de praktische middenklasse wel aanwezig, net als overigens de groepen die in inkomen daar weer onder zitten. De enquête biedt de gelegenheid om de praktische middenklasse te vergelijken met andere groepen.

De maandelijkse huishoudensinkomsten zijn in vergelijking met 2013 eerder gestegen dan gedaald, afgaande op een vraag daarover in de enquête. Dat geldt voor alle inkomstencategorieën. En dat terwijl bijvoorbeeld een niet gering aantal mensen in de steekproef in de tussentijd met pensioen is gegaan.

Voor de meerderheid is het inkomen gestegen. Maar het is niet voor iedereen goed gegaan. Hoe lager het inkomen, hoe meer wordt aangegeven dat het gedaald is. En omgekeerd, hoe hoger het inkomen, hoe vaker het gestegen is (zie tabel 2). Dat kan een tijdelijk situatie zijn. Bovendien komen respondenten bij stijging hoger uit en bij daling lager. Door opwaartse en neerwaartse mobiliteit komen mensen in een hogere respectievelijk lagere inkomstencategorie terecht. Bij de interpretatie van de tabel moet daar rekening mee worden gehouden; de cijfers zien er wellicht zorgelijker uit

dan ze zijn. De één na laagste inkomensgroep, indicatief wellicht voor de praktische middenklasse, lijkt op basis van de tabel vrij stabiel te zijn. Net iets meer mensen geven aan dat de inkomsten gestegen zijn dan gedaald.

TABEL 2 STIJGING EN DALING VAN INKOMEN.

Hoe sterk is het huishoudelijk inkomen sinds 2012 veranderd?	Huishoudelijke netto-inkomsten				Totaal
	Minder dan €2.750 per maand	€2.750 tot €4.300 per maand	€4.300 tot €6.400 per maand	€6.400 of meer per maand	
Stabiel: ongeveer hetzelfde	50,7%	51,8%	37,0%	23,5%	42,8%
Het is gestegen (met meer dan 1.000 euro)	11,5%	23,4%	44,0%	69,4%	33,9%
Het is gedaald (met meer dan 1.000 euro)	26,4%	18,5%	10,2%	4,1%	15,5%
Het is gestegen en weer gedaald (met meer dan 1.000 euro)	8,1%	3,6%	5,1%	0,0%	4,5%
Het is gedaald en weer gestegen (met meer dan 1.000 euro)	3,4%	2,7%	3,7%	3,1%	3,2%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
n	148	222	216	98	

Een deel van de respondenten maakt gebruik van overheidsregelingen, zoals toeslagen. Deze horen bij de inkomsten. Toeslagen zijn van belang voor de praktische middenklasse, zo blijkt uit de interviews, om in perioden waarin het inkomen terug is gelopen de klappen op te vangen. De enquête geeft die dynamiek niet weer. Zichtbaar is dat huur- en zorgtoeslag logischerwijs vooral wordt aangevraagd door mensen met lage maandelijkse inkomsten (dus onder de 2750 euro). Meer mensen maken gebruik van zorgtoeslag dan huurtoeslag. Andere regelingen, zoals PGB en WMO/WIZ zijn minder inkomensgevoelig. Maar het gaat om relatief kleine aantallen, en omdat de steekproef voor het grootste deel behoorlijk welvarend is, kan uit de gegevens weinig worden afgelezen over het gebruik van de regelingen.

Wel en niet tevreden met werk en pensioen

Respondenten die met pensioen zijn, antwoorden hoopvoller over hun pensioen dan de mensen die nog met pensioen moeten gaan. 30,2% van de werkenden voorziet dat ze minder overhouden dan ze zouden willen. Maar slechts 5,2% maakt zich echt zorgen. Dit is niet gerelateerd aan inkomen of opleiding: mensen met lagere inkomens maken zich geen grotere zorgen (zie tabel 3). Dit vertrouwen in de financiële toekomst kan ook te maken hebben met het panel, dat bijvoorbeeld nog relatief lage woonlasten heeft en ouder is en nog pensioen heeft opgebouwd in de tijd dat meer mensen in loondienst waren. De werkende respondenten zijn opmerkelijk zeker over hun beroep. 58,8% is trots. 12,7% wil op termijn liever iets anders gaan doen (zie tabel 4). Er is in deze tevredenheid geen verschil op basis van opleiding of inkomen. Geen van de antwoorden op de vragen over werk en inkomen ondersteunt een zorgwekkend beeld van de praktische middenklasse.

TABEL 3 FINANCIËLE TOEKOMST.

Welke stelling past het beste bij uw financiële toekomst?	Werksituatie respondent		
	Werkend	Gepensioneerd	Totaal
Ik heb voldoende pensioenopbouw.	52,6%	74,4%	64,2%
Ik voorziet dat ik voor mijn pensioen minder overhoud dan ik zou willen.	30,2%	19,8%	24,7%
Wat ik in de toekomst kwijt ben aan de aflossing van studieschuld, hypotheek en de afbetaling van leningen kan ik makkelijk dragen.	12,0%	3,7%	7,6%
Ik denk dat ik nog lang bezig ben met de aflossing van studieschuld, hypotheek en de afbetaling van lening.	2,9%	0,6%	1,7%
Ik voorziet problemen met de aflossing van studieschuld, hypotheek en de afbetaling van lening.	2,3%	1,4%	1,8%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%
n	308	348	656

TABEL 4 TEVREDENHEID WERK.

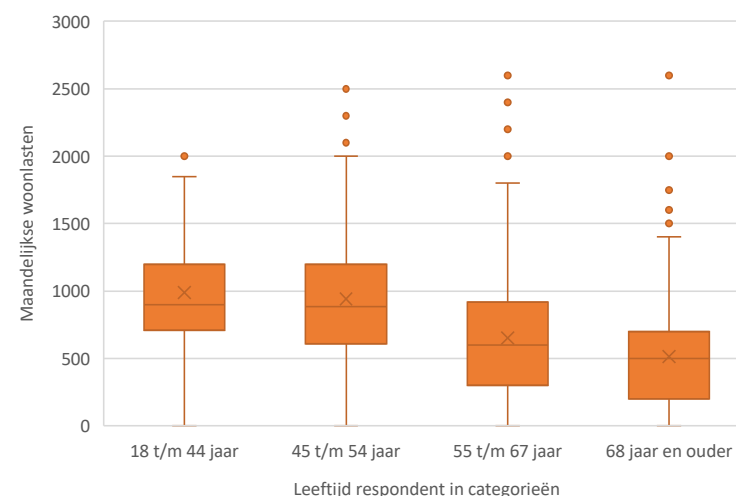
Welke stelling past het beste bij uw financiële toekomst?	Werksituatie respondent
	Werkend
Ik ben trots op mijn beroep. Dit is wat ik doe en wil blijven doen.	58,8%
Dit is wat ik graag doe, maar ik wil nog promotie maken.	16,6%
Ik ben heel flexibel, ik doe nu dit, maar volgend jaar kan het iets anders zijn.	10,4%
Ik doe dit nu, maar ik wil op termijn liever iets anders doen.	12,7%
Ik heb een hekel aan dit werk, als ik ... een andere baan krijg ... ben ik weg.	1,6%
Totaal	100,0%
n	308

De werkenden zijn bijna allemaal tweeverdieners. Zelfs al zijn meer mensen ouder in het panel, dan nog blijkt het traditionele model van kostwinner en huisvrouw nog nauwelijks voor te komen. Het is nog wel zo dat de mannen vaker fulltime werken en de vrouwen vaker parttime. Er is hierbij geen verschil tussen hoger opgeleiden en lager opgeleiden. Er is wel een samenhang met de huishoudens inkomsten, maar dat ontstaat vermoedelijk vooral doordat het werk zelf het verschil in inkomsten levert: waar meer parttime gewerkt wordt, wordt ook minder geld verdiend.

Partners binnen een huishouden hebben meestal een vergelijkbaar opleidingsniveau. Er zijn wat koppels met een hoger opgeleide man met lager opgeleide vrouw, maar dat is echt maar een beetje: niet interessant genoeg om conclusies aan te verbinden.

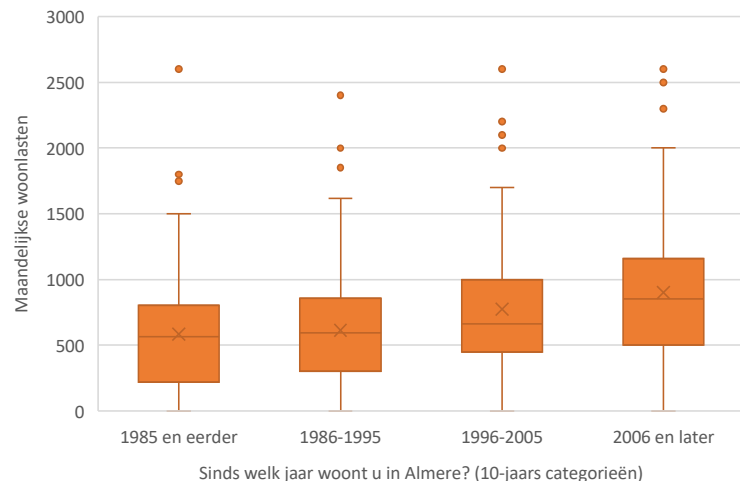
Woonlasten en woz-waarde

Aan de uitgavekant zijn de woonlasten van belang omdat een groot deel van de uitgaven daarin gaat zitten. Wat als eerste opvalt is dat de woonlasten laag zijn in deze steekproef. Dat komt door het grote aantal gepensioneerden, voor wie door afbetaling de hypotheek laag zijn, en personen met een lange woonduur, die een woning voor een veel lagere prijs hebben gekocht dan de huidige marktwaarde. De relatief jongere respondenten betalen veel meer voor hun woning dan de oudere (zie figuur 6). En mensen die pas sinds kort in Almere wonen hebben hogere maandlasten (zie figuur 7).⁵⁰

FIGUUR 6 WOONLASTEN EN LEEFTIJD.

50 Deze figuren (boxplots) geven het gemiddelde en de afwijking van het gemiddelde weer. Tweederde van de antwoorden zit in de box, de streep in de box is het gemiddelde, de strepen (whiskers) twee standaarddeviaties, de x is de modus; de stipjes zijn uitzonderlijke waarden (outliers) en niet van belang.

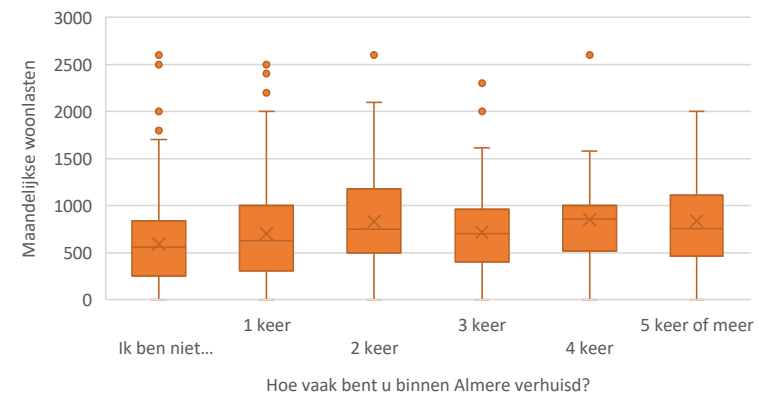

FIGUUR 7 WOONLASTEN EN WOONDUUR IN ALMERE.

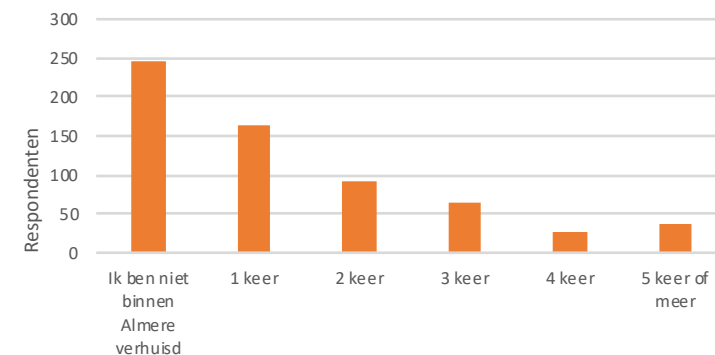
Hoe eerder mensen in Almere zijn komen wonen, hoe lager hun woonlasten. Dit is een matig sterk maar significant verband. Een groot deel van die variatie zal door de leeftijd worden verklaard.⁵¹

Veel van de respondenten zijn in Almere doorverhuisd. Zij konden profiteren van de stijgende koopprijzen. Tijdens de interviews kwamen verschillende gevallen van dit 'omhoogwonen' langs. Daardoor wonen mensen in woningen die duurder zijn dan wat ze met hun inkomsten normaal zouden kunnen betalen. Dit effect is in de enquête niet bijzonder zichtbaar, want er zijn ook veel mensen die een ander patroon hebben gevolgd. Bij het doorverhuizen stijgen gemiddeld genomen ook de woonlasten. Gezien de inkomsten zijn dat meestal ook woonlasten die zij goed kunnen dragen.

⁵¹ Woonlasten en woonduur hangen statistisch sterk samen, en dat geldt ook voor woonlasten en leeftijd (respectievelijk Pierson = 0,25** en Pierson = -0,38**).

FIGUUR 8 WOONLASTEN EN VERHUIZINGEN BINNEN ALMERE.

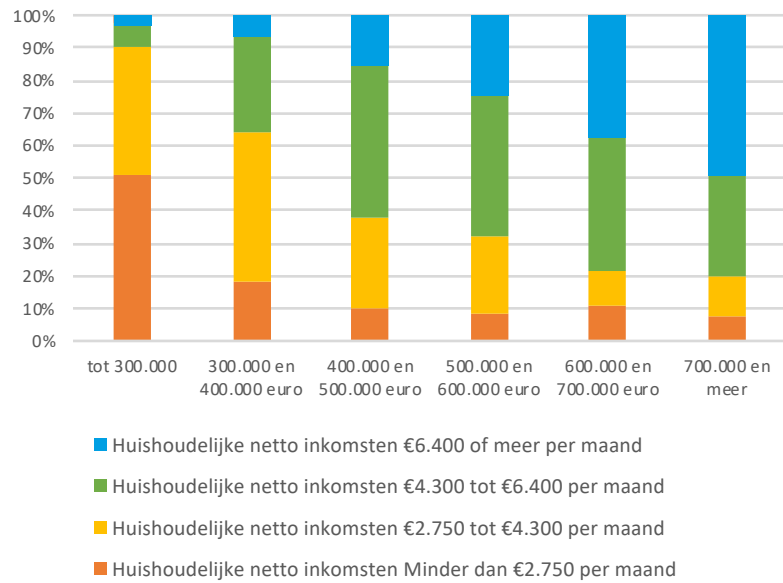

FIGUUR 9 AANTAL VERHUIZINGEN BINNEN ALMERE.

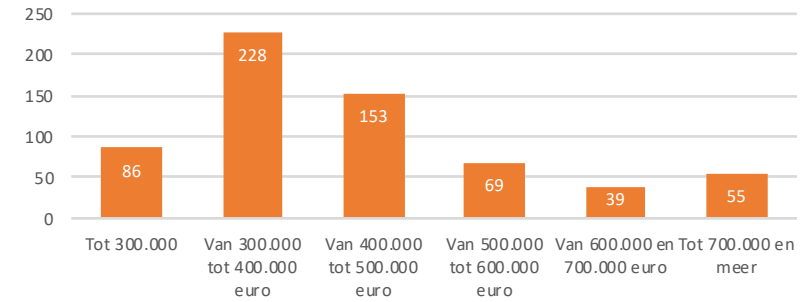
Of veel Almeerders hebben kunnen profiteren van het 'omhoogwonen' kan op basis van deze gegevens niet heel scherp worden beantwoord, want mensen in een bepaalde inkomstencategorie kunnen ook doorverhuizen om andere redenen en niet in een grotere woning terecht komen. Bovendien is de wozaarde van degenen die niet verhuisd zijn, ook gestegen.

Wat wel in beeld kan worden gebracht is de verhouding tussen de inkomsten en de wozaarde. Het is duidelijk dat mensen met de laagste inkomsten vooral in de goedkopere woningen wonen (huurwoningen doen ook mee). Toch is het opmerkelijk dat woningen met een hoge wozaarde bewoond worden door huishoudens met midden- en zelfs lagere inkomsten.

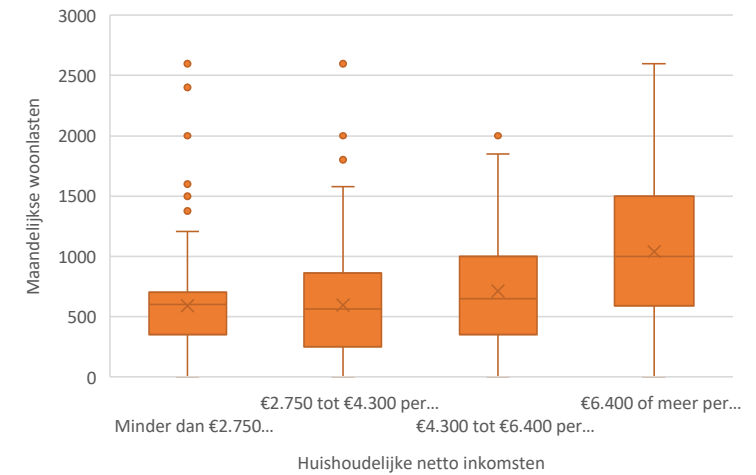
Dit hangt samen met de enorme stijging van de woz-waarden. Het is een lange termijn gevolg van een relatief krappe woningmarkt, het hypotheekbeleid en nog een aantal andere beleidsgerelateerde factoren, zoals de afbraak van de instituties van de ruimtelijke ordening en volkshuisvesting.

FIGUUR 10 INKOMENSCATEGORIEËN PER WOZ-WAARDE.

FIGUUR 11 AANTAL RESPONDENTEN PER WOZ-WAARDE.

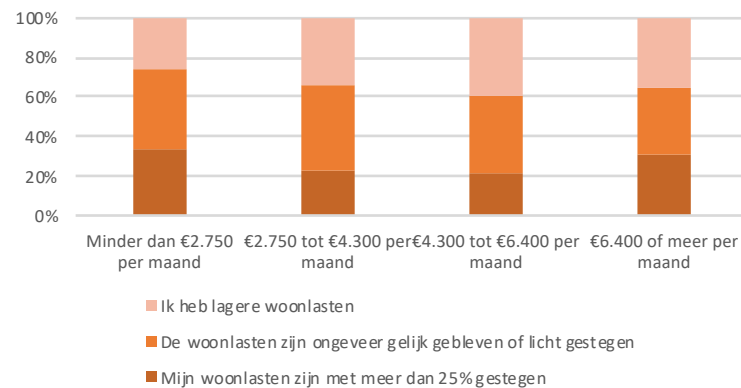

FIGUUR 12 VERHOUDING WOONLASTEN TOT INKOMSTEN.

De meeste van de respondenten – ouder, relatief welvarend – lijken tot op zekere hoogte van deze ontwikkelingen te hebben geprofiteerd. De woonlasten zijn laag gebleven, vooral voor de huishoudens met inkomens in de middelste categorieën. Maar ook voor die hoogste inkomens zijn de woonlasten laag.

Dat patroon past bij het beeld dat lange tijd van Almere bestond, namelijk dat mensen voor een lage prijs een hoge woonkwaliteit konden realiseren.

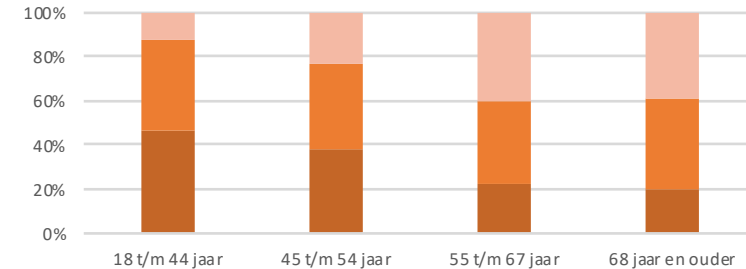
Intussen zijn de drempels voor starters enorm hoog geworden. Dat blijkt wel uit het grote aantal thuiswonende volwassen kinderen. Ook komt uit sommige interviews naar voren hoe moeilijk het is voor mensen om een verhuizing te realiseren door omstandigheden als echtscheiding of ziekte. Als de inkomsten gelijk blijven of dalen, kunnen zij eigenlijk niet verhuizen. Zo bleven zij jaren wonen in ondraaglijke situaties. Dat is de keerzijde van het profijt dat een generatie voor hen van de ontwikkelingen heeft genoten.

FIGUUR 13 VERANDERING WOONLASTEN PER INKOMSTENCATEGORIE.

Maar zelfs voor de mensen die al lang in Almere wonen lijkt de tijd van profijt ten einde. De laatste tien jaar zijn de woz-waarden zodanig gestegen dat de risico's van het 'omhoogwonen' groter zijn geworden. Op het moment dat de rente stijgt, kunnen de woonlasten snel oplopen. En mochten de inkomsten door onvoorziene omstandigheden dalen, dan komen zij niet zomaar van hun enorme hypotheek af.

Die moeilijkere toekomst is zichtbaar bij de relatief jongere respondenten en de degenen met lagere inkomsten. Zij ervaren meer verandering in de woonlasten. (zie figuur 13 en ter controle figuur 14). Ook kiezen respondenten in de redenen die ze kunnen aangeven om in Almere te blijven, opmerkelijk weinig voor de optie 'de ruime keuze van woningen' (zie in het volgende hoofdstuk tabel 5).

FIGUUR 14 VERANDERING WOONLASTEN PER LEEFTIJDSCATEGORIE.

Dat veel bewoners nog geprofiteerd hebben van de bereikbaarheid van de woningen in Almere is zichtbaar in de enquête en de interviews. Maar het is ook duidelijk dat de woningen steeds minder bereikbaar worden voor de praktische middenklasse.

Boodschappen, vakanties en het hobbyproject

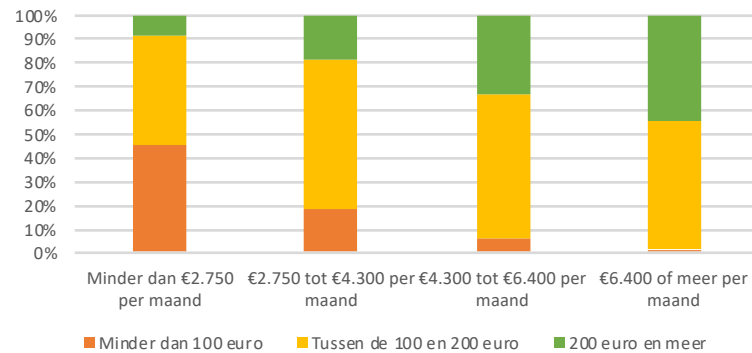
Aan de uitgavenkant nemen de woonlasten een grote plaats in, maar de woonlasten zijn voor de meerderheid van de steekproef relatief laag; vooral mensen met midden- en hogere inkomens hebben geprofiteerd van de ontwikkelingen op de woningmarkt. Maar zoals gezegd past daar een flinke kanttekening bij: dit is een oud patroon.

Andere uitgaven zijn veel directer gerelateerd aan het inkomen. Wat mensen aan boodschappen en vakanties besteden, hangt af van wat ze verdienen (zie onder de figuren over de uitgaven aan boodschappen, vakanties per inkomenscategorie. Dat verband overschaduwet bijvoorbeeld opleiding en gezinssituatie. Het is ook niet afhankelijk van leeftijd, met uitzondering van achtenzestigplussers, die substantieel minder uitgeven aan boodschappen en vakanties.

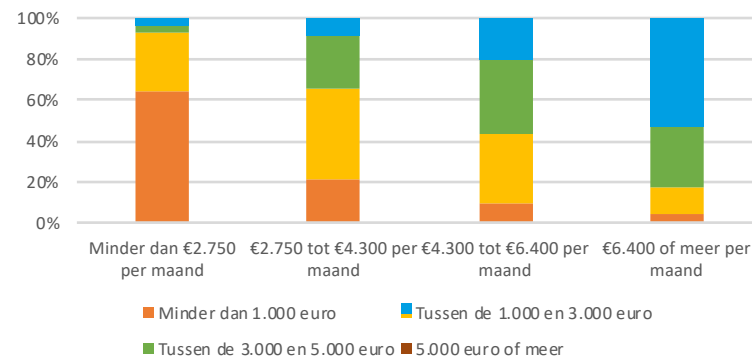
Overigens is de waarde van deze uitgaven, zoals besproken in het rapport van het oorspronkelijke onderzoek, van relatieve aard.⁵² En deze groep van middenklasse, kunnen geen huis voor hun kinderen kopen en hebben geen relaties/rijke vrienden die wel iets kunnen regelen. De vakantie van 500

52 Metaal en Reijndorp 2013, 41-45.

euro naar de camping in Limburg neemt binnen het uitgavenpatroon en de ervaring van welvaart een vergelijkbare plaats in als de vakantie van 10.000 euro met het gezin naar Bali voor mensen met een hoger inkomen. Pas als mensen er niet meer in slagen om op vakantie te gaan in Limburg, verandert die beleving wezenlijk. Ook bij de boodschappen is er een dergelijke ondergrens, die bij de praktische middenklasse van wezenlijk belang is.

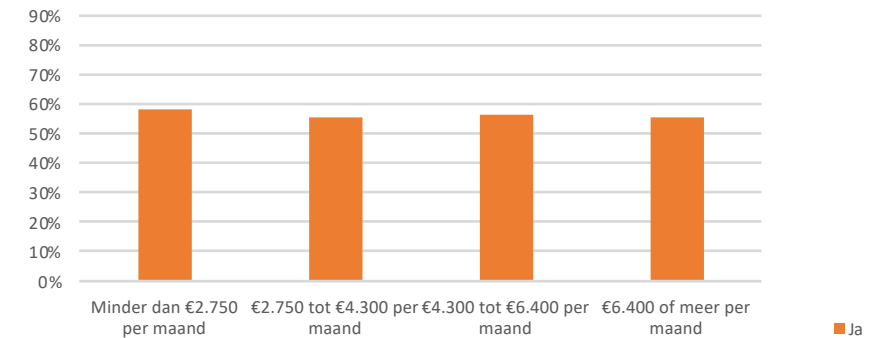
FIGUUR 15 WEKELIJKSE UITGAVEN AAN BOODSCHAPPEN PER INKOMSTENCATEGORIE.

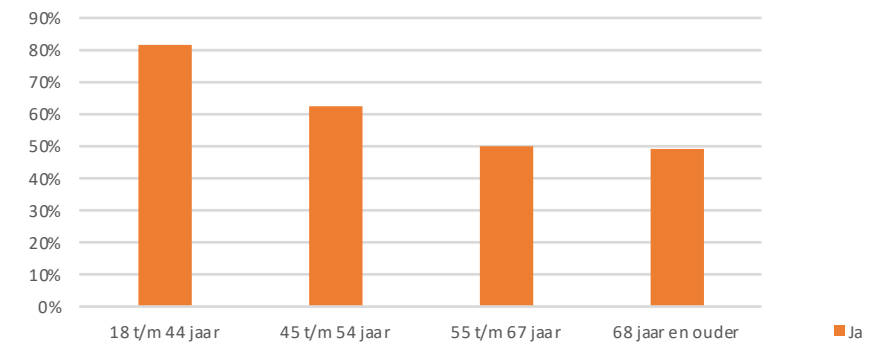
FIGUUR 16 JAARLIJKSE UITGAVEN AAN VAKANTIES PER INKOMSTENCATEGORIE.

Belangrijk is de vraag of er sinds 2012 veel veranderd is in de uitgaven. Een meerderheid geeft als antwoord 'ja' op deze vraag. In de open-antwoordmogelijkheid voor toelichting, refereren mensen hier veelvuldig aan de

prijsstijgingen van de laatste jaren. Dit is gelijk verdeeld over de inkomscategorieën. Dus mensen met lagere inkomsten, ervaren niet méér veranderingen in hun uitgaven dan mensen met hogere inkomsten. Maar er is wel een groot verschil in leeftijd. Ouderen ervaren veel minder verandering in hun uitgavenpatroon dan de relatief jongere respondenten (zie figuren 17 & 18: Verandering uitgaven per inkomstencategorie en Verandering uitgaven per leeftijdscategorie).

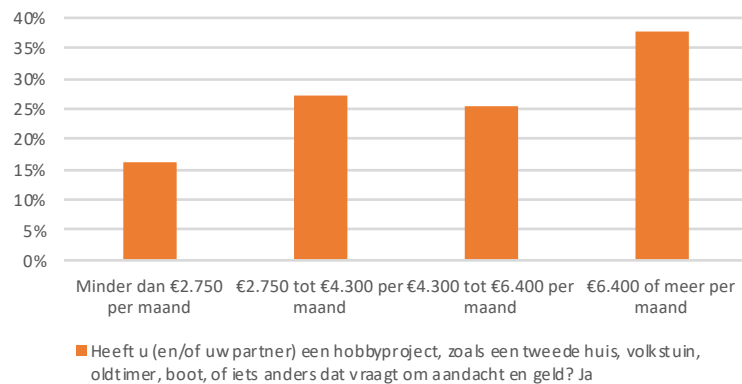
FIGUUR 17 VERANDERING UITGAVEN PER INKOMSTENCATEGORIE.

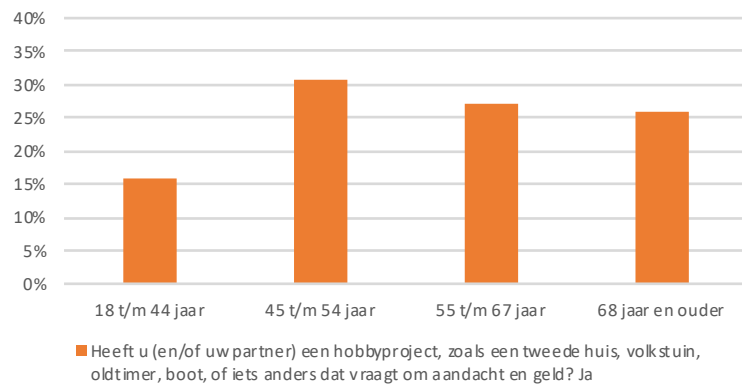
FIGUUR 18 VERANDERING UITGAVEN PER LEEFTIJDSCATEGORIE.

Uit de interviews van het oorspronkelijke onderzoek kwam, net als deze keer, naar voren dat mensen die tot de praktische middenklasse behoren, vaak een 'troetelproject' hebben, dat een relatief grote post beslaat binnen de uitgaven. Dit als bescheiden expressie van de welvaart. In de enquête is

ook gevraagd of respondenten een hobbyproject hebben. Er lijkt een soort ondergrens te zijn aan het inkomen. Bij de laagste inkomens komt het veel minder voor (zie figuur 19). Het is zeker niet exclusief voor de praktische middenklasse, maar het is wel een van de eerste dingen die zij 'extra' kunnen doen met het inkomen. Ook voor leeftijd is er een grens waarboven mensen vaker een hobbyproject aangaan (zie figuur 20). De uitgaven aan het hobbyproject stijgen met het inkomen.

FIGUUR 19 HOBBYPROJECT PER INKOMSTENCATEGORIE.

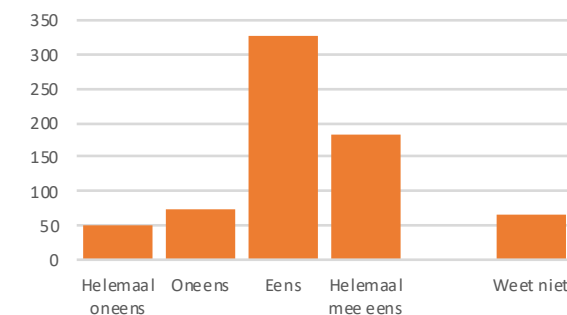
FIGUUR 20 HOBBYPROJECT PER LEEFTIJDSCATEGORIE.

Verduurzaming van de woning

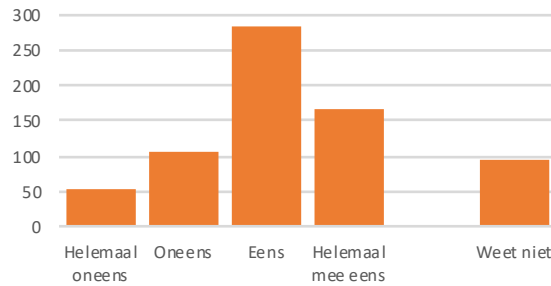
Tijdens de interviews zijn ook vragen gesteld over de verduurzaming van woningen. Hieruit komt naar voren dat de bereidheid groot is om woningen te verduurzamen, mede met de ervaringen van de hoge energieprijzen rond 2022. Geïnterviewden met relatief hogere inkomens hadden hier vaak al veel initiatief in genomen. Het was niet uitzonderlijk dat bewoners een flinke hoeveelheid zonnepanelen op hun dak hadden. De bereidheid was bij mensen met naar verhouding lagere inkomens ook aanwezig, maar er moeten in hun geval soms moeilijke keuzes worden gemaakt. Daardoor voeren deze huishoudens minder snel aanpassingen uit aan hun woningen. Bij doorvragen bleken bewoners daarvoor wel graag hulp te ontvangen van de gemeente.

... *“Niet goed geïsoleerd, want het is van bouwjaar negentien-tweeënnegentig dus ja, ik zou graag willen dat de gemeente Almere daar ook eens iets aan zou gaan doen.”*

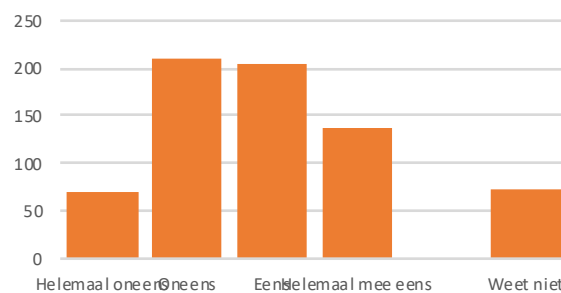
In de enquête waren naar aanleiding van de interviews ook vragen opgenomen over verduurzaming en een mogelijke rol van de gemeente. Ook hier kwam een grote bereidheid tot verduurzaming van de woning naar voren (zie figuur 21). En hulp van de gemeente is welkom (zie figuur 22), maar het lijkt erop dat het draagvlak voor een assertieve benadering van de gemeente ook niet heel groot is (zie figuur 23).

FIGUUR 21 IK WIL ZELF INITIATIEF NEMEN EN TIJD EN GELD BESTEDEN AAN VERDUURZAMING.

FIGUUR 22 IK VIND DAT DE GEMEENTE MEER MOET DOEN OM BEWONERS TE HELPEN MET VERDUURZAMEN.

FIGUUR 23 IK VIND DAT DE GEMEENTE ZICH NIET MOET BEMOEIEN MET HET VERDUURZAMEN VAN MIJN WONING.

De narratieve analyse van Thijs van der Steeg in zijn proefschrift leverde een aantal aanbevelingen op, die sterk zijn toegesneden op de praktische middenklasse. Ten eerste kan de gemeente ondersteuning bieden bij de door bewoners zelf informeel uitgevoerde woningverbetering. Ten tweede kunnen huishoudens best zelf investeren in de verduurzaming van de eigen woning, maar dan moeten zij daar zelf wel keuzes in kunnen maken. Ten derde moet de gemeente wel opletten dat door initiatief van de gemeente geen spanningen tussen burens ontstaan.

En ten vierde kan de gemeente ondersteunend zijn bij het inzetten van techniek, mits de gemeente de kennis daarover in huis heeft.⁵³ Een formele aanpak kan zo gebaseerd worden op de informele aanpak van de bewoners.

Doorstroomstad

Het gemak waarmee je kon verhuizen past op de een of andere manier bij Almere; er heerst een gevoel van vrijheid in het wonen. Het wonen heeft iets ongebondens. Dat is ook wat geïnterviewden proberen uit te drukken als zij het hebben over de buurt. Ruimte en groen kenmerken voor veel bewoners de oude wijken. Het verhuizen ging niet over tekortkomingen van de woonomgeving, maar om kwaliteiten van een volgende woning.

“We hebben hier alleen maar nieuwbouw gekocht. Wij zijn de echte Almeerders. Na vijf jaar verhuizen... Dit is een luxe appartement. Opgespaard. Door te wonen in Almere zeg maar... Dat is echt Almeers. Na vijf jaar verkopen en dan weer verder verhuizen.”

Zo spraken wij in onze tweede steekproef verschillende respondenten die op deze manier in een duurdere categorie woningen was terechtgekomen. Hun inkomenspositie was daarbij niet veranderd.

Wij spraken ook een statushouder die ook al twee keer was verhuisd met haar gezin naar een grotere woning; en hun zoon was sindsdien ook al twee keer zelfstandig verhuisd in Almere.

Geïnterviewden die al lange tijd in Almere wonen, verwijzen vaak heel positief naar de eerste wijk waar zij hebben gewoond. Het lijkt erop dat hoe ouder de wijk is, hoe hoger de kwaliteit van de woonomgeving. Toch zijn zij vaak uit deze wijken verhuisd. Dat lag niet aan de woonomgeving. Meestal zochten ze een woning die groter was, ook omdat het financieel mogelijk was, of als mensen ouder werden, juist een kleinere woning zonder tuin.

“We zijn verhuisd, echt omdat het huis ons te groot was. Mijn vrouw deed altijd het hele huis. En de tuin werd ook een beetje te zwaar.”

“En simplify onze leven, zeg ik.”

53 Van der Steeg 2022, 141.

Sommige mensen doen vrijwillig een stapje terug in de grootte en het comfort van de woning om lage woonlasten te kunnen houden en minder onderhoud te hebben. De overwaarde op het huis dat zij achterlaten komt dan van pas. Geïnterviewden die opgegroeid zijn in Almere, kennen het verhuizen vaak al van hun ouders, en doen het zelf ook in hun volwassen leven.

“Nou, mijn ouders woonden in Oost op een flatje en Almere was net nieuw. Dus dat was toch wel omdat de woningen goedkoper waren en ze hadden mij. Ze was zwanger van m’n broertje. Het was natuurlijk toch een rijtjeshuis een huis met drie verdiepingen en een tuin, dat wil je natuurlijk... En toen zijn we naar Kruidenwijk verhuisd. Daar hadden mijn ouders hun eerste woonhuis en daarna zijn ze hierheen verhuisd naar deze wijk... Toen ik ging trouwen had ik een koopwoning in Muziekwijk, dat vond ik wel echt een hele fijne wijk. Toen die relatie stukging, dat was heel vreselijk, ben ik eerst op een kamertje bij iemand gaan wonen, want er waren geen woningen, en daarna kon ik deze woning kopen, met hulp van mijn ouders. Dus ik heb eigenlijk voor mijn gevoel mijn hele leven in nieuwbouw gewoond...”

Veel mensen denken dat het ‘doorverhuizen’ op een of andere manier typerend is voor een jonge stad en associëren dat met een gebrek aan binding; iets dat nadelig voor de cohesie van de wijken. Als we afgaan op interviews is er ook een andere lezing mogelijk. De vertrekkers nemen, op het moment dat zij verhuizen, een deel van die banden mee, dat klopt, maar dat betekent dus dat zij deels verbonden blijven met de oude wijk, en zij bouwen ook weer nieuwe banden op in hun nieuwe wijk. In de oude steden is die mobiliteit over het algemeen geassocieerd met vooruitgang en stijging van groepen.⁵⁴

54 VROM raad 2006.

Bij het ‘typisch Almeerse’ doorverhuizen komt het vaak voor dat mensen nog contact houden met oud-buren uit de eerste of tweede buurt waar zij lange tijd gewoond hebben. Omgekeerd wonen in oudere buurten nog een paar van de originele huishoudens, de rest is doorverhuisd.

“Er wordt nog steeds gebouwd. Er komen nog steeds nieuwe wijken bij. En dat maakt het ook dat mensen denken: oh ik kan nu in poort gaan wonen. Er zijn er weer mensen zoals José, die veel verhuisd zijn. En Sjaak en Anna, die hebben we hier leren kennen. Die zijn ook al veel, die zijn veel binnen Almere verhuisd. En onze oude buren, Rico en Els, waar we mee gestart zijn. Die zijn maar een keer verhuisd. Naar de Regenboogbuurt.”

Het doorverhuizen illustreert dat de samenhang tussen bewoners in Almere niet alleen op wijkniveau gezocht moet worden.⁵⁵

Uit ons onderzoek in andere nieuwe steden bleek ook al dat mensen zeggen dat zij steeds handiger worden in het leggen van nieuwe contacten.⁵⁶ De dynamiek in de buurt is hoger, maar de bekendheid en de vertrouwdheid van de stad neemt als geheel toe.

Het doorverhuizen heeft zoals gezegd meestal te maken met aanbod en financiële mogelijkheden. De langdurige, vrijwel ononderbroken stijging van de huizenprijzen heeft voor sommigen ‘omhoog wonen’ mogelijk gemaakt. Sommige bewoners hebben op de boeggolf meegelift en met een bescheiden inkomen een steeds grotere woning kunnen krijgen in een net wat duurder stukje Almere. Zo interviewden wij twee mensen in een afbetaalde vrijstaande woning met een heel bescheiden inkomen. Anderen moesten later instappen en zitten met hogere lasten in een minder luxe woning.

Ook hebben sommige mensen die tot de praktische middenklasse behoren, door te verhuizen een grote woning kunnen krijgen voor relatief lage lasten.

55 Zie ook Nio 2016, 91.

56 Reijndorp et al. 2011.

Zij zorgen voor inkomensdiversiteit in de wijken met duurdere woningen. Hier zijn wij verschillende voorbeelden van tegengekomen. Het is een onverwacht effect van de krappe woningmarkt. Het komt door de waardestijging van woningen.⁵⁷

Er is een groep die over het algemeen aangeduid wordt als ‘mensen die hier al heel lang wonen’: een vrij grote stabiele groep van oorspronkelijke bewoners. Zij zijn in zekere zin beeldbepalend voor Almere.

Dat deze oorspronkelijke bewoners een basis kunnen leggen voor de cultuur van de stad, wordt in rapportages over Almere vaak niet meegenomen. We lezen: “In tegenstelling tot andere steden kent Almere nauwelijks een eigen geschiedenis of tradities die verbindend kunnen werken. Bovendien hebben veel inwoners door de snelle groei van de stad weinig nabije sociale en familiale netwerken.”⁵⁸

Uit de enquête blijkt het netwerk een van de voornaamste redenen om in Almere te blijven wonen, net zoals dat overigens ook in het onderzoek in Zoetermeer het geval was.⁵⁹ Dit netwerk is verspreid over de wijken. Doorverhuizende burens horen er vaak ook bij. Maar het belangrijkste is wel familie. Broers en zussen, of ouders die de kinderen achterna zijn gekomen. Maar juist ook jongeren hebben netwerken en zijn trots op hun stad.⁶⁰ Jongeren die opgegroeid zijn in de stad hebben daar een uitgebreid netwerk. Ook omdat ze door het verhuizen van hun ouders in verschillende wijken hebben gewoond.

57 Waardestijgingen voor de oudere wijken: van der Steeg 2022, 37.

58 Platform 31, Movisie, en Verwey-Jonker 2023, 11-12.

59 Reijndorp et al. 2011.

60 Ook erkend in Platform 31, Movisie, en Verwey-Jonker 2023, 13. “Civic pride’ werd vooral vaak door jongeren benadrukt. Hun wortels liggen in Almere. Ze voelen zich thuis in hun wijk, hebben er hun vrienden, waarderen de ruimte, de suburbane omgeving en willen er ook in de toekomst blijven wonen”

Dit geldt voor alle voormalige groeisteden. Zó nieuw zijn ze niet meer. Een Zoetermeerse geïnterviewde had het zelfs over een eigen accent waaraan je kon horen dat iemand uit het nieuwe Zoetermeer kwam en dat niet hetzelfde was als het accent van de oude dorpsbewoners.⁶¹

Ook de nieuwe steden hebben een geschiedenis. Nabije contacten en netwerken zijn er juist wél. Misschien wel meer dan in de oude steden, die een groot verloop kennen en gentrificatie ondergaan.

De laatste jaren is het voor de meeste geïnterviewden moeilijker geworden om door te verhuizen. Geïnterviewden die dit eerder zijn verhuisd, kijken nu niet zo snel meer naar een volgende woning. Zij denken dat de nieuwe hypotheek te hoog zal uitvallen. De overwaarde betaalt zich niet terug.

“Mensen staren zich vaak blind op hoeveel overwaarde ze hebben, maar ik zeg daar heb je geen ene moer aan want als jij je huis verkoopt nu. ‘Oh ik heb zoveel overwaarde, ik kan mijn huis wel verkopen voor vier ton, houd ik twee ton over ten opzichte van mijn hypotheek.’ En dan wil je wat nieuws kopen. Ja, en als je dan wat nieuws wil kopen. Ja, dat kost zes ton. Ja, dan moet je twee ton bij lenen.”

Plannen voor een volgende woning gaan in de ijskast.

“Ik wilde heel graag een huisje bouwen in Almere-poort. En ja, alleen de grond was al iets van 60.000 euro, geloof ik. En het huis was ook al iets van 200.000 euro. Dus toen heb ik een beetje gerekend... de prijzen zijn de laatste vier a vijf jaar hard, keihard omhoog geschoten. Anders had ik hier veel meer voor teruggekregen. Dan had ik waarschijnlijk al verhuisd geweest ja.”

61 Reijndorp et al. 2011.

Mensen hebben niet alleen profijt van hun overwaarde.

“En ik heb nog wat spaargeld en dan leef ik dus heel sober. Ja, ik krijg dan geen zorgtoeslag, dan zit ik weer net boven een bepaalde grens. Met dat spaargeld, maar het is allemaal geen vetpot. De gemeentebelasting heb ik net nog gecheckt, kan ik daar kwijtschelding voor aanvragen? Nee, dat kan ook niet, want er zit overwaarde op je eigen huis en dat wordt gezien als spaargeld. Maar ja, denk ik, al zou ik dit huis willen verkopen en iets willen huren? Hè, dat kan ook niet, want er zijn geen huurwoningen.”

En zo kan het dat mensen, in plaats van het typische doorverhuizen, juist vastzitten door overwaarde.

“We hebben weleens iets overwogen in Spanje. Maar ik zeg altijd maar, op mijn oude dag willen we naar Nederland toe. Dat houdt in dat ik ook een plek moet hebben, hier, in Nederland en die heb je niet, want het geld heb je dáár gebruikt. En dan kan je niet terug met je hangende pootjes.”

Al met al blijkt dat de praktische middenklasse net als in 2013 te maken heeft met externe veranderingen die mogelijk financieel bedreigend zijn, maar dat mensen ook in staat zijn om hun bestedingen aan te passen en bijvoorbeeld nieuw of ander werk te vinden. Wel komt er geleidelijk door de woningmarkt een einde aan Almere als doorverhuisstad.

5 Minder buurt, meer stad

De wijken in Almere hadden in 2013 een grote aantrekkingskracht op de bewoners. Dat is nog steeds het geval. Welke kwaliteiten vinden de bewoners in de wijken?

De interviews en de enquête laten zien hoe tevreden mensen met bepaalde aspecten van Almere zijn. Het eerste dat mensen noemen als hen gevraagd wordt wat zij in Almere waarderen, is het huis. Als tweede noemen zij de sociale contacten die zij in Almere hebben. Zij hebben vaak in hun wijk maar ook elders familie en vrienden wonen. Het derde is hoe groen de stad is. Dat is verbonden met de woonomgeving. Bijna terloops blijkt uit de interviews en de enquête hoe belangrijk de voorzieningen zijn voor de bewoners.

De aantrekkingskracht van Almere

De kwaliteit van de woonomgeving domineert het beeld. Bewoners die lang in Almere wonen geven graag aan hoe aangenaam het wonen is.

“Dat was ook de reden dat we hier gebleven zijn. Ik ben best wel verbonden met de stad. Het is wel een fijne stad om in te wonen. Ik begrijp het niet zo, maar Almere is nog steeds vrij negatief in het nieuws.”

De kwaliteit van het wonen wordt altijd als vanzelfsprekend gebracht: wel een fijne stad. Het is moeilijk te benoemen. Een andere geïnterviewde die al lang in Almere woont, legt het zo uit:

“Eerst verklaarden ze me voor gek, maar als ze bij mij langs kwamen zeiden ze, ja ik zie het nu wel.”

Dat mensen in een groene woonomgeving wonen en overal vanuit de stad naar het bos kunnen fietsen, wordt vaak genoemd in de interviews (zie hoofdstuk 7). De opzet uit de jaren zeventig van Almere heeft veel opgeleverd. De prioriteit op comfortabele woningen voor mensen met beperkte middelen, in laagbouw

in een decentraal plan, heeft goed uitgewerkt, als we op de waardering af gaan. De planningsprincipes van de jaren zeventig en tachtig vormen daarvan de basis.⁶² Veelzeggend is dat juist een wijk die het meest tegen de originele principes ingaat en 'stedelijk' is opgezet, commentaar krijgt.

“Enige wat ik wel mis hier in Almere Poort, dat is ja, dat wil ik toch ook wel kwijt, hoor. Als ik bijvoorbeeld naar een vriendin ga in de Muziekwijk... Dat ziet er zo mooi uit en ook daar hebben ze de ellende wat betreft afval hoor en er zal ongetwijfeld ook mindere punten zitten in die wijk, maar die hebben zo een mooie groenvoorziening en ik begrijp het wel. Almere Poort is nog in een bouwfase. Maar ik hoop toch wel in de toekomst. Ik hoop gewoon in toekomst dat ze wat meer groen gaan plaatsen.”

Deze geïnterviewde is overigens niet de enige die commentaar had op Poort, want ook het fietsen in Almere Poort lijkt volgens andere geïnterviewden ondergeschikt aan het autoverkeer.

De kwaliteit ligt volgens geïnterviewden bij de woning en de groene woonomgeving. De groei van Almere heeft hier effect op de waardering, en niet alleen nadelig.

Geïnterviewden die in Almere zijn opgegroeid, zien de stad om hen heen veranderen.

“Het weerwater heeft natuurlijk wel een paar strandjes maar toen ik klein was, gingen we altijd naar het Oor. Het is nu wel heel veel parkeerplaats voor niks, dus Almere wordt een beetje groot. Dat heeft ook wel voordelen, want we zijn laatst naar het Alluminous festival gegaan. Dat vind ik dan wel heel leuk.”

62 Zie hiervoor Ubink en Van der Steeg 2011.

Ouderen die vanaf het begin in de stad wonen, hebben vergelijkbare ervaringen.

“Almere is ook giga-gegroeid. Het is echt een grote stad geworden. Er is ontzettend veel veranderd. Toen we hier kwamen was er ontzettend veel niet. Maar nu is het zo, we hebben een fatsoenlijke schouwburg ... een hele hoop van de dingen die er toen niet waren zijn er nu wel.”

In de meest interviews worden de voorzieningen van Almere geprezen. Mensen die al lang in Almere wonen, hebben het aanbod zien toenemen.

“Almere is veranderd. Het is hartstikke druk geworden. Almere is druk. Op heel veel dingen is het ten goede verbeterd. Omdat er steeds meer voorzieningen gekomen zijn. Theater, bioscoopcomplex, daar is niks mis mee. Veel sportvelden, veel groen, recreatie, dat is er allemaal wel.”

De leeftijd van de stad, in combinatie met het groen, laat geleidelijk ook de perceptie van buitenaf veranderen, als we afgaan op wat de bewoners hierover zeggen.

“Wat wel grappig is over Almere, is dat in mijn jeugd bij alle familieleden, iedereen zei altijd Almere, dat is drie keer niks. Die negatieve klank is er wel langzaam uit aan het gaan. Je hebt steeds meer mensen die positief zijn. Oh, Almere, dat is echt leuk. Leuk centrum, leuk opgeknapt, mooie wijken, mooie huizen. Het is ook zó groen hier. Toen in het begin was alles kaal. En de bomen, het duurt een paar jaar voordat het opkomt. Maar als je nu hierheen kijkt, het is gewoon echt een prachtige stad.”

De geneugten van Almere zijn soms heel vanzelfsprekende dingen, die bij elkaar opgeteld een heel comfortabel leven scheppen.

“Ik zeg altijd tegen mensen die zitten te klagen. Nou, kijk naar buiten. Dan zie ik blijde kinderen die naar school huppelen. Dan zie ik ouders die naar hun werk gaan. Ik zie mooi groen, ik zie een keur aan winkels. Ik kan in de bus stappen wanneer ik wil.”

Een geïnterviewden afkomstig uit een stad in Australië herkent iets in Almere.

“Het was daar ook net zoals hier, vrij groen, veel parken, scholen, grote sportvelden. Het is niet de standaard Nederlandse stad.”

Steden in Australië zijn ruim opgezet, veel ruimer nog dan Almere, maar wat overeenkomt is de decentrale opzet, het belang van de woonomgeving en het groen dat altijd overal zichtbaar is.

Wandelmogelijkheden en groene gebieden zijn dan ook belangrijk voor veel geïnterviewden en zij vinden dat een grote kwaliteit van de stad.

“Je loopt hier naar buiten en je bent in een bos. En niet een klein bos, maar echt een heel groot bos. Je kan hier veertig kilometer lopen, door Almere, door alleen maar groen.”

Mensen die ouder zijn of een hond hebben of een kind dat nog jong genoeg is voor de kinderwagen, maken vaker een rondje, en ook in Almere is hardlopen heel gewoon en heel goed mogelijk. Een groot deel van de geïnterviewden geeft aan te ‘wandelen’ in de buurt, maar vaak ook verder weg, het groen in. Almere is in deze rol gegroeid. Een echtpaar afkomstig uit Amsterdam beschreef hoe de stad in het begin nog leeg en kaal was. Maar het groen in de stad en daarbuiten is langzaam weelderig geworden.

(man) “Ik vond geen fijne tijd met Corona maar om te bewegen hebben we echt wandelingen in Almere gemaakt van plekken dat ik niet wist dat ze bestonden. Dat was echt een ontdekkingstocht.”

(vrouw) “Dat zijn we meer gaan waarderen. Kijk het groen in Almere rondom de stad is echt fijn en dat hebben ze gewoon leuk geregeld.”

(man) “Dat is gewoon afwisselend. Mooie wandelpaden ook.”

Ook het fietsen is heel belangrijk, want dat is bij uitstek een manier om de groene stad te ervaren.

“Heel veel groen hier, hè, we hebben zo’n twintig kilometer fietsroutes. Ik zit weer te wachten dat we samen weer kunnen gaan fietsen, want we hebben allebei een elektrische fiets en we vinden dat heerlijk. Verder doen we eigenlijk alles lopend af. En onze auto staat hier netjes achter, geparkeerd.”

De fiets vinden mensen niet alleen aardig om over te praten. De fiets is ook functioneel belangrijk voor veel geïnterviewden. Sommige geven graag aan: ‘alles op de fiets’.

“Bijna altijd op de fiets. Gewoon op de fiets. Rugzak hier, tasje daar, en gewoon alle boodschappen mee.”

Dan gaat het over de boodschappen, maar ook over andere bestemmingen, zoals sport, kinderen, en tochtjes maken door de stad. De frequentie van het fietsen en de kwaliteit van de fiets-infrastructuur komt vaak spontaan ter sprake. Misschien dat Almere hier niet in afwijkt van andere steden in Nederland. Het is in ieder geval niet een ‘autostad’ in de zin dat de auto het enige vervoermiddel is dat telt en dat alles daarvoor moet wijken.

Ruimtelijke en sociale kwaliteiten

In de enquête is een reeks stellingen opgenomen om te onderzoeken welke redenen mensen aangeven om in Almere te blijven, of om uit Almere te vertrekken.

TABEL 5 KWALITEITEN OM IN ALMERE TE BLIJVEN.

Inkomsten minder dan 2.750 en opleiding lager dan HBO		Inkomsten 2.750 tot 4.300 en opleiding lager dan HBO			Inkomsten hoger dan 4.300 en opleiding lager dan HBO		Inkomsten lager dan 4.300 en opleiding HBO en hoger		Inkomsten hoger dan 4.300 en opleiding HBO en hoger	
Mijn woning	68,0%	Mijn woning	76,9%		Mijn woning	80,6%	Mijn woning	86,6%	Mijn woning	85,5%
Aanwezigheid van familie, vrienden, buren	43,0%	Aanwezigheid van familie, vrienden, buren	45,3%		Aanwezigheid van natuur in de directe nabijheid	48,4%	Aanwezigheid van natuur in de directe nabijheid	54,1%	Aanwezigheid van natuur in de directe nabijheid	60,6%
Aanwezigheid van natuur in de directe nabijheid	40,0%	Aanwezigheid van natuur in de directe nabijheid	44,4%		Aanwezigheid van familie, vrienden, buren	47,3%	Aanwezigheid van familie, vrienden, buren	45,2%	Aanwezigheid van familie, vrienden, buren	46,2%
De wijk waar ik woon	32,0%	De wijk waar ik woon	27,4%		De wijk waar ik woon	35,5%	De wijk waar ik woon	31,8%	De wijk waar ik woon	42,5%
Kennissen, sociale contacten	22,0%	Kennissen, sociale contacten	23,9%		Kennissen, sociale contacten	19,4%	Kennissen, sociale contacten	24,2%	Kennissen, sociale contacten	24,9%
Ik heb geen reden(en) om in Almere te blijven wonen	12,0%	Vanwege het aanbod van winkels	13,7%		Vanwege het aanbod van winkels	12,9%	Mijn goede herinneringen aan Almere	13,4%	De diversiteit van mensen	14,9%
De sfeer in de stad	11,0%	De sfeer in de stad	11,1%		Mijn goede herinneringen aan Almere	10,8%	De diversiteit van mensen	8,3%	Vanwege het aanbod van winkels	11,3%
Vanwege het aanbod van winkels	11,0%	Ik heb geen reden(en) om in Almere te blijven wonen	9,4%		Ik heb geen reden(en) om in Almere te blijven wonen	9,7%	Aanbod van culturele activiteiten	7,6%	De sfeer in de stad	10,4%
Aanbod van culturele activiteiten	8,0%	Mijn goede herinneringen aan Almere	9,4%		De sfeer in de stad	4,3%	Aanbod van verenigingen	5,7%	Mijn goede herinneringen aan Almere	9,5%
De diversiteit van mensen	8,0%	Aanbod van culturele activiteiten	4,3%		De ruime keuze in woningen	3,2%	De sfeer in de stad	5,7%	Aanbod van verenigingen	8,1%
Mijn goede herinneringen aan Almere	8,0%	Aanbod van verenigingen	4,3%		Uitgaansmogelijkheden	2,2%	Vanwege het aanbod van winkels	5,7%	Ik heb geen reden(en) om in Almere te blijven wonen	8,1%
Uitgaansmogelijkheden	2,0%	De ruime keuze in woningen	3,4%		Aanbod van verenigingen	2,2%	Ik heb geen reden(en) om in Almere te blijven wonen	4,5%	Aanbod van culturele activiteiten	6,8%
Aanbod van verenigingen	1,0%	Uitgaansmogelijkheden	1,7%		Aanbod van culturele activiteiten	1,1%	Uitgaansmogelijkheden	2,5%	De ruime keuze in woningen	5,0%
De ruime keuze in woningen	1,0%	De diversiteit van mensen	0,9%		De diversiteit van mensen	1,1%	De ruime keuze in woningen	2,5%	Uitgaansmogelijkheden	1,8%

Voor de redenen om te blijven is nagegaan of verschillen optreden in de antwoorden op basis van sociale positie. Hiertoe zijn vijf categorieën onderscheiden, op basis van inkomsten en opleidingsniveau. Een tabel is samengesteld, met in de kolommen de vijf sociaaleconomische categorieën (zie tabel 5). De volgorde in de kolommen wordt bepaald door hoeveel respondenten bevestigend hebben geantwoord. Een soort top tien van antwoorden, per categorie.⁶³

Uit deze vergelijking komt een overweldigende eensgezindheid naar voren over de kwaliteit van Almere. Alle groepen hebben dezelfde redenen bovenaan staan. Deze kwaliteiten zijn heel sterk: de woning, de natuur, de wijk en het sociale netwerk. 'Almere' als stad is er ook, maar minder belangrijk, en het verschilt welke kwaliteiten daarvan worden onderkend.

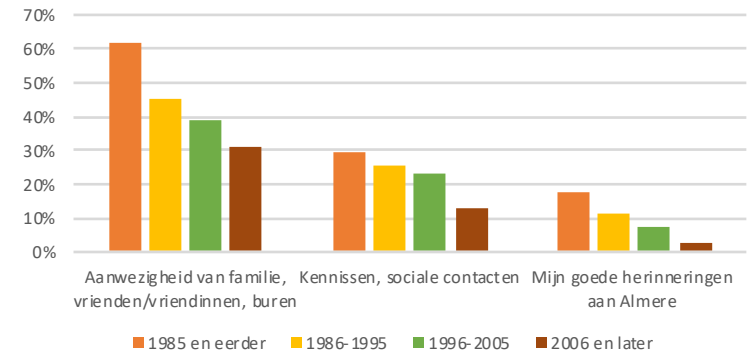
De waardering van de ruimtelijke kwaliteiten; woning, wijk en natuur is zeer hoog, en dat geldt voor bewoners van alle wijken. De oudere wijken worden alsnog aangenamer beoordeeld vanwege de groene woonomgeving.

Pas op de bijzaken verschillen de respondenten op basis van sociale positie. Theoretisch opgeleiden noemen vaker de diversiteit van mensen en het aanbod van culturele voorzieningen als een reden om te blijven – maar het zijn er niet veel die dat invullen. En voor praktisch opgeleiden is het aanbod van winkels relatief belangrijker – maar ook hier zijn er weinig mensen die dat invullen.

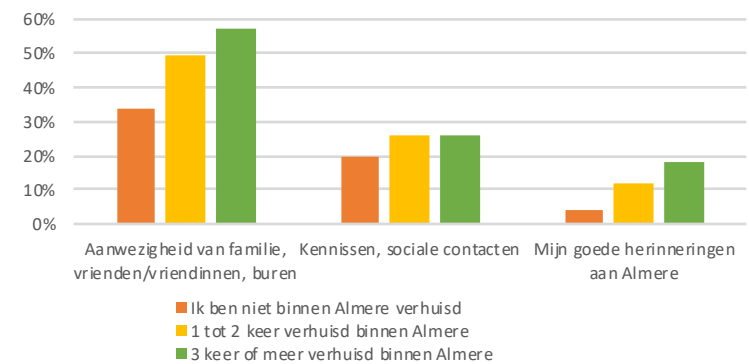
De vijf meest genoemde voorkeuren komen in twee smaken: ruimtelijke en sociale kwaliteiten. Voor ruimtelijke kwaliteiten van Almere wordt verwezen naar de woning, de wijk en de natuur. Sociale kwaliteiten worden uitgedrukt met twee opties. Ten eerste 'aanwezigheid van familie, vrienden, burenen'; en ten tweede 'kennissen, sociale contacten'. Beiden worden hoog gewaardeerd.

Dat de sociale kwaliteiten zo belangrijk zijn, heeft ook te maken met de samenstelling van het panel. Het panel bevat veel mensen die lang in Almere wonen. Woonduur in Almere blijkt dan ook binnen de steekproef een factor van betekenis te zijn (zie figuur 24).

63 Geïnspireerd op tabellen in Bourdieu 1984. De kleurcodes geven gelijksoortige variatie aan van vergelijkbare onderwerpen over de vijf categorieën.

FIGUUR 24 REDELEN OM TE BLIJVEN (SOCIAAL) EN WOONDUUR IN ALMERE

FIGUUR 25 REDELEN OM TE BLIJVEN (SOCIAAL NETWERK) EN VERHUIZINGEN BINNEN ALMERE.

De sociale kwaliteit is minder belangrijk voor de nieuwkomers die nog weinig sociaal netwerk in Almere hebben opgebouwd. Maar het is wel degelijk zo dat de nieuwe steden, in dit opzicht niet meer zo jong zijn. De sociale netwerken groeien doordat familieleden ook in Almere wonen, die op dezelfde ruimtelijke kwaliteiten afkomen.

Ook bij onze onderzoeken in Zoetermeer Nieuwegein en Alphen aan den Rijn kwamen we het belang van sociale contacten tegen. In vergelijking met de oude steden, zijn de nieuwe steden jong. Maar ze zijn oud genoeg voor de eerste generatie om al oud te zijn, en een nieuwe generatie van bewoners te hebben voortgebracht die in de stad is opgegroeid.

De enquête bevestigt het beeld van het doorverhuizen dat uit de interviews komt: De sociale kwaliteiten zijn voor de doorverhuizers zeker zo belangrijk (zie figuur 25).

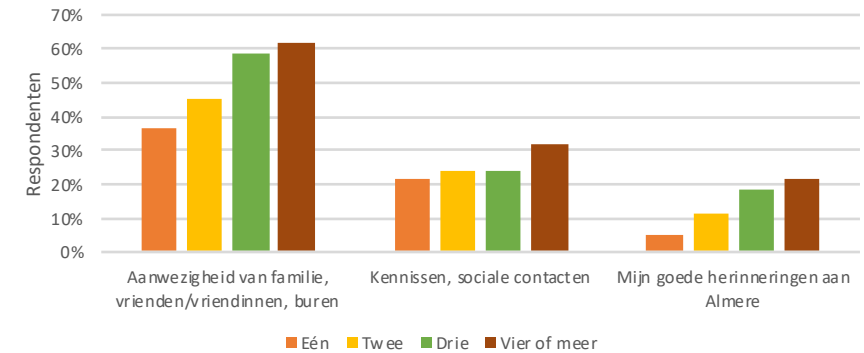
Dat heeft er natuurlijk mee te maken dat mensen die veel verhuisd zijn, gemiddeld genomen ook langer in Almere wonen. Maar als we woontuur en doorverhuizen uitsplitsen (zie tabel 6), blijkt nogmaals dat het doorverhuizen geen negatieve invloed heeft op de ervaring van de sociale kwaliteiten.

TABEL 6 PERCENTAGE BLIJVEN: FAMILIE, VRIENDEN, BUREN, UITGESPLITST NAAR WOONTUUR IN ALMERE ÉN VERHUZEN BINNEN ALMERE.

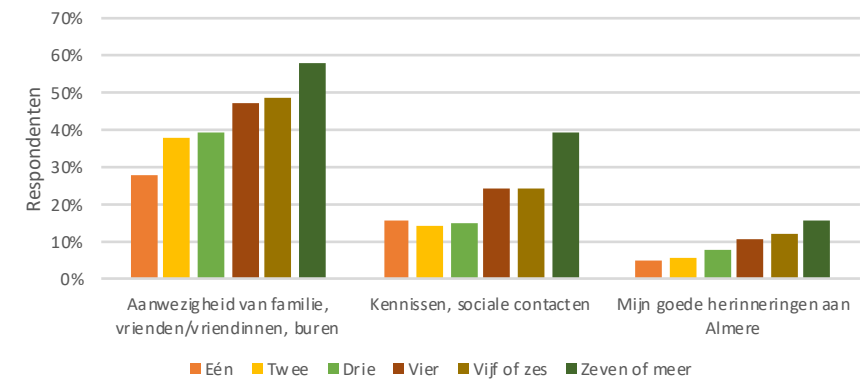
	Ik ben niet binnen Almere verhuisd	1 tot 2 keer verhuisd binnen Almere	3 keer of meer verhuisd binnen Almere
1985 en eerder	55,6%	63,5%	62,1%
1986-1995	36,0%	44,3%	56,5%
1996-2005	29,3%	44,9%	57,9%
2006 en later	27,9%	37,5%	28,6%
n (verhuizen)	279	291	146

Deze tabel gaat alleen over de eerste sociale netwerkoortie (de reden 'familie, vrienden, buren'). De andere twee gerelateerde redenen (kennissen, herinneringen) laten hetzelfde patroon zien, maar dan met te kleine aantallen. Hoe dan ook, wat de tabel laat zien is dat de doorverhuizers per categorie van verblijfsduur in Almere nog steeds positiever uit de bus komen.

Dat wordt bevestigd door een net weer andere grafiek. Mensen die in hun woongeschiedenis binnen Almere een groter aantal wijken hebben aangedaan, zijn ook meer geneigd om ja te zeggen op de blijf-vragen, waarin de respondenten dus aangeven hoe belangrijk de sociale kwaliteiten zijn (zie figuur 26 & 27) Sociale contacten spelen een belangrijk rol. Dat geldt ook voor mensen die op dit moment vaker en in verschillende wijken komen.

FIGUUR 26 AANTAL ALMEERSE WIJKEN IN DE WOONGESCHIEDENIS EN SOCIALE BLIJFREDENEN.

FIGUUR 27 AANTAL ALMEERSE WIJKEN WAAR MEN VAAK KOMT EN SOCIALE BLIJFREDENEN.

Het belang van het verblijven in en het ervaren van wijken wordt dus niet alleen verklaard door een lange woontuur in Almere. Van de mensen die lang in Almere wonen, benadrukken degenen die meer wijken kennen, de sociale kwaliteiten van Almere vaker. Dat geldt ook voor respondenten die pas kort in Almere wonen.

Dat wil niet zeggen dat dit een effect is van ervaringen met die verschillende wijken op zich. Het kan ook andersom werken: naarmate men een uitgebreider sociaal netwerk heeft, komt men in meer wijken. Het uitgebreide en verspreide sociale netwerk verklaart dan de sterkere binding met Almere. De ervaring die respondenten hebben met verschillende wijken in Almere lijkt dus verband te houden met dat verspreide sociale netwerk. Wonen in

verschillende wijken levert nieuwe bindingen op met de mensen die daar wonen, maar het kan ook zijn dat de verhuizingen met de bindingen te maken hebben – bijvoorbeeld de wens of de gelegenheid om bij familie of vrienden in de buurt te wonen.

Veiligheid en drugsoverlast

Als het over de veiligheid van de woonomgeving gaat, wordt in de interviews niet meer of minder gewag gemaakt van inbraken in de straat dan in 2013. Wat betreft berovingen kwamen er alleen enkele verhalen los over jongeren, die andere jongeren beroven in het uitgaanscentrum.

Maar wat wel echt een groeiend probleem is, is de overlast die met drugs te maken heeft. Het gaat niet zozeer om het gebruik, als wel om de openlijke drugshandel.

Bij sommige interviews komt het centrum naar voren als vervallen, net als in 2013. De lege winkels en een gespannen sfeer 's avonds op de Grote Markt worden genoemd. Vooral een gebied nabij het station wordt geïdentificeerd als een plek waar bedelaars, gebruikers en dealers zich ophouden.

“Ja, ik vind het centrum ongezellig geworden. Onpersoonlijk. En toch wel verloedering van zwervers. Dat is al jaren zo. Drugsverslaafd en zo. Ja. Ja, en ook hier in het [park] sliepen mensen daar in het bos. Ja. Dat zie je dan.”

Dergelijke opmerkingen over het centrum komen niet in elk interview voor. Dit echtpaar signaleert bovendien dat het niet nieuw is.

Hoe dan ook, de drugsoverlast beperkt zich niet tot het Centrum, of de paar wijken die altijd graag genoemd worden als het gaat over grootstedelijke problematiek. Die noemen wij hier niet met naam, vooral ook omdat de interviews in deze wijken geen blijk geven van een daadwerkelijk grotere problematiek in deze wijken.

Wat in vergelijking met 2013 opvalt, is dat de drugshandel de wijken inkomt. Bewoners zeggen soms dat niemand zich er om bekommert. Dat geldt zowel voor de oudere als de nieuwere wijken. Uit uitspraken blijkt dat de politie regelmatig langsrijdt op sommige plekken, daar een praatje maakt, en dan

weer vertrekt. Ook wordt er gewag gemaakt van dealers en gebruikers in de woningen: halen en brengen, busjes midden in de nacht, bezoek midden in de nacht in de tuin, die even wat lijken te bespreken.

“... wat hier gebeurt in deze wijk, op dit plein hier tegenover mijn huis, dat zie je bij het plein bij de supermarkt. Daar komen continu 's avonds auto's met, met hun handeltje dan komen, komen al die die verslaafde gastjes die komen uit hun huis komen ze bij die auto hun spulletjes kopen.”

Dit baart bewoners grote zorgen.

“...we zijn een grote stad. We hebben helaas de grote stad problematiek, want je ziet ook de. Nou, we hebben ook, vind ik, wat last van de onderwereld die boven tafel komt. Ik fietste een keer ook langs een school. En toen zag ik echt zo duidelijk dat jongeren geronseld werden voor activiteiten. Ja, dat ik echt dacht: shit, weet je, echt een school met kwetsbare kinderen, dat ik erlangs fietst dan zie je zo'n enorme Mercedes staan met een paar jongens, zeg maar van jouw leeftijd, die dan op een afstandje zo'n jongen roept kom voor mekaar, hoor! Ik heb het begrepen dat ik denk ja met die Mercedes. Ik denk ja, ik kan wel één en één optellen maar daar schrok ik wel van. Dat ik denk: ja, zo werkt het dus.”

De toestanden met drugs blijven niet bij overlast van drugshandel.

“Nou dat, hij heeft een aantal keren in een afkickkliniek gezeten, in het buitenland, want hij gebruikte drugs. Ja, en dan hebben ze nu straks vier kinderen, dus de ene keer is ie hier wel een andere kant niet.”

In slechts enkele interviews komen hier voorbeelden van naar voren, maar de voorbeelden zijn wel wat veelvuldiger dan in het oorspronkelijke onderzoek. Het zit mogelijke op verschillende manieren in de wijken.

“Naast ons woont een buurman alleen, die bleek gescheiden te zijn. Maar de laatste tijd hebben wij onze bedenkingen bij hem. Hij werkt volgens ons niet meer, en hij is ook wel een periode ziek geweest. Maar ja, nu komen er op de meest vreemde tijden komen er dubieuze heren aan de deur, zowel aan de tuinkant als aan die kant [wijst naar de straat]. Midden in de nacht gaan hier mensen parkeren en dan komen er twee nou, ik kan niet zeggen zakenlieden uit, maar het ziet er niet fris uit. Die komen hier en dan gaan ze met een tas naar binnen en na twintig minuten gaan ze weer weg. Dat het helemaal snor zit, zijn we bang voor dat dat niet het geval is.”

Deze citaten duiden op drugsgebruik door bewoners of betrokkenheid bij kleinschalige drugshandel, maar het blijft zoals gezegd bij enkele voorbeelden.

Zorgen over verloedering en onveiligheid

Criminaliteit en onveiligheid behoren tot de grootste zorgen, afgaande op een andere vraag in de enquête. Wat zijn voor respondenten mogelijke redenen om te vertrekken? En wat zegt dat over de kwaliteiten van Almere? Mogelijke vertrekredenen bleken vooral samen te hangen met leeftijd en woonduur in Almere. Leeftijd lijkt belangrijker, maar woonduur is ook belangrijk (zie tabellen 7 en 8).⁶⁴

Ouderen en mensen die lang wonen geven minder vaak mogelijke vertrekredenen aan.

Hoe jonger mensen zijn, hoe meer zij redenen voor vertrek aangeven. En dat geldt ook voor mensen die kort in Almere wonen: ook zij geven eerder vertrekredenen op. Omgekeerd betekent dat, en dat kan na de bovenstaande uitkomsten van het onderzoek met steeds meer zekerheid worden gezegd, dat bekendheid met Almere, een band schept met Almere.

64 De kleurcodes: rood voor hoge scores (meer respondenten die dit als een mogelijke vertrekreden opgaven) en groen voor lage scores (minder respondenten die dit als een mogelijke vertrekreden opgaven).

Kijken we goed naar de mogelijke vertrekredenen, dan valt direct op dat de belangrijkste negatieve aspecten te maken hebben met de omgeving: ‘criminaliteit en onveiligheid’, en ‘verloedering, vervuiling, slecht onderhoud’. Dit is ongeveer hetzelfde voor alle leeftijden en categorieën van inkomsten en opleiding.

Een goede tweede vormen negatieve sociale aspecten van wijken: een gebrek aan sfeer, uitstraling en band met Almere. Deze staan in contrast met de functionele eisen, die veel minder gemist worden, wat nog meer geldt voor de ruimtelijke kwaliteiten, die als vertrekredenen helemaal onderaan scoren. Dat bevestigt het beeld dat juist die ruimtelijke kwaliteiten, de woning en de wijk als vestigingsfactor het belangrijkste zijn.

TABEL 7 MOGELIJKE VERTREKREDEKENEN LEEFTIJD.

Mogelijke vertrekredenen	18 t/m 44 jaar	45 t/m 54 jaar	55 t/m 67 jaar	68 jaar en ouder
Criminaliteit, onveiligheid	43,6%	38,6%	32,9%	23,5%
Verloedering, vervuiling, slecht onderhoud	43,6%	34,2%	31,7%	25,9%
Ik vind Almere ongezellig: de stad mist warmte en sfeer	34,0%	28,1%	17,9%	14,9%
Ik heb geen band of binding met Almere	19,1%	15,8%	17,9%	12,2%
De stad mist uitstraling	18,1%	17,5%	14,7%	6,3%
Almere wordt me te groot	12,8%	17,5%	15,9%	6,3%
Mijn familie en of vrienden wonen elders	24,5%	7,9%	12,7%	6,3%
Ik mis een betaalbare woning passend bij mijn budget	20,2%	13,2%	10,3%	6,3%
Ik ben uitgekeken op Almere	12,8%	8,8%	9,1%	4,7%
Almere heeft mij weinig te bieden	13,8%	9,6%	6,0%	5,9%
Onvoldoende horeca, uitgaansmogelijkheden	17,0%	7,0%	6,7%	2,7%
De wijk waar ik woon spreekt me niet aan	8,5%	8,8%	1,6%	3,1%
De woningen spreken me niet aan	6,4%	3,5%	2,0%	1,2%
Ik heb geen reden(en) om uit Almere weg te gaan	14,9%	31,6%	32,5%	55,3%

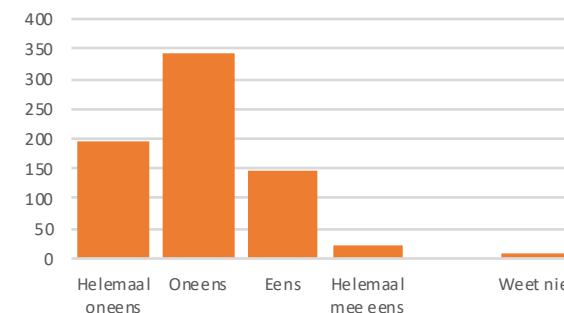
TABEL 8 MOGELIJKE VERTREKREDEKENEN WOONDUUR.

Mogelijke vertrekredenen	2006 en later	1996 – 2005	1986 – 1995	1985 en eerder
Criminaliteit, onveiligheid	42,10%	32,40%	28,60%	28,50%
Verloedering, vervuiling, slecht onderhoud	36,80%	28,80%	30,30%	32,40%
Ik vind Almere ongezellig: de stad mist warmte en sfeer	29,30%	22,40%	19,70%	13,40%
Ik heb geen band of binding met Almere	29,30%	19,40%	12,40%	6,10%
De stad mist uitstraling	23,30%	14,10%	8,50%	8,40%
Almere wordt me te groot	10,50%	18,20%	11,10%	9,50%
Mijn familie en of vrienden wonen elders	16,50%	11,80%	12,80%	4,50%
Ik mis een betaalbare woning passend bij mijn budget	12,00%	12,90%	10,30%	7,80%
Ik ben uitgekeken op Almere	6,80%	12,40%	8,50%	3,90%
Almere heeft mij weinig te bieden	11,30%	11,20%	5,60%	4,50%
Onvoldoende horeca, uitgaansmogelijkheden	8,30%	7,60%	7,30%	3,90%
De wijk waar ik woon spreekt me niet aan	8,30%	3,50%	3,00%	3,40%
De woningen spreken me niet aan	3,80%	3,50%	2,60%	0,60%
Ik heb geen reden(en) om uit Almere weg te gaan	22,60%	34,10%	38,90%	52,50%

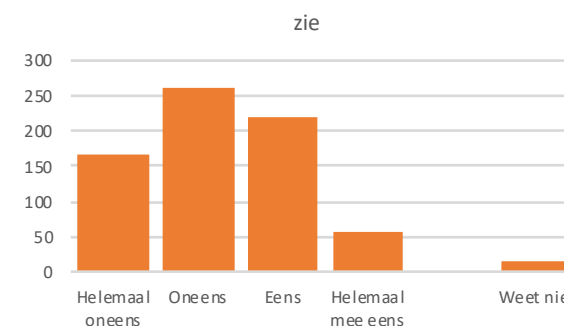
Sociale aspecten

Bij de mogelijke blijfredenen kwamen de sociale kwaliteiten op de tweede plaats (zie eventueel boven tabel 5) maar zojuist zagen we dat ook mogelijke vertrekredenen sociale aspecten op de tweede plaats kwamen.

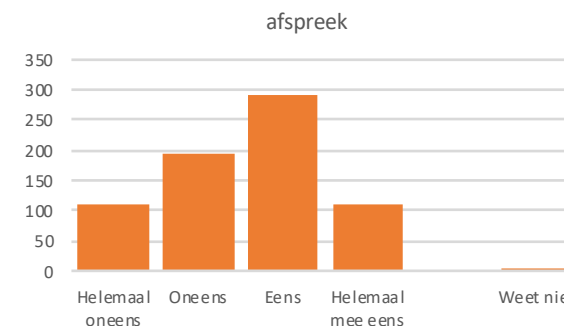
Afgaande op stellingen die gaan over sociale activiteiten, lijken de meeste respondenten weinig mensen te kennen via verenigingen en doen niet vaak mee aan activiteiten in of buiten de buurt in Almere (zie figuren 28 en 29).

FIGUUR 28 IK DOE VAAK MEE AAN ACTIVITEITEN IN ALMERE IN EN/OF BUITEN MIJN BUURT.

FIGUUR 29 IK KEN VEEL MENSEN VIA SPORT OF HOBBY-VERENIGINGEN IN ALMERE DIE IK REGELMATIG ZIE.

FIGUUR 30 IK HEB VEEL FAMILIE, VRIENDEN OF COLLEGA'S WONEN IN ALMERE MET WIE IK REGELMATIG AFSPREEK.

Bij die stellingen moet wel in gedachte worden gehouden dat niet iedereen in Nederland lid is van een lokale vereniging en dat er niet altijd activiteiten worden georganiseerd in buurten om aan deel te nemen, en dat niet iedereen daaraan deelneemt. Het kan goed zijn dat Almere hier niet afwijkt van de oude steden. Positiever wordt het dus als gevraagd wordt naar het sociale netwerk in Almere (zie figuur 30).

Het is logisch dat nieuwkomers in Almere minder zijn ingewijd in sociale netwerken. En dat klopt. Mensen die langer in Almere wonen, scoren aanzienlijk positiever op deze drie stellingen over sociale activiteiten en lokale netwerken. Degenen met een langere woontijd in Almere, zijn ook degenen die de sociale kwaliteiten een reden vinden om te blijven (zie tabel 9).⁶⁵

TABEL 9 DEELNAME AAN SOCIALE ACTIVITEITEN EN SOCIALE NETWERKEN.

Ik doe vaak mee aan activiteiten in Almere in en/of buiten mijn buurt (percentages)

	Sinds welk jaar woont u in Almere? (10-jaars categorieën)				Totaal
	1985 en eerder	1986 - 1995	1996 - 2005	2006 en later	
Helemaal oneens	19,70%	26,40%	29,20%	38,60%	27,70%
Oneens	53,80%	48,90%	48,20%	40,90%	48,40%
Eens	22,50%	22,50%	18,50%	19,70%	21,00%
Helemaal mee eens	4,00%	2,20%	4,20%	0,80%	2,80%
	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
n	173	231	168	132	704

Ik heb veel familie, vrienden of collega's wonen in Almere met wie ik regelmatig afspraak (percentages)

	Sinds welk jaar woont u in Almere? (10-jaars categorieën)				Totaal
	1985 en eerder	1986 - 1995	1996 - 2005	2006 en later	
Helemaal oneens	6,30%	14,20%	18,50%	26,00%	15,40%
Oneens	15,40%	29,20%	29,20%	39,70%	27,70%
Eens	55,40%	38,60%	43,50%	25,20%	41,40%
Helemaal mee eens	22,90%	18,00%	8,90%	9,20%	15,40%
	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
n	175	233	168	131	707

⁶⁵ Dit zijn statistisch significante verschillen.

Ik ken veel mensen via sport of hobby-verenigingen in Almere die ik regelmatig zie (percentages)

	Sinds welk jaar woont u in Almere? (10-jaars categorieën)				Totaal
	1985 en eerder	1986-1995	1996-2005	2006 en later	
Helemaal oneens	15,70%	21,30%	25,70%	36,40%	23,80%
Oneens	36,60%	36,10%	37,70%	38,60%	37,10%
Eens	38,40%	33,00%	29,30%	20,50%	31,10%
Helemaal mee eens	9,30%	9,60%	7,20%	4,50%	8,00%
	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
n	172	230	167	132	701

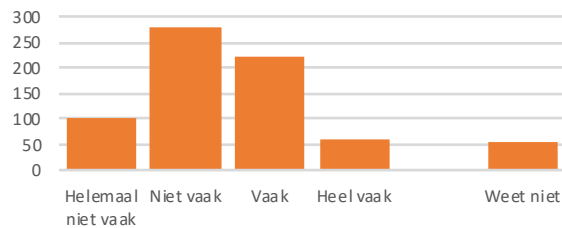
Het is op zich niet verrassend dat mensen die langer in Almere wonen, een uitgebreider sociaal netwerk hebben. De geschiedenis van de nog jonge stad is al lang genoeg om zulke sociale netwerken tot ontwikkeling te laten komen. Als het gaat om alledaagse relaties in de buurt, zien we geen significante verschillen. Hierop geven de oudgedienden ongeveer even hoge of lage scores als de nieuwkomers. In volgorde van frequentie zijn dit: pakjes voor elkaar aannemen, groeten in de buurt, hulp bieden aan elkaar, uitnodigen van burens voor koffie, en buurtbarbecues en feesten (zie figuren 31 t/m 35).

FIGUUR 31 PAKJES VOOR ELKAAR AANNEMEN.

FIGUUR 32 GROETEN IN DE BUURT.

FIGUUR 33 HULP BIEDEN AAN BUURTGENOTEN.

FIGUUR 34 UITNODIGEN VAN BUREN, BIJVOORBEELD OM KOFFIE TE DRINKEN.

FIGUUR 35 BUURTBARBECUES OF STRAATFEESTEN.

De antwoorden bevestigen de indruk dat de meeste contacten tussen buren vrij oppervlakkig en functioneel zijn. Gezelligheid van koffie en feesten komt niet vaak voor, met de kanttekening dat 'vaak' niet altijd nodig is om een sociale basis te leggen (één barbecue per jaar is immers ook 'niet vaak'). De interviews geven een vergelijkbaar beeld, behalve dan dat bewoners aangeven dat de contacten die ze hebben, door bijvoorbeeld groeten en pakjes aannemen, vriendelijk zijn en dat dit bijdraagt aan hun goede gevoel over de buurt en Almere (dit komt hieronder uitgebreid aan bod). Die sociale kwaliteit blijft bij deze stellingen wat verborgen.

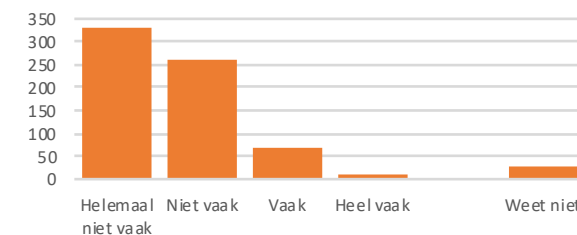
Bewoners met een langere woonduur in Almere zijn dan wel weer geneigd iets positiever te oordelen over de manier waarop bewoners met de woonomgeving omgaan (afvalcontainers, grofvuil, parkeren). Maar ook de nieuwkomers zien hierin niet heel grote problemen. Dit blijven overigens wel de meest terugkerende ergernissen. De interviews geven hiervan een wat beter beeld: het gebeurt in elke straat maar het zijn altijd maar een paar mensen die de geschreven en ongeschreven regels een beetje overtreden (zie figuren 36, 37, en 38).

FIGUUR 36 VERKEERD PLAATSSEN VAN AFVALCONTAINERS.

FIGUUR 37 VERKEERD PLAATSSEN VAN GROFVUIL.

FIGUUR 38 VERKEERD PARKEREN VAN AUTO'S.

De aantrekkingskracht van de wijken is groot. Ten eerste zijn er ruimtelijke kwaliteiten met als belangrijkste categorieën de woning, de wijk en de natuur. Ten tweede zijn er sociale kwaliteiten. Daarvan is er ten eerste de aanwezigheid van familie, vrienden, burens en ten tweede kennissen, sociale contacten. Sommige van de genoemde nadelen van Almere hebben ook betrekking op sociale aspecten, zoals gebrek aan sfeer, uitstraling en band met Almere.

Net als in 2013 maken bewoners zich zorgen over verloedering en onveiligheid. Daarbij valt op dat de gemeente een grote taak heeft in het onderhoud en het schoonhouden van de openbare ruimte, en dat de gemeente dat niet overall even goed volhoudt – dit komt in hoofdstuk 7 nog verder aan bod. Bewoners maken zich ook zorgen over de overlast van drugshandel, die zich niet concentreert in specifieke ‘probleembuurtten’, maar veel wijken binnen lijkt te dringen.

Almere krijgt meer stedelijke kenmerken: daar horen voorzieningen bij die op een hoger schaalniveau liggen; en andere ‘grootstedelijke’ zaken, in het bijzonder onveiligheid en drugsoverlast, die verspreid voorkomen in alle wijken.

6 Ruimte voor diversiteit

Almere wordt diverser. Diversiteit in Almere is van een andere aard dan in andere grote steden. Het verleden als nieuwe stad zorgt voor een relatief grotere gelijkheid in sociaaleconomische termen. De diversiteit in de buurten met koopwoningen is ook toegenomen. Hoe gaan mensen in de Almeerse wijken met elkaar om?

Het is de moeite waard om uitgebreid in te gaan op de manier waarop bewoners onderling, in hun straat, met diversiteit omgaan. Te beginnen met de manier waarop bewoners hun burens in de straat beschrijven.

“Alle burens zijn goed, goede mensen. Eentje, die in de hoek, was overleden. Nu is er iemand uit het buitenland, uit [een stad in Syrië]. Met een vrouw en met kleine kinderen. Dus geheel goed. Deze [wijst naar rechts] komt uit Amsterdam. Zij woont hier een paar jaar, zij is alleen. En deze [wijst naar links] komt uit Suriname, een vrouw met een man. Zij waren er al toen ik hier kwam wonen. Hier [wijst naar de overkant] nieuwe burens, verkocht het huis aan twee families. Beneden van Poolse komaf en beneden weet ik niet. Die mensen komen uit Holland. Daar zijn ze Nederlands. Daar [wijst naar een ander huis aan de overkant] ook uit Suriname. Zij zijn allemaal van lang geleden. Is perfect. Aan deze kant, ik ga niet erg met hen om, maar ik ken ze. Ik ken ze allemaal. Ik ken ze allemaal omdat ik al heel lang woon hier.”

Voor deze geïnterviewde is de herkomst van de burens het belangrijkste kenmerk, bij een andere is dat de aard van de gezins- of werksituatie.

“De mensen hiernaast zijn dan mensen met twee pubers en die zijn dan wel gescheiden laatst. Dus die buurvrouw woont hier dan nog en die man die is weg. Zij werkt geloof ik bij een supermarkt of zo. En die [wijst] burens zijn al gepensioneerd.

Ja, en dan komt af en toe het kleinzoontje. Die komt dan op bezoek en die komt dan ook wel eens bij ons spelen als [zoontje] toevallig ook in de tuin is. Dus ja gewoon een beetje zo'n soort contact. Gewoon lekker. Gewoon lekker vriendelijk. Maar verder niet. Gewoon, gewoon, ja, elkaar groeten en wel is een praatje maken als je elkaar tegenkomt en tijd hebt."

De herkomst van de burens blijft soms in het midden, maar de meeste geïnterviewden vinden het wel interessant om er iets over te zeggen tijdens het interview. Buren weten meer van elkaar als zij elkaar regelmatig spreken. Soms weten ze ook heel weinig, of alleen een paar details waarmee zij mensen een beetje kunnen plaatsens, maar dan nog vertellen zij daar graag over.

Diversiteit in de diversiteit

Hieronder volgt een uitgebreide compilatie van beschrijvingen van burens. Het is een groot aantal citaten. Wij willen graag de ervaring van diversiteit die wij beleefden tijdens de vijftig interviews delen. Tezamen maken de beschrijvingen duidelijk wie er ongeveer wonen, en wat mensen weten en zeggen over elkaar.

"En daar op de hoek hier op dit blok, daar woont een gepensioneerd echtpaar met een hondje. Die woonden d'r al voor ons."

"Daarnaast woont een Afrikaanse moeder met vier kinderen, één zoon is het huis uit. Haar man woont in Ghana. Zij runt de hele tent alleen. Ook hele aardige mensen. Ze heeft toentertijd in het centrum gewerkt, bij de [bekende publieke gelegenheid] maar nu zou ik het eerlijk gezegd niet weten."

"En dan heb je daar de Indiase mensen. Nou die zwaaien altijd naar ons. Heel aardige mensen."

"Daarnaast wonen mensen uit Afghanistan, denk ik, hele lieve mensen. Hij is iets in de computers en zij, ja, dat weet ik eigenlijk niet, zij doet ergens in Amsterdam iets. Maar zij hebben echt de hoofdprijs betaald voor dat huis. Ja, toen ik hier kwam wonen in 2015, betaalden we 208 voor die woning, en die mensen hiernaast hebben anderhalf jaar geleden, die hebben 450 betaald. Dus die vrouw, die spreekt geen Nederlands en die man, die spreekt wel Nederlands en die werkt echt heel hard. Ze hebben ook heel veel familie in huis gehad, omdat er natuurlijk slechte woningen te vinden zijn. Dus zij hebben de, de zoon en de schoondochter in huis gehad met kind. Die hebben nu ook een woning in de Eilandenbuurt."

"Op de volgende hoek woont iemand die werkt voor een hotelketen, dus zij is er heel vaak niet en die man, die is dan met die twee pubers. Daarnaast wonen twee mensen, ook met drie puberjongens, eigenlijk zijn die al wat ouder, dus het zijn geen echte pubers meer, dat zijn hele leuke mensen."

"Daarnaast wonen mensen, die komen volgens mij ook uit Suriname, die zijn hulpbehoevend die wonen er, denk ik, al echt heel erg lang."

"En zij [wijst] komt uit Indonesië en zij hebben samen één kindje. En wat er op het hoekje woont, dat weet ik eigenlijk niet."

"Rob en Marijke, hele aardige behulpzame mensen. Ja, waar je altijd wel een praatje mee kan maken, kerstkaartjes sturen. Ook om hulp vragen maakt niet uit wat, ze komen wel kijken, of het nou buiten is een probleem of hier in huis kan je gewoon bij ze terecht ja."

“Daarnaast woont een buurvrouw alleen en die gaat nu weg. Die is gescheiden en die heeft nu een ander huis in de [oude wijk] mede ook omdat het hier te duur wordt voor iemand alleen.”

“Er woont nu een expat. Hij is een businessconsultant voor een bedrijf in Oost-Europa. Dus hij is ook heel veel onderweg. Hij is alleen, hij heeft geen gezin.”

“En nou ja, daarnaast woont een Surinaamse man met een Afrikaanse vrouw met drie kinderen. Daar op de hoek woont een gezin met een tweeling en een jongetje. Ja, dus we kennen ze allemaal wel.”

“En dan heb je een Turks gezin dat daar woont. Die hebben een cateringbedrijf. Die koken thuis, zij heeft een bedrijf.”

“En daarnaast woont een man alleen. Die is gescheiden een aantal jaren terug. Die woonden ook al vanaf het begin hier. Ja, zoon en dochter uit huis, voordat dat dat allemaal gebeurde.”

“Aan die kant woont een Kroatische moeder, met haar zoon. En die woonde er vroeger met haar toenmalige man, want die woonde er net zo lang als mijn zus, dus vanaf het begin. En toen ging zij scheiden en toen gingen haar man verhuizen naar Utrecht, dus dan is zij hier met haar zoon blijven wonen. Nou, die zoon is inmiddels ook zeven-achtendertig. Dus, eh, en, eh, toen kwam hun, haar man weer terug. Die is toen hier gaan wonen en die is inmiddels met een andere Kroatische vrouw naar Kroatië. En nu woont daar dus zeg maar die zoon nog en zij woont er eigenlijk ook nog officieel maar zij heeft nu ook iemand anders. Dus eigenlijk woont haar zoon hier nu alleen, maar die heeft wel ook iemand inwonen, een collega.”

“Daarnaast. Marja en Peter, een gepensioneerd stel, en die woonden eigenlijk al vanaf het begin hier.”

“Daarnaast woont Tamara. Dat is ook een jong stel en die hebben drie kinderen. Hij werkt in de catering of iets, maar hij heeft een aantal keren in een afkickkliniek gezeten, in het buitenland, want hij gebruikte drugs. Ja, en dan hebben ze nu straks vier kinderen, dus de ene keer is ie er wel en de andere keer niet.”

“En hiernaast is een woning gekocht door een Turkse man, en die is er nooit. Die zit altijd in Turkije. In het begin heeft hij [de woning] regelmatig ter beschikking gesteld aan familie van hem, maar op een gegeven moment was hij daar klaar mee. Heeft hij een ander slot ingedraaid. Maar sinds die tijd is hij ook niet meer geweest.”

“Nou hier aan de overkant dat zijn expats. Toevallig hebben we net contact met ze gehad, want we hebben hun, uh, mijn dochter heb hun app. Dat is een vrij jong stel, ze is dus inderdaad zwanger. En ze zijn nu dus voor twee maanden naar India terug. En nou blijkt zij tot oktober in India te blijven, want ze gaat daar bevallen. ... Hij zit in de ICT. Hele aardige mensen, ja, jong stel.”

“Op het hoekje wonen mensen uit Suriname en die hebben iets van vijf kinderen, of zo ja, maar echt super lieve mensen en ook hele lieve kinderen, en die laten nu een opbouw aan hun huis maken.”

”Die zijn Italiaans. Ja zij is [musicus], ja, je hoort haar boven [instrument bespelen], maar die willen geen contact met de burens. Zeggen ook geen gedag. Nou ja, prima, dat is prima. Hij is wat ik begreep iets van manager in een restaurant of iets.

Nou ja, zij is [musicus] maar ja, ik zie haar eigenlijk altijd thuis, want ze hebben ook een hond, dus ze loopt wel met de hond. Maar als je, als je bijvoorbeeld net je tas in de auto zet, zij komt met de hond, nou zegt niks, ja, in het begin zeg je dan zelf nog wel gedag, maar ja, als je dan geen respons meer krijgt, dan hou je daar ook wel mee op.”

“Daar woont Margreet. Dat is een hele aardige buurvrouw. Die is weduwe sinds een aantal jaren. Die blijft hier wel gewoon wonen, want dat is een koophuis die zit natuurlijk qua prijs gewoon goed. En ze zegt, ik ga niet weg.”

“Daar wonen Chinezen, die wonen er al sinds negentientachtig ofzo. Altijd heel netjes groeten, maar ze spreken nog steeds geen Nederlands.”

“Aan die kant hebben we inmiddels de derde nieuwe burens, dus dat is nog wel een wisselwoning maar altijd hele fijn, altijd fijne burens gehad. En nu ook weer zijn er jongeren van de leeftijd van onze zoon. En die hebben ook net een, een kleine gekregen en daar hebben we, ja, ontzettend leuk contact mee. Ja, we hebben eigenlijk altijd met die mensen, die vaak jonge gezinnen aan die kant, altijd gezinnen met kinderen, eigenlijk altijd goed contact gehad.”

“Ja, en daarnaast woont een Marokkaans gezin met vier jongens. In het begin hadden ze d'r twee en toen kregen ze een derde en die was dat was wel een, nou ja, een huilbaby, een giller, dat hoorde je wel constant 's morgens. Ja, dat was eigenlijk na een jaar ook weg en toen kregen ze de vierde. Ja, ik moet eerlijk zeggen, ik, ik heb geen last van ze. Kijk, die jongens spelen hier op het veld voetbal. Dan zijn er dus mensen die gaan klagen, want dan gaan ze met de bal tegen de schutting aanschieten. [...]

Kinderen moeten spelen, vind ik dan. Dat vind ik niet erg, laat ze lekker spelen. Ze mogen van mij ook gewoon lekker schreeuwen.”

“Daar woont Fred, man alleen, woont hier al dertig jaar.”

“Dat huis hiernaast wordt verhuurd, dat is gekocht door iemand anders. En dat wordt nu verhuurd aan die mensen die daar nu in wonen. Die dame die doet nagels, die is nagelstyliste. Die hebben een van die kamers ingericht als salonnetje. Hij werkt bij een soort snackbar, is filiaalmanager.”

“Aan de andere kant woont een jong stel, een Amerikaan en een Deen. Ja, superleuk ja, ik kan het echt wel met ze vinden, maar goed, die Amerikaan spreekt geen Nederlands en is ook nog een donkere, een donkere man. Nou, dat vinden ze daar [wijst naar andere woning] natuurlijk vreselijk. Ja, dat zijn echt racisten, dat is echt vreselijk. Maar goed, ik vind het een superleuk stel.”

“En ja, de buurvrouw aan die kant, die is erg op zichzelf. Dat vindt iedereen in de buurt, ze zondert zich af. Alles is ook dicht en geblokt dus daar hebben we eigen eigenlijk geen contact meer. En wat opvalt is dat vaak mensen alleen overblijven, ofwel door scheiding, ofwel doordat iemand overlijdt maar omdat veranderen van woning best duur is, dat je dus alleenstaand bent, zie je dat mensen allemaal blijven wonen.”

“Die deur daar, dat is Maria, een Antilliaans stel.”

“Ja, die wonen er, denk ik, nu twee jaar, anderhalf jaar of twee jaar. Ja, superlief jong gezin, ja, heel aardig, maar dat is het. Dus je spreekt mensen helemaal niet zoveel als je in koopwoningen zit. Mensen zijn allemaal druk met werk om natuurlijk de hypotheek te kunnen betalen, dus ze stappen allemaal 's ochtends hun autootje in om naar hun werk toe te gaan en ze komen 's avonds thuis.”

De beschrijvingen van de buren geven een beeld van een grote diversiteit, die tegelijk ook heel alledaags en begrijpelijk is.

Prima

Door uitvoerige analyse van de interviews komen ongeschreven regels aan het licht die gehanteerd worden dagelijkse interactie tussen buren in Almere zijn bepaalde ongeschreven regels gangbaar. Net als in 2013 merken we bij de interviews dat bewoners die ongeschreven regels in hun straat omkleden met heel alledaagse woorden.

“Nee, Iedereen heeft hier het terras aan de tuinkant, dus je komt ook mensen tegen. Er is respect. Het is niet zo dat iedereen zomaar je tuin inloopt. Dat is een soort ongeschreven reglement naar elkaar toe. Niemand zal zo op een enkeling na zo je tuin inlopen. Dat doe je niet. Je wacht voor de heg en dan roep je even en dan roep je kom maar binnen en dan, dat zijn ongeschreven regels, dat vind ik heel grappig.”

Dat de geïnterviewde dat leuk vindt, illustreert ook een bepaald gemak over die ongeschreven regels. Deze cultuur is niet uniek voor Almere en ook vanaf het begin aanwezig in Almere, dus ook in de oudere wijken.

“We hebben in de straat eigenlijk vanaf dat we hier wonen al wel goed contact gehad met, ook wel met mensen die hier al sinds het begin wonen. Deze huizen staan er nu bijna dertig jaar. En ja wel, gewoon goed, goed contact, dat je hoi zegt tegen elkaar en zo en. En ook een keer wat voor elkaar doet als er bij iemand wat aan de hand is. Dus ja, dus dat, wat dat betreft wel leuk.”

Niet iedereen kan het zo goed verwoorden. Soms lijkt het bot als je een citaat uit de context haalt.

“Je zegt gedag, en that’s it. En dat, ja, dat is het. En dat is prima.”

Vanzelfsprekende, alledaagse woorden, zoals gewoon, goed, leuk en prima geven aan hoe een ongedwongen leven bestaat bij de gratie van de manier waarop bewoners relatief afstand tot elkaar houden, zonder dat er een formele beleefdheid aan te pas hoeft te komen.

“Dus dat is eigenlijk prima. Het is nou ja, hoi-doei contact. Het is niet dat we de deur platlopen maar het is verder met iedereen prima.”

Bewoners gebruiken hiervoor ook altijd deze uitdrukkingen, zoals de deur niet platlopen, niet zomaar binnenstappen, niet over de vloer komen.

“Ja, je zegt je buren gedag, maar het is niet dat ik ze ken verder. En daar heb ik eigenlijk ook niet heel veel behoefte aan om bij elkaar over de vloer te komen.”

Deze basis is eigenlijk overal wel aanwezig. In 2013 was het niet anders. De bewegingsvrijheid die de bewoners elkaar gunnen is belangrijker dan het vinden van intimiteit met buren. Het past bij de beleving van de woonkwaliteit. Door deze sociale basis ontstaat iets dat kan worden aangeduid als woonvrijheid. Iedereen kan wonen zonder dat er verplichtingen aan te pas komen die in de weg kunnen gaan zitten.

Doordat de meeste bewoners een beetje de boot afhouden ontstaat er ook ruimte voor verschil. Mensen hoeven niet aan specifieke culturele normen te voldoen. Er is wel een gevoel van herkenning doordat de meeste bewoners tot de praktische middenklasse in brede zin bij elkaar een vergelijkbare houding bespeuren. Zij hebben met elkaar een achtergrond gemeen van praktische opleidingen en praktische beroepen. Kleur is daarin in principe niet belangrijk, constateerden wij in 2013, en dat wordt ook bevestigd bij de interviews in 2024.

“En aan de andere kant nog een Nederlands koppel en ik meen een Surinaams koppel, dus het is in ieder geval een divers blok qua eh, qua achtergronden, ja, we spreken ze niet allemaal

evenveel, maar het is wel gewoon gemoedelijk en ‘hallo buren, hallo buur’ of dat mensen gewoon netjes een pakketje voor elkaar aannemen en komen brengen of eh, of aangeven als iemand ervoor aanbelt. Niks mis mee, maar ook niet buurtfeestjes ofzo. Dat gewoon. Gewoon prima ja.”

Een van de geïnterviewden die in Almere is opgegroeid, werkt in Ommen.

“Als ik daar een rondje loop in de pauze, zegt iedereen elkaar gedag maakt niet uit of je elkaar kent of dat het een bouwvakker is die toevallig bezig is in de voortuin of iemand die gewoon de hond aan het uitlaten is. Dus dan merk je wel dat het al anders is dan dat ik gewend ben. Kijk, daar zeg ik ook gewoon iedereen gedag. Maar ik heb niet de behoefte om dat dan in Almere ook te doen. Ik denk dat je dan ook een beetje raar wordt aangekeken.”

Almere is niet dorps. De stad heeft een karakter van suburbane stedelijkheid.⁶⁶ De afstand wordt door sommige geïnterviewden een beetje aangezet, alsof het echt wat anoniemer is, met een beetje trots.

“Hè, ja wel typisch Almere. Je woont hier, je gaat tussen zeven en acht de deur uit en je komt tussen zes en acht kom je weer thuis en dan ga je eten en doen, dan ben je binnen en met de zomerdag spreek je mekaar misschien.”

Toch hebben deze mensen vaak wel meer contact met buren dan in die soms overdreven uitspraken wordt geschetst. Een achtergrond van die afstand, wordt door de geïnterviewde van het vorige citaat scherp geduid:

“Met een actief verenigingsleven, en dat mensen meer tijd hebben om dat te gaan doen, dan krijg je veel meer cohesie in een wijk en dan krijg je veel meer mensen die elkaar gaan lopen

⁶⁶ Nio 2016.

kennen. Dat zou heel mooi zijn, maar ik heb ook de nadelen daarvan gezien, want dan krijg je ook op een geven moment botsingen en dan krijg je ruzies en dan krijg je gezeik en dan kan die niet met die en die weer wel met die. Het heb allemaal z’n voor- en z’n nadelen en dat heb je nu eigenlijk, juist omdat het zo, op zich eigenlijk heel erg oppervlakkig is.”

En inderdaad kan vriendschappelijk toenadering uiteindelijk ook conflicten uitlokken. Zoals bij de geïnterviewden in het volgende citaat, die met de nieuwe buren zo’n leuke band kregen dat zij de tuin gingen delen. Maar na verloop van tijd wilden die buren dat niet meer.

“In het begin waren ze heel aardig en toen hebben we een gezamenlijke tuin gemaakt. Maar na een half jaar, toen zeiden ze van: nee nee nee, dit is ons stuk grond. Nou, die gingen tot ‘s avonds tien, uhm, tien uur, half elf, door met sproeien, uhm, rommelen in de tuin. Hun zoon had ook ‘s nachts een computerspel, dan was het boem boem boem, heel hard.”

Vanaf de teleurstelling over de tuin konden ergerlijke zaken die anders misschien klein waren gebleven, niet anders dan groot worden, en daar kon dus ook minder gemakkelijk over worden gecommuniceerd.

Dat mensen ruimte in Almere vinden om zichzelf te zijn, en dat dit gebeurt op basis van afstand, maar ook iets gemeenschappelijks in hun praktische achtergrond, hebben wij geduid in het vorige onderzoek als een ‘inclusief wij’.

Dat er voor iedereen plek is kwamen wij ook tegen in beschouwingen over het leven in Almere bij twee mannen die samenwonen.

“Maar Almere was toch wel... Twee mannen in zo’n... We hebben daar ook wel een risico mee gelopen.”

“Zo van... Van god, hoe gaat dat? Twee mannen in zo’n heel burgerlijk buurt...”

“Met allemaal... huisje boompje beestje.”

“Maar we hebben het echt fantastisch gehad. We hebben het nog steeds heel leuk. We hebben nog steeds contact met onze burens die we toen hadden.”

“Al veertig jaar kennen we die. En daar hebben we nog steeds contact mee.”

“Maar wij hebben het altijd getroffen met waar wij gingen wonen. Ja. Je hoort ook weleens andere verhalen.”

Ook twee vrouwen die wij interviewden, van wie de kinderen inmiddels uit huis zijn, vertelden dat zij een heel prettig verleden met hun buurt hebben.

Minder barbecues

Tijdens het oorspronkelijke onderzoek viel ons op, interview na interview, dat in buurten een jaarlijkse barbecue werd gehouden. In sommige straten komt dit ook nu voor.

“We hebben hier wel af en toe wordt er eens een feestje gegeven. Ja, dan zie je je leert eigenlijk altijd wel mensen kennen en ook de nieuwe mensen als ze als ze daar als er nieuwe mensen hier komen wonen en ze willen contact, dan zijn ze bij zo’n feestje. En gegarandeerd heb je dan gewoon contact met mensen, toch?”

Het initiatief voor de buurtfeesten en buurtbarbecues ligt vaak bij een kleine kern van bewoners die al lang in de buurt wonen.

“Er is ook een groep die gewoon alleen maar hier woont, en voor de rest niets doet. En die zeggen netjes goeiedag of helemaal niets. Dat zie je gewoon. Ik zie heel veel... Het organiseren van dingen, dan zie je dat je een soort vaste kern hebt. Er is altijd wel een groep die dit organiseert. En andere mensen die dan blij zijn dat ze niet mee hoeven te doen.”

“Het is een vaste groep. We hebben de nieuwjaarsborrel altijd. We zijn begonnen met een zomerborrel. Hiervoor in het gras. Van allemaal. En toen is er een groep mensen gekomen. Die groep mensen is ook bij de nieuwjaarsborrel gekomen. Dat is ook een groepsapp nu. En we hebben altijd de barbecue ook achter. En dat is ook een beetje dezelfde groep mensen die daarbij zitten. Er zijn heel veel mensen die daar niet zoveel behoefte aan hebben. Je hebt ook een aantal mensen die hier wonen, die echt jong zijn. Ja, die denken ook... Wat moeten we met al die oude knarren?”

Sommige mensen maken er echt werk van om activiteiten in de buurt voor elkaar te krijgen.

“Dus ja, het selecteert zich uit en dan komt er weer een nieuwe activiteit, de spelletjesavond ja, dan moet je zes tafels in je kamer neerzetten, want dan zijn er zoveel mensen die dat gewoon op tafel, spelletjes met ouderwets, met dobbelstenen en kaarten. Ja, ja, dus aan de hand van de leeftijd van de kinderen kunnen we zien welke selectie dat er gemaakt wordt. En soms verhuizen mensen ook. Gewoon. Nou en dan komen ze het eerste jaar nog terug voor de buurtbarbecue, want dan hebben ze nog niet van iedereen afscheid kunnen nemen.”

Maar we moeten niet de vergissing maken om die buurtbarbecue te zien als

een teken van een dorpse intimiteit. Waar er meer buurtactiviteiten zijn, plaatsen geïnterviewden deze vaak in de alledaagse sfeer van het redelijk contact.

“In de buurt hebben we wel redelijk contact. Niet dat we de vloer plat lopen, maar gewoon... Ja. We groeten elkaar, maken een praatje en dat soort dingen. Kom ook weleens bij de burens en zo. De rest, andere burens, die komen ook wel bij elkaar, met elkaar afspreken en dat soort dingen. Er is wel eens wat georganiseerd, een keer een barbecue en dat soort dingen.”

Interessant genoeg worden in dit citaat toch de duidelijk wat intensievere contactvormen, zoals bij de burens komen, met elkaar afspreken, en een buurtbarbecue, enigszins klein voorgesteld om de suburbaan-stedelijke relatieve anonimiteit op de voorgrond te houden.

Afgaande op het type straten waar geïnterviewden wonen waar regelmatig barbecues worden gehouden, zijn dit vooral straten met naar verhouding wat duurdere woningen. In buurten met goedkope koopwoningen lijken dergelijke activiteiten af te nemen. Voor sommigen die er lang wonen valt op dat de intiemere contacten verminderen.

“Ja, dat is hier, dat is niet meer eigenlijk, mensen willen het wel dan zeggen ze: oh moeten we weer eens doen, maar mensen die dat dan opstarten, het wordt niet meer opgestart eigenlijk.”

Bewoners brengen dit in verband met het feit dat de initiatiefnemers ouder worden of verhuizen en de nieuwkomers het niet oppikken.

“Nou in het begin, toen wij hier woonden, hadden we, deden we ieder jaar een buurtbarbecue. Dat was altijd heel leuk. Maar ja, inmiddels zijn er ook weer nieuwe mensen bij gekomen en daarna is het eigenlijk verwaterd. Dat is het dan niet echt meer.”

Net voor dit onderzoek is ook een kleinschaliger onderzoek met intensievere interviews gehouden in een hofje in een oudere wijk.⁶⁷ Ook daar werd gesproken over het afnemen de intimiteit, dat mensen nog pakjes voor elkaar aannemen, maar sneller op de fiets stappen voordat ze een praatje maken. Dat wordt in verband gebracht met vergrijzing, ook met de komst van expats en oorspronkelijke bewoners die weggaan.

De wijken hebben geleidelijk meer stedelijke karaktertrekken gekregen. Een hoger verloop, een grotere diversiteit, en minder geneigdheid tot intentieseeve contacten. Deze geïnterviewde lijkt dat wel te betreuren.

“Ik heb wel ook wat contact met mijn directe burens, met mensen die iets verderop wonen, ook nog wel gewoon goeie dag, een goedemorgen goedemiddag maakt me ook niet uit waar ze vandaan komen, want ik ben niet iemand die discrimineert, dat doe ik niet. Dit zijn koopwoningen hier. Aan die kant van de straat is allemaal huur, daar ken ik ook niemand en ik heb ook met helemaal niemand daar contact. Ik ken er geen een van helemaal niemand, want er wordt in deze buurt niks gedaan aan gezamenlijke dingen. Een keer barbecue per jaar, zo leuke dingen, dat gebeurt hier gewoon niet. Nee. Er is gewoon gigantisch veel verloop volgens mij aan de andere kant maar aan deze kant is het vrij stabiel. Ja, we groeten elkaar, maar dat is het, meer niet.”

Deze uitleg bevat enkel elementen die nadere toelichting behoeven. Om te beginnen volgen op frasen waarin geïnterviewden zeggen dat zij niet discrimineren, vaak een uitspraak op waarin wel degelijk iets van een oordeel of vooroordeel volgt. Maar het citaat laat toch ook wel zien dat de geïnterviewde dat in dit geval ook echt niet wil. Tegelijk is het duidelijk dat zij toch ook wel wat teleurgesteld lijkt dat het samenkomen zoals een barbecue één keer per jaar, niet voorkomt, en zij lijkt dat in verband te brengen met de diverse herkomst in haar straat. De verwijzing naar de overkant, waar huurwoningen zijn, voert de geïnterviewde, die zelf in een koopwoning

⁶⁷ Ibid.

woont, op als uitleg, want door het hoge verloop en de hoge diversiteit daar, is het minder logisch dat de geïnterviewde zich inspant om daar contact te leggen. Maar aan de eigen kant is dat niet zo, en dat daar dus geen contacten ontstaan, ligt niet aan dat verloop. De verantwoordelijkheid voor het aangaan van die contacten ligt dus bij de burens zelf en de geïnterviewde zelf. Daar zit mogelijk de teleurstelling.

Bij het onderzoek in 2013 bleek dat de buurtfeesten ook een gelegenheid vormden om de praktische competenties van de praktische middenklasse te delen en etaleren, bijvoorbeeld, dat een buurman een hoogwerker regelde om de vlaggetjes voor het voetbal op te hangen, en de ander een professionele barbecue leende van zijn bedrijf. In de sociale omgeving is vaak technische kennis aanwezig en er zijn altijd wel handige mensen te vinden. Herkenning van sociale positie blijft ook nu een basis, maar de contacten zijn wel wat losser geworden.

Tijdens het oorspronkelijke onderzoek constateerden we dat bewoners in grote lijnen eensgezind waren over de basis van het samenleven in de buurten. Er was een groot, inclusief 'wij' waar veel mensen in pasten. Daarin was beweging mogelijk, het was niet te intiem. Maar er was ook iets als een gemeenschappelijke definitie over de culturele betekenis van bijvoorbeeld een barbecue. Dat hing ook samen met de gemeenschappelijke achtergrond van de geïnterviewden, als praktische middenklasse, waar mensen met een migratiegrond ook in werden opgenomen

Sociologische termen

Dat er minder intimiteit is op basis van gezamenlijkheid, leidt bij sommige geïnterviewden tot vrij complexe, wat moeilijk te verwoorden bespiegelingen.

“Je hebt daar geen verbinding met mekaar. Vroeger had je, had je, had je, had je straatfeesten. Misschien anders formuleren... vroeger, laag inkomen hield altijd in dat, dat veel meer saamhorigheid. Dat was gewoon zo. Die mensen zochten elkaar op. Arbeiders onder elkaar.”

Zo worden momenten van intensievere interactie in de suburbaan-stedelijke wijken van Almere vergeleken met de arbeiderscultuur uit de oude steden. Dat is historisch-sociologisch gezien net niet raak. Ja, er is wel een verwantschap, want de eerste Almeerders, waren inderdaad vaak Amsterdammers uit oude wijken, die iets van de cultuur waarnaar wordt gerefereerd meebrachten. Maar in Almere aangekomen, overheerste, net als overigens in die oude steden, een stedelijke afstand tussen de bewoners. Op het moment dat die barbecue verdwijnt, kan dat echter leiden tot een meer nostalgische beschouwing, alsof het samenzijn een stuk intiemer was dan het feitelijk was. Deze geïnterviewde vervolgt:

“Maar dat was allemaal Nederlanders. Almere, zesenvieertig procent van de bevolking hier in Filmwijk is van allochtone afkomst, niet-westers. Dat heeft helaas geleid tot minder saamhorigheid. Ook hier in de straat. Ik denk dat het gauw pakweg veertig procent hier in de straat is van allochtone afkomst... bemoeit zich met niemand. Maar dat vind je ook terug in de onderhoud van voortuintjes, bijvoorbeeld en achtertuintjes.”

En zo maken meer bewoners sociologische aannames over de verandering in wijken. In het bijzonder de komst van meer bewoners met een migratieachtergrond, die zou leiden tot minder 'saamhorigheid', waarbij dus de saamhorigheid die er eerder was wat wordt aangedikt.

Andere wijzen erop dat ouderen minder organiseren, en dat ook bewoners zonder migratieachtergrond niet aansluiten.

“Ja, vind ik wel kijk, als je bij mijn dochter ziet die woont in Almere Buiten, hebben ze straatfeesten en noem maar op allemaal. Dat zijn ook allemaal jeugd. Wij zijn wat oudere leeftijd natuurlijk. Ja, dat heb je hier allemaal niet, zijn echt allemaal op hunzelf en ook veel allochtonen natuurlijk, die ook helemaal op hun eigen leven natuurlijk. Die hebben dat niet wat wij hebben als Amsterdammers dus dat, nee, dat is, dat is wel een gemis, maar ieder voor zich en god voor ons allen, zeg ik maar.”

En, zoals wel vaker bij dit soort beschouwingen gebeurt, wordt door sommige geïnterviewden ook een algemene verandering van de mentaliteit geconstateerd. Een ik-eerst mentaliteit.

*“Nou de, er is een mentaliteitsverandering ontstaan.
Dat zal niet alleen hier zijn, maar we merken het wel.”*

Wat opvalt aan deze citaten waarin over het afnemen van de contacten in de buurt wordt gesproken, is dus het sociologisch beschouwende taalgebruik van geïnterviewden. Boven zagen we het gebruik van de termen ‘saamhorigheid’, ‘cohesie’ en ‘mentaliteitsverandering’. In het onderstaande citaat is het ‘sociale controle’. Dit staat in een opmerkelijk contrast met de gehanteerde taal voor de alledaagse contacten, waarin vanzelfsprekendheden overheersen, zoals gewoon, goed en prima over. Ook in dit citaat wordt de nostalgie doorgetrokken naar een verleden in Amsterdam.

“Ja, hallo, goedemiddag hoe is het? Dat is het, en kijk, in de winter zie je ze af en toe voorbij lopen. Maar in zomer heb je wat meer contact omdat je meer in de tuin bent. Maar ik vind dat iedereen toch wel op z’n eigen is. Dat, ja, wat je vroeger had in Amsterdam, dat heb je niet meer. De sociale controle op de buurt, dat is gewoon helemaal weg. Ik denk, als mensen ’s avonds thuiskomen van hun werk, gaat de deur op slot, gordijn gaat dicht en het is klaar. Als er een bom afgeschoten wordt, weet je niet eens dat er een bom afgeschoten is hiero.”

Precies deze eigenschappen, van mensen die ’s ochtends vertrekken en ’s avonds thuiskomen, en dat mensen elkaar vooral in de zomer wat uitgebreider spreken, zijn boven door een andere geïnterviewde op een positieve wijze beschreven als typisch voor Almere.

Dubbele instroom

De interviews bevatten vele uitspraken die betrekking hebben op de toenemende diversiteit in de wijken. De vraag is enerzijds, hoe die diversiteit er nou uitziet, op straatniveau, en anderzijds, hoe mensen er op dat niveau mee omgaan. Dus, hoe ze met elkaar omgaan, maar ook met het verschijnsel diversiteit.

Wat nog weleens onderschat wordt is dat tot de oorspronkelijke instroom van Almere ook al een kleine minderheid van migranten bevatte.⁶⁸ Enkele geïnterviewden die al lang in Almere wonen, wezen daarop. Deze migranten kwamen ook mee uit Amsterdam. Zijzelf of hun ouders hadden een migratieachtergrond, bijvoorbeeld in Suriname, de voormalige Nederlandse Antillen, Marokko of Turkije: de ‘klassieke herkomstlanden’, zoals deze in rapporten geciteerd in hoofdstuk 2 worden aangeduid.

Deze inwoners met een migratieachtergrond behoorden net als de inwoners zonder migratieachtergrond overwegend tot de praktische middenklasse. Zij kwamen af op de premiekoopwoningen en de sociale huurwoningen die een hoge luxe vertegenwoordigden in vergelijking met de woningen in de oude stadswijken.

Deze instroom van mensen met een migratieachtergrond nam in de loop van de decennia toe, en werd meer gevarieerd, constateerden wij in 2013 en in andere onderzoeken in nieuwe steden. De instroom was wat opleidingsniveau en inkomen betreft, tweeledig. Aan de ene kant kwam door vernieuwing in naoorlogse wijken een instroom op gang van huishoudens met lagere inkomens; aan de andere kant kwam op Almere een groep sociale stijgers af. In Almere landde in vergelijking met de oude steden juist ook een groot aandeel van de succesrijke middenklasse van mensen met een migratieachtergrond. De dubbele instroom zorgde ervoor dat de menging in de Almeerse wijken veel minder contrastrijk was dan in de oude wijken van de steden. In die laatste wezen alle verschillen dezelfde kant op. Lage opleidingen en lage inkomens waren geassocieerd met migratieachtergrond. Maar dat loopt in de nieuwe steden veel meer door elkaar. Almere is in dat opzicht veel minder een plek van ‘gescheiden leefwerelden’.

68 Vgl van der Steeg 2022.

Dat heeft ook te maken met de woningvoorraad. Hoewel over Almere en andere nieuwe steden vaak gezegd wordt dat de wijken een duidelijke scheidslijn kennen tussen sociale huurwoningen en koopwoningen (in Almere is het vaak de busbaan die ertussen ligt), is het wel zo dat bijna alle wijken zo'n samenstelling hebben, van sociale huurwoningen, goedkope koopwoningen en duurdere koopwoningen. Dat model is voor alle wijken van vóór pakweg 2010 gebruikt. Bovendien waren veel van de huurwoningen niet goedkoop, en waren veel van de koopwoningen, wel goedkoop, zodat de praktische middenklasse zich overal kon vestigen. Terwijl diezelfde praktische middenklasse uit de steden wegtrok vanuit het aanbod van aantrekkelijke laagbouwmilieus, of werd weggedrukt door gentrificatie. Juist die beweeglijke praktische middenklasse, met zijn stijgers en dalers en relatief grote menging naar herkomst, kon terecht in Almere.

Tegenwoordig is Almere voor mensen met een migratieachtergrond vaak de eerste stad waar zij in Nederland in terecht komen. Dat wil zeggen, de eerste plaats met een zelfstandige woning, dat dit niet in Amsterdam is bijvoorbeeld.

Dat geldt ook voor de 'klassieke herkomstlanden'. De instroom komt steeds minder uit Amsterdamse wijken met lage inkomens, en bestaat bijvoorbeeld uit jongeren die opgegroeid zijn in een middelgrote gemeente in de Randstad, een opleiding hebben gevolgd en goed werk hebben, en een plek zoeken om samen te wonen met een partner., zoals bij enkele geïnterviewden het geval was. Zij voldoen niet aan het stereotype beeld van 'allochtonen uit achterstandswijken'.

Almere heeft een relatief groot aandeel migranten van een niet-westerse herkomst, maar dat moet niet zomaar worden opgevat als een probleemindicatie. Dit zijn voor een groot deel sociale stijgers. Veel van de citaten in dit rapport komen van hen, en de meeste van hen zijn niet herkenbaar aan hun taalgebruik.

Ook zijn er migranten met heel verscheiden herkomstlanden, zoals statushouders. Wij spraken verschillende voormalige asielzoekers die zijn genaturaliseerd en permanent in Nederland zijn gebleven. Velen van hen behoren in hun straat inmiddels ook tot de oudgedienden.

Deze ontwikkeling was al lange tijd aan de gang en al zichtbaar bij het eerste onderzoek. Wij constateerden toen dat al dat het beeld van Almere als satellietstad die migranten ontvangt uit de donorstad niet meer klopt.

Kennismigranten

Sinds 2013 is de instroom van mensen die direct uit het buitenland komen van karakter veranderd. Boven is al vrij uitgebreid stil gestaan bij arbeidsmigranten die praktisch werk doen. Maar er is ook een groeiende groep van 'internationale kenniswerkers' doe op een andere manier in Nederland komt. Deze groep wordt veel gesignaleerd wordt bewoners en door hen veelvuldig benoemd tijdens de interviews. Net als de arbeidsmigranten komen zij naar Nederland als gevolg van overheidsbeleid dat bedrijvigheid stimuleert, maar dan met een andere set regelingen. Zij komen in Nederland met de belastingregeling voor internationale kenniswerkers en worden meestal door hun werkgevers begeleid naar een woning. Anders dan de arbeidsmigranten bewonen zij dan ook meestal een gehele woning.⁶⁹ Zij komen uit de hele wereld. India wordt bijvoorbeeld vaak genoemd als vermoedelijk herkomstland.

In sommige straten is dit een zeer merkbare ontwikkeling. De contacten zijn nog steeds 'gewoon'; mensen gaan 'leuk' met elkaar om zonder dat zij zomaar bij elkaar binnenlopen, maar:

“Alleen wat wij nu de laatste jaren wel merken, is dat steeds meer internationals hier komen wonen, omdat die ook de huizen kunnen betalen en omdat ze belastingvoordeel krijgen. Afgelopen jaar zijn er denk ik wel 4 of 5 huizen verkocht en die zijn allemaal naar de internationals gegaan. En dan ja, dan vooral met kennismigranten. Dus echt wel hoogopgeleide mensen, maar die leven voor de rest wel aardig in hun eigen, in hun eigen circuitje. En ja, dus dat is wat bij ons in de straat echt, een echt merkbare ontwikkeling is.”

69 Tzaninis 2016.

Het is veel meer dit beeld van een ‘eigen circuitje’, dan dat mensen last hebben van deze groep. Kenmerkend is dit beeld:

“Er zijn een paar mensen verhuisd. Hier woonden twee oudere mensen. Nu wonen er van die buitenlandse mensen, hoe zeg je dat ook alweer ...volgens mij uit India. Een paar wonen hier in de wijk nu. Volgens mij een stuk of vier. Om de hoek ook. Ik heb het allemaal zien veranderen.”

“Het wordt een dure buurt en het nadeel daarvan is dat als er huizen te koop worden aangeboden. De expats komen erin. [...] Die hebben dus twee voordelen: de baas betaalt een groot deel en het ander deel is van hun... kijk ze zitten in het dertigprocentstarief van het rijk, dus over het inkomen betalen ze tien jaar lang alleen maar dertig procent belasting en voor de rest niks. Het is een huis van viereneenhalve ton oké, geen probleem...”

Hoe is dan het contact tussen de kennismigranten en de andere bewoners?

“De expats die zitten op hun werk, komen thuis, doen de voordeur dicht en bemoeien zich er niks mee. De tuin verloedert. Ik zie het hier in de straat heel duidelijk, ook in andere straten.”

“Met één man, een gezin hebben heb ik wel wat contact, een paar deuren verder, omdat die ook in de softwareontwikkeling zit en ook wel techniek interessant vindt. En dus ja, die spreek ik zelf af en toe wel eens. Maar Sandra die vindt zich verstaanbaar maken in Engels wat moeilijker, dus heeft wat minder de neiging om een praatje te maken met de internationale mensen.”

Voor de kennismigranten zelf is het ook niet altijd makkelijk.

“De buurman, een Zweeds stel, die zijn er ook wat later komen wonen, hebben eerst gehuurd en toen gekocht. Dat heette nog niet zo, maar eigenlijk is hij een expat, want hij werkte voor een IT-bedrijf. Die wonen langer dan wij hier. Misschien ongeveer sinds vijfentachtig of zoiets. [...] Hij spreekt heel goed Nederlands, zij met moeite. Zij komt nooit buiten, ze is geen onderdeel van de buurt. Zij is altijd binnen, ze is heel gesloten en het is ‘dak, dak’. Er komen eigenlijk weinig woorden uit. Maar dat ligt ook aan de persoon zelf. Hun kinderen, dat zijn gewoon Nederlanders geworden, maar die zijn weer uitgevlogen naar Engeland en naar Zweden.”

Het is dus niet per definitie zo dat alle internationale kenniswerkers zich isolationistisch opstellen. De interviews bevatten verschillende voorbeelden van contact met bijvoorbeeld bureaus uit India. Maar er wordt ook regelmatig geconstateerd dat vooral expats uit Zuid-Azië en Oost-Azië zich onttrekken aan contacten, zelfs de vluchtige. Dat is wel een verschil met de vanzelfsprekende buurtcultuur die wij in 2013 optekenden.

“Je hebt ook veel huizen die verkocht worden en verhuurd aan expats. En niet dat daar altijd wat mee mis is hoor want er woont hier aan de overkant ook een heel aardig stel maar weet je, je hebt niet het hoe, het contact, met hoe je dat vroeger met bureaus en zo had.”

De indruk uit de interviews is dat de kennismigranten vriendelijk zijn, maar meestal geen contacten aangaan met andere bewoners. Opvallend is wel de afstand die bewaard wordt door expats uit Aziatische landen, zoals India.⁷⁰ Dat kan er mee te maken hebben dat kennismigranten, zeker in hun herkomstland, behoren tot een hogere middenklasse. Zij hebben hogere, theoretische opleidingen en dat zijn ook de kwalificaties waarmee zij Nederland zijn binnengekomen.

⁷⁰ Huisson en Zerouali 2023.

Maar eenmaal in Nederland, zijn deze kennismigranten dus terechtgekomen in een dichtbebouwde laagbouwwijk. Nog voordat over culturele verschillen wordt gespeculeerd (met vooroordelen van hen over Nederland, en vooroordelen uit Nederland over hen), moet rekening worden gehouden met een mogelijk klassenverschil.

Dergelijk verwachtingen verschillen afhankelijk van het land van herkomst van de kenniswerkers. Kennismigranten uit Noord-Amerika of West-Europa hebben wellicht een stereotype beeld van suburbane wijken, vergelijkbaar met sommige hoger opgeleiden in Nederland.⁷¹ Voor kennismigranten uit Oost- en Zuid-Azië is het woonmilieu minder stereotype, maar zij behoorden met hun hoge opleidingen in hun dichtbevolkte herkomstland tot een elite, en mogelijk herkennen zij zich niet in de gemiddelde bewoners van Almere. Vanuit hun positie als kenniswerkers beschouwen zij zich wellicht niet als onderdeel van de mensen met praktische opleidingen en praktische beroepen met wie zij in de wijk wonen.

Maar dit is grotendeels speculatie, want deze groep is in dit onderzoek niet uitgebreid gesproken. Een jonge Indiase kenniswerker gaf aan dat hij liever in een appartement had gewoond in plaats van in een rijtjeswoning. Hij bevestigde dat hij geen contact zocht in de straat, maar wel graag over zijn werk wilde praten; maar dat is maar één persoon en meer onderzoek is hiervoor nodig.

De krapte op de woningmarkt wordt door sommige bewoners ook aan de komst van internationale kenniswerkers gerelateerd.

“En je krijgt geen kans voor de jeugd. De generatie, van jouw leeftijd [interviewer is student], die komt er gewoon niet in. [...] Is ook een nadeel.”

“En wat je nu ziet is dat veel woningen toch naar expats gaan. De woningen die dan te koop zijn, worden daar wel veel door opgekocht. Of oudere mensen. Geen gezinnen.”

⁷¹ Om die reden expats vaak geassocieerd met aanwakkeren van gentrificatie en hoge huizenprijzen in de oude steden, maar dat is eenzelfde scapegoating als nu gebeurt met statushouders en sociale huurwoningen.

Je ziet bijna geen kind In de buurt. Die kunnen het gewoon niet meer betalen. Dus dat, dat zie je wel, dat, het hofje daar wordt bijna niet meer in gespeeld, want er zijn geen kinderen.

Oudgedienden

Afgaande op de statistieken heeft een groot deel van Almeerders geen migratieachtergrond. Dat zijn lang niet allemaal Amsterdammers van het eerste uur. De oorspronkelijke instroom vanuit de oude wijken van Amsterdam is inmiddels vergrijsd. Almere is als stad al zo oud dat ook velen van de latere instromers een lange woonduur hebben.

Almere heeft, net als andere nieuwe steden, een groeiend aandeel ouderen. Zo komt het dat sommige woningen nog maar voor een deel gebruikt worden door oudere bewoners, van wie de kinderen zijn uitgevlogen, en de partner soms overleden is. Zij willen vaak best kleiner wonen, maar kunnen niet altijd weg vanwege de woonlasten, zeker als de woning achterstallig onderhoud heeft.

“En wat opvalt is wel dat daarin natuurlijk heel vaak mensen alleen overblijven, ofwel door scheiding.... Ofwel doordat iemand overlijdt maar omdat veranderen van woning best duur is, dat je dus alleenstaand bent, zie je dat mensen allemaal blijven wonen.”

Het betekent onder andere dat de zorgvraag hoger wordt. In elke straat komt het voor: oudere alleenstaanden, die langzaam meer hulpbehoevend worden. Soms zijn het andere langdurige bewoners die nog een oogje in het zeil houden, bijvoorbeeld door bij te springen in de verzorging van huisdieren. Op het moment dat wijken ‘vergrijsen’ in de wijkstatistieken, is dat dus niet altijd een probleemindicatie. Dit zijn vaak juist de wijken die bekend staan om hun sterke sociale samenhang.

Buren kunnen het enigszins opvangen. De sociale netwerken in Almere zijn sterk. In de enquête geeft 25,2% van de respondenten aan mantelzorg te verlenen. De vraag luidde: ‘Zijn er mensen waarvoor u of uw partner een deel van de zorg op zich neemt, bijvoorbeeld ouders, kinderen met een beperking,

familie, buren (mantelzorg). Voor 14,2% blijft die mantelzorg beperkt tot 1 tot 5 uur per week. Dit is niet afhankelijk van leeftijd, inkomen of opleiding. Maar op een gegeven moment komen sommige ouderen in een situatie dat zij niet mee zelfstandig kunnen wonen.

“Dus ja, en hiernaast is Willem, die is net tachtig geworden, dus die is een beetje aan het, uh, die begint nu in herhaling te vallen en hij vergeet dingen. Hij komt hier elke maandavond komt die hier een bakkie drinken en met de verjaardagen enzo. Die zit nu in de fase van, ja die is aan het dementeren een beetje. Dat is eigenlijk wel jammer want het is best wel een intelligente man.”

Wooncomplexen of coöperatieve woonvormen voor specifieke doelgroepen, met zelfstandige maar ondersteunde woningen voor ouderen of jongeren, kwamen meerdere malen ter sprake in de interviews. Hieraan is grote behoefte. Ook kwamen er meerdere voorbeelden langs van initiatieven waarbij dergelijke complexen zijn opgericht. De gemeente maakt voor haar beleid daar op papier een speerpunt van, maar tegelijkertijd ervaren respondenten die hierbij betrokken waren, veel weerstand van de gemeente.

Overbruggend contact

Onderscheid naar inkomen of opleidingsniveau blijkt niet parallel te lopen met een migratieachtergrond. Ook is het soms bewogen relatieverleden niet gebonden aan een bepaalde herkomst. In veel buurten is er niet meer één groep die het beeld bepaalt. Iedereen behoort tot een minderheid. Dat betekent ook dat de groep oorspronkelijke bewoners minder een rol als trekker kan vervullen voor sociale impulsen.

Tegelijk is er een aanpassing gaande aan de nieuwe verscheidenheid. Er is ook nu begrip en contact, op basis van een respect dat ook te maken heeft met een ervaren gelijkheid in sociale positie.

De omgangsvormen worden net weer wat ‘stedelijker’ dan eerst. De buurt wordt meer een ruimte waarin op basis van publieke vertrouwdeheid een goede omgang bestaat. Misschien is het minder contactintensief. De ‘cohesie’ in klassieke zin, neemt af. Maar dat begrip gaat uit van een

homogene, monoculturele situatie. Het gaat er meer om, in hoeverre de Almeerse wijken erin slagen om een ruimte te vormen voor iedereen die er woont; dat de straat ook daadwerkelijk iedereen, met al hun verschillen, kan herbergen. Het is voor de bewoners belangrijk dat de buurt ervaren wordt als een ruimte waarin iedereen zich thuis kan voelen.

Bij de vernieuwing van de naoorlogse wijken van de vier grootste steden, kwam regelmatig de kwestie van het mengen van woningtypen ter sprake. In sociologisch onderzoek werd erop gewezen dat de realisatie van woningen voor verschillende doelgroepen, niet leidde tot veel contact tussen oude en nieuwe bewoners. Er werd gewezen op de contacten vaak binnen de ‘eigen groep’ bleven en dat deze sterk waren (‘bonding’) maar dat er geen overbruggende contacten waren tussen de groepen (‘bridging’).⁷²

Bij deze aanpak kunnen kanttekeningen worden geplaatst. Door groepen als gescheiden voor te stellen, is weinig oog geweest voor contact tussen individuele buurtbewoners, los van de begrippen bonding en bridging, en ook is de betekenis van sociale stijgers onderschat.⁷³ Maar waar het hier om gaat is dat in Almere minder gemakkelijk dan in de naoorlogse wijken aparte groepen of doelgroepen zijn te onderscheiden. Denken in groepen past niet meer bij de situatie.

De diversiteit is te breed en te gevarieerd. Dat heeft ook te maken met de grotere gelijkheid in sociale positie binnen wijken en de grote mate van spreiding verschillen over de wijken van Almere. En zo komt het dat de contacten die er zijn, vrijwel automatisch ook overbruggende contacten zijn. En dat is precies het verschil met de diversiteit in de oude grote steden.

Behoedzame toenadering

Bewoners gaan vaak behoedzaam met elkaar om, vanuit respect. Zij geven soms de voorkeur aan een beetje afstand. Wij spraken bijvoorbeeld voormalige asielzoekers, die heel zorgvuldig omgaan met de kans die zij hebben. Zij zijn blij met contacten, die soms moeilijk blijven door taalverschil. Zij willen niet weg uit Almere en willen geen last veroorzaken.

⁷² Granovetter 1977. Bekend ook van Putnam 2000.

⁷³ Meier 2013; Karsten, Reijndorp, en van der Zwaard 2006.

“Dit is een rustige buurt. Dit is mijn kans, het is hier moeilijk. Ik heb van andere mensen gehoord dat de burens vaak niet zo overweg kunnen met elkaar. Dan wil het niet zo lukken. Met mij gaat het altijd goed met de burens. Ik heb een goede flat hier met goede burens. Naast mij woont een Nederlandse vrouw. Beneden woont ook een Nederlandse. Daarnaast uit Spanje. Op de begaande grond woont iemand uit Iran, een vrouw ook. We hebben hier veel oude mensen wonen, behalve ik. Ik heb twee kinderen hier. Ik ben de enige die kinderen heeft hier in deze flat.”

Maar, net als voor andere bewoners, geldt ook voor statushouders dat intensievere interactie ook de mogelijkheid in zich draagt van onverwachte problemen.

“Het is bij ons allebei nooit echt zo geweest [meer dan een praatje maken]. Ik zie hen bij de deur gewoon. Wij praten maar een klein beetje met elkaar. Ik vind haar heel goed. Ik denk dat ze mij ook wel goed vindt. Als ze mij niet goed zou vinden, zou ze vast niet tegen mij praten. Zij zeggen tegen mij: als je hulp nodig hebt, kunnen we je helpen. En ik ook: als zij hulp nodig hebben wil ik ook helpen. Daarom, wij gaan goed met elkaar om in deze flat.”

Van de andere kant zijn er bewoners zonder migratieachtergrond, die wel meer contact zouden willen met bijvoorbeeld burens die statushouder zijn. Dan is het soms aftasten.

“Heel correct hebben ze aangegeven: het wordt het eerste jaar, wordt het een beetje onrustig. Ik wil wat verbouwen, wat verbeteren, dus er kwamen nieuwe kozijnen d’r in, even een nieuwe vloer d’r in gelegd en nou verder de badkamer opgeknapt. Intussen zijn ze ouders geworden van een kindje. Nou, we kregen op een gegeven moment ook wel een geboortekaartje [lacht]. Nou, ik vond het, ik was ongeduldig, ik denk: nou, krijgen we

nog een geboortekaartje of hoe zit het nou? Maar eh, we kregen het toch en we hebben gebeld van: goh, [...] vind je het leuk dat we even vijf minuten langskomen, we houden het heel kort. Ze hebben ook heel veel familie die langskomt dus ik begreep dat wel en nou het kindje lag lekker op de buik van mama. En, uh, nou, gefeliciteerd Malo, en zong even een liedje, da’s een hele verandering hé? Ja. [...] Ik denk dat het ook hun eerste huis was. Hun ouders zijn redelijk vaak hier. Een grote familie. En ja, we hebben we hebben wel contact, maar heel, heel beperkt. Ik heb wel aangeboden van goh: als er nog bestraat moet worden of ander tuinwerk, dan wil ik jullie daar wel bij helpen. Maar nee, zegt ze, daar heb ik wel vrienden voor. Nou is ook prima, even goeden vrienden. Goed, klaar.”

Sommige oudgedienden proberen contact te krijgen. Er is een gemeenschappelijke basis, bijvoorbeeld in praten over timmer- en bouwwerk, maar soms is er een taalbarrière.

“Ja loop ik ook de deur niet plat ja, heb wel heel leuk contact met de overburens, met name de laatste tijd. Oorspronkelijk woonden er mensen uit ik meen, Syrië of Irak. Dat durf ik niet meer met zekerheid te zeggen, maar die zijn binnen Almere verhuisd. En toen zei hij, ja, daar komt nu een stel uit Oekraïne. Dus ik had ook nog via Google Translate opgezocht van wat is hartelijk welkom in het Oekraïens? En ik zag op een gegeven moment een auto. Ik denk nou, dat zullen ze zijn, dus ik loop naar buiten en zeg in mijn beste Oekraïens hartelijk welkom waarop zij zich omdraait en zegt Sorry I don’t speak Dutch. Dus er was met mijn uitspraak nog een en ander niet goed, maar goed, hè? Ja, We hebben op zich prettig kennis gemaakt.”

Dit is misschien een komische noot, maar het is ook een kwetsbaar citaat. De bewoner heeft echt haar best gedaan, maar haar goede bedoelingen gaan verloren, en het lijkt er ook op dat beide bewoners niet direct in staat waren

om de situatie te op te lossen. Maar uit het begin van het citaat blijkt dat het uiteindelijk goed is gekomen.

Externe politiek thema's

Dat politieke partijen met anti-immigratiestandpunten veel stemmen in Almere hebben gekregen, heeft te maken met meningen over diversiteit. Maar het lijkt er niet op dat mensen die bijvoorbeeld op de PVV hebben gestemd bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2023, ook een negatieve houding aannamen tegenover hun burens. Zij plaatsen de toenemende diversiteit in hun wijk wel af en toe in een ander daglicht.

“Vroeger laag inkomen hield altijd in, dat je veel meer saamhorigheid had. Dat was gewoon zo. Die mensen zochten elkaar op. Arbeiders onder elkaar. Ja, Maar dat is allemaal Nederlanders. De arbeiders onder elkaar, nou niet meer. Nee.... Turken zijn anders dan Marokkanen. Marokkanen zijn anders dan mensen uit Eritrea bijvoorbeeld of Somalië. Maar één ding, één ding hebben ze allemaal gemeen. De gemeente moet het maar opknappen. Die doen er helemaal niks voor, vind ik verschrikkelijk jammer.”

In uitspraken als deze wordt een algemener cultuurpessimisme over Nederland, verbonden met de komst van mensen met een migratieachtergrond. In dit geval worden mensen met heel verschillende herkomstlanden één bepaald stereotype houding toebedeeld, die in het geheel niet gebaseerd is op daadwerkelijk ervaringen in de buurt van de geïnterviewde. De citaten eerder in het hoofdstuk over de burens, die de alledaagse diversiteit weergeven, waren ook afkomstig van mensen die op deze partijen stemmen. Om hun standpunt over migranten duidelijk te maken, moeten zij er vaak wat extra's bijhalen. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om bekende racistische motieven of tropen, zoals die wel genoemd worden.

“Nou, ik heb geen overlast, maar ik merk wel steeds dat er steeds meer expats hier in Almere komen. En ook hier in deze straat is er een woning leeg. Komt er een buitenlander. Nou ja, dat moet ieder voor zich weten, maar het wordt er niet beter op.”

Het woord buitenlander markeert al iets meer dan expat, en wat er verder komt past in het patroon.

“Natuurlijk, de buurt is heel, heel, heel veel veranderd. Kijk dat we hier kwamen wonen in 91, was 100 procent blank, dan ben ik niet racistisch, maar ik heb er wel een mening daarover, was alles gewoon honderd procent blank.”

Los van de begrippen die de geïnterviewde gebruikt, en de ontkenning over racisme die de weg bereidt voor hardere uitspraken, valt op dat het blijkbaar als niet goed wordt ervaren dat de buurt niet meer 'honderd procent blank' is. Uitspraken als deze lijken niet op de realiteit in Almere gebaseerd te zijn. De geïnterviewde vervolgt:

“En nu is het gewoon, het neemt de overhand neemt toe. Als je in de stad loopt ook, ik waan m'n eigen in een klein Marokko. Nee, maar dat is gewoon zo. Ik denk dat ik dat heb meegehad in een grote stad.”

Die uitspraak, van ik waan m'n eigen in klein Marokko, is niet op Almere gebaseerd, waar immers mensen met een migratieachtergrond uit Marokko, geen grote of opvallende minderheid vormen. De geïnterviewde gebruikt een oudere uitspraak die wellicht opgevangen is in Amsterdam in een eerdere periode. De geïnterviewde lijkt dat ook te beamen met een kleine verspreking: 'dat ik dat heb meegehad in een grote stad'.

“Maar nu, het is te veel op dit moment gewoon, vind ik. Maar dat is over heel Nederland. Mensen hebben niet voor niks op Wilders gestemd. Twee en een half miljoen, dan denk ik: ja, ze hebben een signaal afgegeven het kan gewoon niet meer.”

En ze hebben, het gros van dat heeft overal schijt aan, en het wordt allemaal maar geaccepteerd.”

Dus die mensen die eerder zo vriendelijk beschreven zijn, als burens, van wie geen overlast is, blijken ineens overal ‘schijt aan te hebben’. Waar het ons hier om gaat is dat deze geluiden niet voortkomen uit de ervaringen in de buurt. We interviewden ook verschillende mensen met een migratieachtergrond die ook op een partij hadden gestemd met anti-immigratiestandpunten.

“In principe is het een combinatie van Wilders en Baudet willen voor het land en waarvoor ze een financiële begroting hebben gemaakt. Wij geven ook heel veel geld uit aan ontwikkelingsdingen. We laten ook veel migranten binnen.”

Het valt bij deze uitspraken op dat het bekende motieven zijn, die in de politieke uitingen van bepaalde partijen een rol spelen. Deze komen niet voort uit de ervaringen in Almere maar passen bij een wijder discours over migratie als oorzaak van sociale problematiek.

Net als bij het onderzoek in 2013 valt op hoe zeer de bewoners deze termen overnemen, en in hun uitspraken de actuele programma’s van politieke partijen zoals de PVV laten meeklinken. In 2013 ging het nog om islamisering, in 2024 waren asielzoekers het onderwerp, die bijvoorbeeld alle sociale huurwoningen krijgen.

Ook lijkt taal uit bepaalde kringen in sociale media een rol te spelen.

“Het hele woke propaganda, dat is ook hier in Nederland. Het heeft een klauw in Nederland. Als mensen zich niet tegen dat soort propaganda gaan bewaken, dan zijn we allemaal de pineut.”

Ook dit van een geïnterviewde met een migratieachtergrond. Het thema van de woke-invasie zoals het hier wordt ingezet, was er nog niet in 2013. Wederom zijn de ervaringen uit de buurt niet de bron.

Het idee dat mensen in ‘bubbels’ leven gaat niet op voor het buurtleven. Mensen leven in diverse wijken samen met andere mensen die ook praktische opleidingen en praktische beroepen hebben. In de straten van Almere zitten zij elkaar niet zo in de weg. De ‘bubbels’ waarover gesproken wordt, zijn niet in de straat. Die komen er pas zodra mensen in hun telefoon gaan kijken. En daarin komen heel specifieke vertogen naar voren.

“Op de hoek bijvoorbeeld wonen ook mensen uit Oekraïne, dus je ziet wel dat andere, ja groepen toch erbij komen. Niet dat dat een probleem is. Maar dat ook van het AZC bij [straat]. De mensen die daar opgevangen worden, die moeten straks ook een huis krijgen. Ik hoor veel over de ja, mensen uit Eritrea, die ook gewoon ergens in de wijk geplaatst worden, dat ze de cultuur niet kennen en dat ze in een woning met zijn velen gaan zitten en weinig rekening houden met burens, dus dat komt erbij.”

Er worden voorbeelden van overlast bijgehaald, die niet in de eigen straat zijn. Ook hier is weer een geïnterviewde aan het woord, die zelf een migratieachtergrond heeft. Dat er diversiteit in migratieachtergrond is onder deze stemmers bleek ook weer tijdens de interviews: een vluchteling uit het Midden-Oosten, een moslimgezin, mensen met een Surinaamse herkomst en nog meer.

Uit de interviews en een open vraag in de enquête blijkt dat inderdaad de anti-immigratiestandpunten de hoofdzaak zijn voor de stemmers om voor deze partijen te kiezen. De populistische standpunten van het moment worden genoemd. Waar het de vorige keer nog veel ging over criminaliteit en bedreiging van de Nederlandse cultuur, kwamen dit keer in de gesprekken meer argumenten aan de orde die te maken hadden met ineffectiviteit van de politiek. Bij het vorige onderzoek ging het nog over moslims die oprukten, of de criminaliteit die vooral onder bepaalde groepen heerste. Maar de klassieke herkomstlanden werden dit keer bij de interviews veel minder genoemd. De diversiteit in de straten nam toe, maar dat was niet de voornaamste motivatie voor het stemmen. Het ging nauwelijks over de veranderingen in de straat.

“Nou, dat vind ik wel eens dat ik bij mijn eigen denk ik ja, wij betalen voor al die buitenlanders. Zorgtoeslag, driehonderdvijfentachtig [bedrag eigen risico], voor het ziekenhuis ben je al een vermogen kwijt, ik ben daar ook nog een beetje van die oude stempel en dat ik denk van ja, vol is vol. Daarom heb ik dit jaar ook Wilders gestemd.”

Zeer belangrijk voor veel geïnterviewden was de toeslagenaffaire. Voor de een was het aanleiding om op een partij te stemmen die zich specifiek inzet voor zwakkeren. Voor de andere was het aanleiding om niet te stemmen of om politiek wantrouwen uit te spreken. Dat was een nieuwe thema in vergelijking met het vorige onderzoek.

Dat standpunten van de partijen sterk doorklinken heeft ook te maken met de informatievoorziening. Maar het is duidelijk dat degenen die op anti-immigratiepartijen hadden gestemd, zeer wel geïnformeerd waren over de standpunten van die partijen.

Een enkeling vertrouwde de reguliere media niet meer, raadpleegt liever de ‘schaduwmedia’ en houdt er complottheorieën op na. Maar dat is niet de regel. De meeste mensen houden op een of andere manier het nieuws bij. Wat veelvaker aan de hand is, is dat mensen de theoretische beslomeringen in de media ingewikkeld vinden. Hoe dingen genoemd moeten worden. Dan is Wilders veel duidelijker met zijn overdrijvingen. Dat noemen zij ook als een positieve eigenschap: hij zegt ‘waar het op staat’. Zo beschreven geïnterviewden Wilders in 2013, en zo doen zij dat ook in 2024. Mensen weten dus wel waar ze op stemmen en dat de uitspraken van de partijen overdreven zijn, dat die op een of andere manier niet door de beugel kunnen.

“We hebben, er is gewoon geen woonruimte meer voor, ja daar gaan we weer, de Nederlander. Ja dat is gewoon zo.”

... We moeten ons maar weer aanpassen, alweer, voor de zoveelste keer. Dat begint me te steken [...]. En ik had nog nooit op PVV gestemd maar dit jaar dacht ik, ik ga het gewoon doen, fuck it. Kan mij het schelen.”

Wat opvalt hier is de toevoeging ‘fuck it’: mensen die op deze partijen stemmen weten heel goed dat hun stem op een of andere manier controversieel is, dat zij een stap nemen die anderen wellicht veroordelen, dat er standpunten zijn die wellicht te ver gaan in de ogen van anderen, en misschien zelfs voor henzelf.

De toegenomen diversiteit in de straten is niet het hoofdmotief. De veranderingen in de buurt blijven op de achtergrond als het gaat over politieke voorkeuren. De stemmers op partijen met anti-immigratiestandpunten leven niet in onmin met de diverse bewoners in hun straat. Ergens maken de stemmers de slag van de pluriforme werkelijkheid naar een standpunt dat een hele specifieke richting op wijst. Als het over de politiek gaat, ontbreken de nuances die in het dagelijks leven wél belangrijk zijn.

Door de politieke omstandigheden wordt de diversiteit in Almere en de manier waarop mensen daadwerkelijke samenleven in de wijken, niet altijd goed ingeschat door de buitenwereld die op Almere neerkijkt. Soms laten deskundigen zich toch verleiden tot uitspraken die als het ware ‘toegeven’ dat mensen die in de wijken wonen, er middenin zitten en dat het dus ‘logisch’ is dat zij zich zorgen maken over migratie. Maar juist in Almere is de grote meerderheid van de mensen en zeker ook degenen met een migratieachtergrond, geen veroorzaker van overlast. Aandacht moet er juist zijn voor de manier waarop mensen wonen en leven in Almere.

7 Goede voorzieningen

Het onderzoek uit 2013 liet zien dat Almere gewaardeerd werd voor de aanwezige voorzieningen. Hoe staat het er in 2024 voor?

In deze paragraaf bespreken wij de stedelijke voorzieningen en voorzieningen in wijken. Duidelijk is dat de voorzieningen overwegend positief worden besproken, vooral waar het gaat om gebouwde voorzieningen zoals parken, vrije busbanen en sportaccommodaties. Dit lijkt op het oog in tegenspraak met gemeentelijke analyses uit 2024 waarin wordt gewezen op een tekort aan voorzieningen.

Ons onderzoek rapporteert over wat mensen hebben verteld over de rol van voorzieningen in hun dagelijks leven. Er is in de topiclist voor de gesprekken niet gestuurd op heel specifiek doorvragen naar bijvoorbeeld een bestaand of ervaren tekort aan huisartsen, fysiotherapeuten of docenten. Wel valt op dat geïnterviewden zelden spontaan over de tekorten beginnen – die er wel degelijk zijn – maar vooral prijzen wat er wél is. Daar gaat deze paragraaf over.

De fiets, de auto en de bus

“Ja, we gaan wel eens in de stad wat drinken bij de baron. O, heerlijk. Dan pakken we de fiets. In twintig minuten zitten we er... er staat een fles wijn op tafel. Nee, maar het is alles met de fiets. Dus dat is makkelijk te bereiken. De bus ook, de bus ook. Vanaf elke voordeur is ongeveer vier, vijfhonderd meter lopen naar een bushalte. Dus je kunt altijd overal naartoe.”

“Neem het openbaar vervoer dat we hebben, subliem, neem de fietspaden die we hebben, de bossen, de schone lucht, het water, iedereen is maximaal een kwartier verwijderd van groen.”

In de enquête is gevraagd naar de werkplek van de geïnterviewde en de werkplek van de partner (tabel 10). Omdat de steekproef veel personen in de leeftijd 55-67 bevat, die relatief veel thuis werken (zo blijkt ook uit deze enquête), is voor een indruk van de werkplek een selectie ingesteld met een maximum van 55 jaar. In de enquête is ook gevraagd naar de werkplek van de partners, die is hierbij opgeteld. Er is wat het werken betreft ten slotte niet zoiets als een 'hoofdbewoner'. Zo ontstaat een zorgvuldige selectie.

Ongeveer een derde van deze selectie werkt in Almere zelf (34,4%). Amsterdam is een goede tweede met 21,5% (met de vijfenvijftigplussers erbij is het nog minder: 18%). Dat laat zien dat Amsterdam nog altijd de belangrijkste werkstad is voor Almere, maar dat er geen sprake lijkt te zijn van een eenzijdige afhankelijkheid. Almere is op basis van deze gegevens duidelijk geen 'forensengemeente' van Amsterdam. Andere nabije bestemmingen, zoals Utrecht, Het Gooi, en Haarlemmermeer vormen samen ook ongeveer 20%. En ongeveer 15% werkt op grotere afstand. Zo liggen, op basis van deze gewogen selectie ongeveer de verhoudingen. Er is geen verschil in de werkplek naar gelang inkomen of opleiding; het is niet zo dat de praktische middenklasse meer werkt in Amsterdam, of juist minder.

TABEL 10 WERKPLEK.

Waar werkt u / uw partner	Percentage (55-)
Almere	34,4%
Amsterdam	21,5%
Geen vaste locatie	8,3%
Utrecht	7,1%
Overig Noord-Holland	5,5%
Gooi en Vechtstreek (Hilversum, Huizen, etc.)	4,6%
Haarlemmermeer (Hoofddorp, Schiphol, etc.)	4,0%
Zuid-Holland (Den Haag, Zoetermeer, etc.)	3,7%
Overig Nederland	3,4%
Lelystad	2,8%
Regio Utrecht-Amersfoort	2,5%
Voornameijk thuis	1,5%
Overig Flevoland	0,9%

Respondenten is ook gevraagd welke vervoermiddelen zij gebruiken om naar het werk te gaan (meerdere antwoorden mogelijk) (tabel 11). Nadat dezelfde wijze van selecteren als bij de werkplek is toegepast (wel partners, geen vijfenvijftigplussers), komen de volgende gegevens naar boven.

TABEL 11 VERVOER NAAR WERK.

	Percentage (55-)
Auto/motor/scooter	57,0%
(Electrische) Fiets	18,3%
Openbaar vervoer	18,0%
Lopend	4,3%
Thuis	1,9%
Carpool	1,2%

De auto is verreweg het belangrijkste vervoermiddel om mee naar het werk te gaan. Maar het valt op hoe belangrijk de fiets en het openbaar vervoer zijn. Voor respondenten onder de 45 lopen de percentages van fiets en openbaar vervoer zelfs op tot boven de 20%. De meeste fietsers blijven binnen Almere. Ongeveer de helft van de mensen die in Almere werkt, zegt (ook) op de fiets naar het werk te gaan. Drieëntwintig personen (respondenten en partners) fietsen naar Amsterdam heen en weer, zes naar Utrecht en nog een stuk of tien naar Het Gooi en andere bestemmingen.

Ook het OV is belangrijk. Een substantieel deel van in Amsterdam werkende personen neemt regelmatig het openbaar vervoer (39%). Uit de interviews komt naar voren hoe belangrijk de infrastructuur van Almere is, die ruimtelijk op een unieke wijze is ontrafeld en gecombineerd. Mensen gebruiken voor de boodschappen meestal de fiets. In vergelijking met het oorspronkelijke onderzoek en ander eerder onderzoek in nieuwe steden, lijken zowel waardering en gebruik van de fiets te zijn toegenomen. De enquête bevestigt dat belang. Uit de interviews blijkt ook hoe belangrijk de snelle buslijnen van Almere zijn. Tegelijk valt op dat de auto van centraal belang blijft. De ergernissen over het parkeren moeten niet wordt gebagatelliseerd.⁷⁴

74 Zie voor het belang van voorzieningen/plekken ook Klinkenberg 2020.

Wat de gemeente voor de stad doet

Bewoners zijn heel tevreden met de stad Almere. De gemeente lijkt wel zijn best te doen in de ogen van de bewoners, maar kan ook op kritiek rekenen, zowel tijdens de interviews als in de enquête.

Ontevredenheid over de gemeente concentreert zich op drie zaken: het willekeurige onderhoud van de openbare ruimte en daarbij gaat het vooral oudere wijken die op een grote opknopbeurt wachten. Het onderhoud van bepaalde voorzieningen. En de bereikbaarheid van zorgvoorzieningen.

Wij vonden in de interviews weinig terug van daadwerkelijk ontbrekende essentiële voorzieningen. Almere heeft het zorgaanbod zoals andere steden dat hebben, op basis van de WIZ, de WMO en PGB's. Dat aanbod wordt niet alleen door de gemeente zelf verzorgd, maar de gemeente heeft wel de loketten en diensten die een gemeente moet verzorgen volgens de wetgeving. Er is bovendien een uitgebreid vrijwilligersnetwerk in Almere. In de interviews merken we ook dat bureaus een beetje letten op sociaal zwakken in de straat – hoewel dat geen sluitend vangnet vormt.

Wel kwam in meerdere interviews ter sprake dat wanneer zorgvoorzieningen echt nodig zijn, de gemeente nog steeds veel overtuiging nodig heeft voordat de deuren opengaan. Het lijkt erop dat de gemeente hoge drempels opwerpt voordat van essentiële zorgvoorzieningen gebruik mag worden gemaakt. Dat is voor de meeste praktisch opgeleiden haalbaar, maar niet voor allemaal. Het initiatief moet van de burger maar niet elke bewoner is even goed in initiatief nemen.

Gezien de diversiteit kan dit een probleem zijn; zeker door de taalbarrière, en ook voor ouderen zelf, die soms niet goed overzicht hebben van de regelingen, of voor mensen die om andere redenen moeite hebben met bureaucratische hoepels. Vaak is er hulp nodig, om hulp te krijgen.

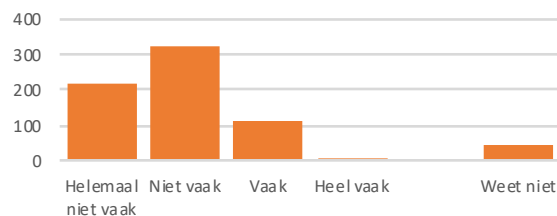
Over het onderwijs is ook veel te doen in rapportages over Almere. Het aanbod is toegesneden op de bewoners: respondenten met kinderen zijn tevreden over de mogelijkheden die hun kinderen hebben. Maar dat is niet voldoende om uitspraken te doen over de vraag of het aanbod toereikend is. Ook wordt in de rapportages over recreatieve voorzieningen gesuggereerd dat deze niet adequaat zijn. Net als andere nieuwe steden heeft Almere

maar een bescheiden aanbod van culturele voorzieningen. Interessant detail bij het culturele aanbod, is dat dit tegen veel verwachtingen in nadrukkelijk wél aanwezig is. De vraag of het aanbod breed of diep moet worden ingezet is in de nieuwe steden altijd sterk onder discussie, ook omdat er van een zeker maakbaarheid wordt uitgegaan. Dit tot verdriet van de amateurgezelschappen, die van subsidies afhankelijk zijn, en de degenen die het programma maken van de grote instellingen, die een zekere bewegingsvrijheid nodig hebben.

Almere is in de ogen van de geïnterviewden een grote stad met heel veel voorzieningen. Naast zorg, onderwijs en cultuur, kan je in Almere ook goed uit eten gaan, naar de markt of winkelen. Net als bij het vorige onderzoek, blijken ook deze keer mensen op veel plekken in de stad te komen.

Het probleem zit niet in de aanwezigheid van de voorzieningen, maar wel in de beschikbaarheid ervan voor iedereen. Geïnterviewden vinden dat de gemeente niet altijd de waarde van de voorzieningen vooropstelt. Onder de motto's van marktwerking en efficiency zijn veel voorzieningen minder bereikbaar geworden. De dure zwembaden zijn hiervan een voorbeeld, maar ook andere buurtvoorzieningen, zoals bibliotheken. Betekenisvolle contacten vinden niet alleen plaats in de domeinen van werk en opleiding, maar ook bijvoorbeeld via sportvoorzieningen en hobbyverenigingen. Daar ontmoeten mensen elkaar, worden lokale leefwerelden versterkt en is er gelegenheid voor het kruisen van leefwerelden.

Het probleem is niet dat bij nieuwe steden alleen gelet is op bouwen, bouwen, bouwen en de voorzieningen zijn overgeslagen. Het probleem is eerder dat de gemeente onderschat wat er wél is en zich te weinig inspant om het bestaande aanbod in stand te houden.

FIGUUR 39 ONDERHOUD VAN BESTRATING, STOEPTEGELS, ASFALT EN DERGELIJKE DOOR DE GEMEENTE.

FIGUUR 40 OPRUIMEN VAN ZWERFAFVAL DOOR DE GEMEENTE.

FIGUUR 41 HET OPHALEN EN VERWIJDEREN VAN GROFVUIL DOOR DE GEMEENTE.

In de ogen van de meeste geïnterviewden gaat de gemeente regelmatig de fout in met prioriteiten. Zij zien grote plannen die uitlopen op teleurstellingen. Bij het vorige onderzoek werd hiervoor vaak het stadshart genoemd. Dit keer is de Floriade het centrale fiasco. Geïnterviewden noemen dat als een voorbeeld van de manier waarop de gemeente omgaat met de stad. Ook de financiële strop van de aanleg van afwatering voor de nieuwe wijk Oosterwold wordt gezien als een typerende inschattingsfout. De gemeente maakt hoge kosten en kijkt niet naar wat de bewoners nodig hebben, zo luidt de mening. Juist praktisch opgeleiden valt dat op. Het niet afgebouwde kasteel, dat voor iedereen die over de snelweg rijdt zichtbaar is, is voor een geïnterviewde hét monument van falende ambitie (ook als was dat een particulier initiatief).

Wat de gemeente voor de buurt doet

Respondenten is in de enquête gevraagd naar hun indruk van een aantal activiteiten van de gemeente die op het wonen in de straten betrekking hebben. De gemeente scoort ronduit slecht op het onderhoud van de openbare ruimte en het opruimen van zwerfafval (zie figuren 39 en 40). Met het grofvuil gaat het iets beter (zie figuur 41). Hoe vaak gebeurt dit bij u in de omgeving?

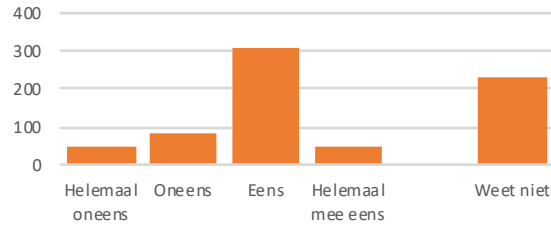
Uit de interviews komt een vergelijkbaar beeld naar voren (en uit observaties van de interviewers in de wijken). Een geïnterviewde beschrijft hoe de gemeente uiteindelijk wel in actie komt, maar te laat.

“Nee hoop achterstallig onderhoud. Ze zijn nu wel bezig maar ze lopen al 5 jaar te roepen van we gaan de bestratingen doen. Nou, ik ze zijn nu op die [straatnaam] bezig, maar dat gaat allemaal zo langzaam, terwijl als je aan de overkant loopt, breek je je nek over de losse tegels en hier is het ook al aardig verzakt.”

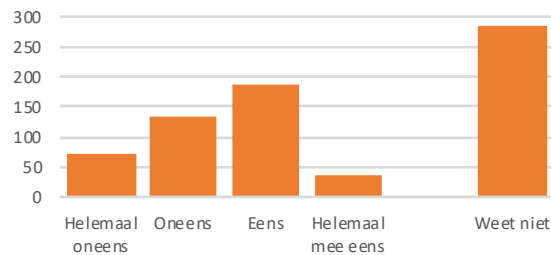
Ook het opruimen van grofvuil wil nog weleens stroef gaan in de ogen van bewoners.

“Dan lag er wel eens wat bij die bakken. Nou deed ik het erin, want ik dacht, nou ja, hè hè, het kleine moeite om dat erin te doen en en ik veegde ook wel eens het glas bij elkaar als er wat gevallen was of zo, Maar dat doe je tegenwoordig niet meer, want er ligt zoveel. Het lijkt wel alsof dat mensen langsrijden en dat doen ze ook en dan hun troep uit de auto halen en dat gewoon neerzetten. En volgens mij zijn het ook gewoon kleine aannemertjes.”

De openbare ruimte wordt echter wel op afroep aangepakt, bijvoorbeeld voor losliggende stoeptegels. In de enquête zijn naar aanleiding van uitspraken in de eerste interviews enkele vragen opgenomen (zie figuren 42 en 43). Hoe bereikbaar is de gemeente daarvoor?

FIGUUR 42 DE GEMEENTE ALMERE IS GOED BEREIKBAAR VOOR VRAGEN OVER BEHEER VAN LOSSE STOEPTEGELS, ZWERFAFVAL EN DERGELIJKE.

FIGUUR 43 DE GEMEENTE KOMT SNEL ALS ER EEN VERZOEK IS INGEDIEND VOOR BEHEER VAN LOSSE STOEPTEGELS, ZWERFAFVAL EN DERGELIJKE.

Uit zowel de interviews als de enquête komt naar voren dat de gemeente goed bereikbaar is, maar over de resultaten op langere termijn zijn mensen minder tevreden. Dat heeft er mee te maken dat ze vaak wel voor die ene tegel komen, maar niet het structurele probleem verhelpen, waardoor telkens weer tegels los komen te liggen.

Op deze vragen over de gemeente is een klein verschil merkbaar tussen mensen met praktische en theoretische opleidingen. Respondenten met diploma's van HBO of universiteit geven de gemeente eerder het voordeel van de twijfel bij oog voor bewoners, betrekken bij plannen, verduurzaming en grofvuil. Mensen met een lager inkomen zijn wat minder ontevreden over het onderhoud van de openbare ruimte.

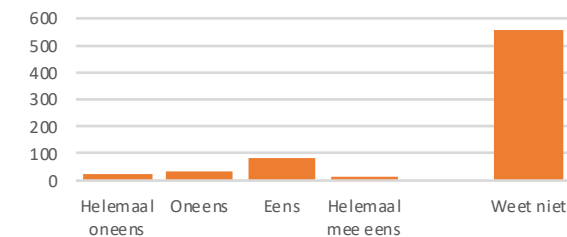
Dat is iets om rekening mee te houden. De praktische middenklasse, de grootste groep in Almere, kijkt met een strenger oog naar de praktische prestaties van de gemeente.

De antwoorden op de stellingen over de gemeente hangen nauwelijks met leeftijd samen. De samenstelling van het panel heeft de schijn tegen zich.

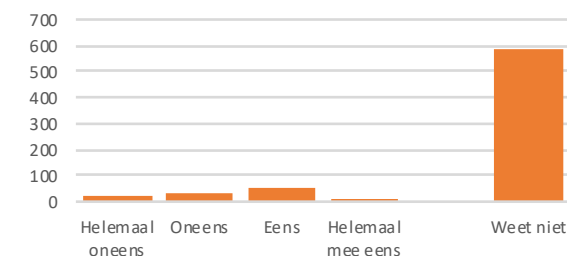
Het is niet zo dat er een groep ontevreden gepensioneerden de antwoorden op de vragen over buurt en onderhoud een bepaalde richting induwt.

Op het gebied van zorg is de gemeente steeds meer een loket geworden. Dit beeld komt naar voren uit de interviews met personen die veel mantelzorg verlenen. De gemeenteambtenaar is een strenge poortwachter voor aanvragen. Uit de enquête komt hierover geen duidelijk beeld naar voren omdat uiteindelijk slechts een gering aantal respondenten ervaring heeft met het aanvragen van zorg. Uit die antwoorden komt een vergelijkbaar beeld naar voren als met het onderhoud van de openbare ruimte. De gemeente is bereikbaar, maar dat leidt niet altijd tot de toegang tot regelingen en dienstverlening (zie figuren 44 en 45).

Samenvattend is de waardering van de voorzieningen in Almere hoog. Het valt te bewoners op dat alle grootstedelijke en wijkvoorzieningen aanwezig zijn. Tekorten van bijvoorbeeld huisartsen, fysiotherapeuten en docenten worden door de geïnterviewden niet betrokken bij het gesprek als het over de voorzieningen gaat. De geïnterviewden prijzen bovenal de groenestadsvoorzieningen, die passen bij de stadsplanning van de jaren zeventig, tachtig en negentig.

FIGUUR 44 DE GEMEENTE IS GOED BEREIKBAAR VOOR VRAGEN OVER ZORG EN INKOMEN.

FIGUUR 45 DE GEMEENTE HELPT BEWONERS GOED MET HUN VRAGEN OVER ZORG EN INKOMEN.

De discussie over voorzieningen in nieuwe steden richt zich vaak op die enkele hoogwaardige voorzieningen die ontbreken, zoals culturele voorzieningen, een grote kennisinstelling, of een zo compleet mogelijk ziekenhuis. Dat zijn allemaal mogelijkheden. Maar de bewoner zijn vooral geïnteresseerd in het handhaven van de bestaande, goede voorzieningen.

Conclusie

Als mensen veel verhuisd zijn, noemen bewoners dat 'typisch Almeers'. Het doorverhuizen is een teken van jarenlange gezonde doorstroming binnen een gevarieerde woningvoorraad. Als mensen elkaar groeten na thuiskomst en elkaar verder vooral de vrijheid van het wonen gunnen, noemen bewoners dat ook 'typisch Almeers'. Die vrijheid wordt vaak met steden geassocieerd. Alleen omdat Almere een jonge stad is, worden deze eigenschappen niet altijd als kwaliteiten herkend.

De resultaten van de interviews en de enquête worden hier samengevat en geplaatst binnen de actuele discussie over hoe Almere een drukke en diverse stad is geworden. Ter afsluiting gaan we in op wat de gemeente kan doen om die stad zich verder te laten ontwikkelen.

Nieuwe ontwikkelingen

De praktische middenklasse in Almere richt ongeveer op dezelfde manier het leven in zoals wij in 2013 beschreven. Daarin hebben zich geen grote veranderingen voorgedaan.

Mensen letten goed op hun uitgaven. Als zij ergens meer geld aan uitgeven, is dat een bewuste beslissing. Zij weten de klappen op te vangen bij veranderingen in de inkomsten, die vaak door factoren van buiten ontstaan. Rapporten van SCP, WRR en CBS bevestigen dat. De praktische middenklasse is een balancerende groep: intern stabiel, extern kwetsbaar.

Maar kan het welvaartsgevoel dat bereikt is, nog wel worden overgedragen op een volgende generatie? De prijzen voor de woningen zijn zo hoog geworden dat jongeren maar moeilijk kunnen instappen. Zij kunnen niet de stap maken die eerdere generaties Almeerders hebben kunnen maken, en die voor een groot deel gebaseerd is op een woning die voor het inkomen goed betaalbaar is.

Zorgen over stijgende kosten zijn vooral voor de laagste inkomens groot. De middeninkomens hebben er voor hun uitgaven minder last van, omdat zij de klappen kunnen opvangen, en veel van de kosten, zoals de boodschappen nog altijd relatief laag zijn. Vakanties kan je aanpassen. In de meeste

gevallen zijn ook nog steeds de woonlasten relatief laag. Dit geldt vooral voor de midden tot hogere middeninkomens, en niet voor de laagste inkomens, die naar verhouding wél hoge woonlasten hebben. De vraag is of dat voor nieuwkomers op de huizenmarkt met middeninkomens ook nog het geval zal zijn. Vooral jonge kopers moeten op dit moment veel grotere risico's nemen dan een generatie voor hen.

In tegenstelling tot de zorgen die worden uitgesproken in sommige documenten, blijkt Almere nog altijd uitstekend te voldoen aan de voornaamste wensen en noden van deze grootste groep van bewoners van de stad.

Over de sociale omstandigheden in de wijken kunnen veel misverstanden ontstaan. Het is vooral belangrijk te beseffen, dat in de wijken van Almere vooral de lagere middeninkomens vertegenwoordigd zijn en dat onder die omstandigheden niet snel 'achterstandswijken' ontstaan.

Dat geldt zeker ook voor bewoners met een migratieachtergrond. Wie door de wijken wandelt merkt dat de diversiteit is toegenomen. Maar dat moet niet met stedelijke problemen worden geassocieerd. De meeste van hen behoren immers tot de middenklasse.

De interactie tussen de bewoners van deze wijken is wel veranderd in vergelijking met het oorspronkelijke onderzoek. In bepaalde opzichten zijn deze wijken een nieuwe, stedelijkere fase ingegaan. Aan de ene kant is er continuïteit. De oude basis van een gedeelde sociaaleconomische leefwereld is er nog. Maar de diversiteit heeft een nieuwe vorm aangenomen.

Er is nu wellicht minder vaak een buurtbarbecue, maar in de wijken gold in 2013 ook al de norm dat burens niet zomaar bij elkaar binnenlopen, dat mensen zelf mogen weten wat ze doen, en dat met groeten en af en toe een praatje al heel veel voor het buurtgevoel gedaan is.

In publicaties over Almere wordt eigenlijk heel weinig ingegaan op de daadwerkelijke omgang in de wijken. Er wordt wel gespeculeerd over mogelijke spanningen en verschillen, maar niet ingegaan op de manier waarop al die verschillende mensen daarmee omgaan en erin slagen samen te leven.

Daarmee komt ook niet in beeld hoe de spanning bij veel Almeerders in elkaar zit. Als het gaat om het wonen en leven in de buurt, beschrijven bewoners, ongeacht hun politieke voorkeuren, graag de verschillende bewoners in hun straat. In het dagelijks leven gaan zij op een vanzelfsprekende – alledaagse

– manier met elkaar om. Als ze daar vanaf enige afstand over spreken, zijn er sommigen die de diversiteit prijzen, en anderen die er uiterst kritisch over zijn. Het verschil tussen de dagelijkse omgang en de reflectie erop heeft vaak politieke gronden; de ervaringen met omringende bewoners geven er meestal geen aanleiding toe.

De diversiteit in nieuwe steden zoals Almere is van een heel andere aard dan die in de oude steden. Almere is veel minder een plek van 'gescheiden leefwerelden' en de diversiteit is dus danig divers dat deze steeds minder in 'groepen' is te clusteren.

De veranderingen in de diversiteit houden verband met overheidsregelingen rond migratie en huisvesting. Verschillende sets van regels zijn op dit moment van toepassing op arbeidsmigranten en kennismigranten. Door de krapte op de woningmarkt komen deze groepen elk op een specifieke manier terecht in de wijken. Door verkamering en splitsing van eengezinswoningen, en het opkopen van woningen door bedrijven verandert het straatbeeld. Door de permanente aanwezigheid van tijdelijke migranten, veranderen de sociale omstandigheden. Nieuwkomers in de straat voelen zich niet altijd zodanig verwant met de buurt, dat zij willen meedoen in het toch al bescheiden stedelijk-suburbane buurtleven. Dit geldt zowel voor arbeidsmigranten die in verkamerede woningen wonen, als voor kennismigranten voor wie bedrijven hele woningen hebben opgekocht. Het voornaamste effect hiervan is dat het uitgangspunt van tijdelijkheid botst met het klassieke uitgangspunt van welvaartervaring van de 'reguliere' bewoners. Het splitsen en verkameren gaat ten koste van de gewaardeerde woningvoorraad, die de basis vormt van het wonen en leven in Almere. Maar het moet nogmaals benadrukt worden dat deze migranten in inkomen en opleiding niet onderdoen voor hun medebewoners.

In sommige straten – dat verschilt sterk van buurt tot buurt – komen problemen de wijken in die er voorheen niet of veel minder waren, zoals drugs-overlast. Dit is naast de transformatie van eengezinswoningen een tweede belangrijke ontwikkeling die in recente rapporten onderschat wordt. Er wordt wel gesproken over overlast door jongeren, maar gebruikers wonen ook in de woningen. Pakjes worden bezorgd en verzonden vanuit huis. Auto's, brommers en fatbikes 'bezorgen' soms ook op een plein of een straathoek.

Mensen met een lange woonduur kennen de oude wijken goed. Velen schoven op. Zij brengen wat 'typisch Almeers' is (en dat zijn vaak heel gewone, algemene dingen) mee naar de nieuwe wijken. Zij onderhouden vaak nog contact met mensen uit de eerste of tweede buurt waar ze lange tijd hebben gewoond. Vaak wonen er nog maar een of twee van deze oude burens in die buurt; de rest is inmiddels doorverhuisd. Zo schept bekendheid met een groter deel van Almere een sterkere band met Almere.

Het doorverhuizen heeft meestal te maken met aanbod en financiële mogelijkheden: het wordt te klein, soms te groot, dan maar doorverhuizen. Ouderen gaan vaak in een appartement wonen, zonder trappen en met minder vierkante meters om te stofzuigen. Dit is niet bijzonder in Almere. Laagbouw, zeker, bepaalt het beeld en voor velen is een tuin voor en achter en een auto voor de deur een teken van welvaart, maar voor velen is dat niet noodzakelijk en betekent die eigen buitenruimte en die vele kamers alleen veel onderhoud.

Wat ook opvalt in vergelijking met 2013 is dat mensen nu veel meer en veel vanzelfsprekender het woord 'stad' voor Almere gebruiken. Het kenmerkende gespreksritueel over nieuwe steden, is het een dorp, is het een stad, of iets anders wat ertussen inzit, behoort voor Almere tot de verleden tijd. Nieuwkomers komen aan in een grote stad. Oudgedienden hebben de stad zien groeien. Er is geen vergissing over mogelijk.

Bewoners zijn heel tevreden met de stad Almere, op basis van bepaalde kwaliteiten. Dat zijn ten eerste ruimtelijke kwaliteiten, in het bijzonder de woning, de natuur, en daarna de wijk. Een goede tweede zijn de sociale kwaliteiten. Dat heeft vooral te maken met het eigen netwerk in de stad. Almere is, net als de oude steden, niet alleen een product van de gemeente, van planning of beheer, maar vooral een product van de mensen die er wonen en de netwerken die zij met elkaar vormen.

Minder op de voorgrond komt het klassieke verbindend sociaal contact, de taal van cohesie en culturele overeenkomst, maar daar staat tegenover dat het overbruggend sociaal contact belangrijker wordt, dat minder intensief is, maar wel mogelijk maakt dat iedereen zich thuis kan voelen, de welvaart van Almere kan ervaren, en zich bij elkaar op hun gemak voelt: alledaagse diversiteit.

Het gewone van deze kwaliteiten is bedrieglijk. In haar beleid lijkt de gemeente te blijven zoeken naar zaken die er nog niet zijn. De gemeente onderschat wat er wél is en spant zich te weinig in om de kwaliteit van de woningvoorraad, de waarde van de woonomgeving en het hoge niveau van de bestaande voorzieningen in stand te houden. En over de contacten in het diverse Almere durft bijna niemand een uitspraak te doen vanwege de verhitte politieke stellingnames, terwijl in Almere het 'samenleven in verscheidenheid' gewoon elke dag gebeurt.

Kijken naar de stad

Almere groeit en verandert, maar de middelen blijven daarbij achter. Het is daarom niet verwonderlijk dat in recente publicaties zorgen over Almere worden uitgesproken. Maar uit die publicaties komt soms een wel erg zorgwekkend beeld naar voren, waarbij de nieuwe steden als de achterstandswijken van de toekomst worden geschetst.

Te weinig aandacht is er, als vanouds, voor de bestaande kwaliteiten van de nieuwe steden, in het bijzonder voor de kracht van de nieuwe fase waarin Almere zich bevindt. Als je de tijd neemt om Almere te onderzoeken, door mensen te interviewen na een zorgvuldige steekproef, en door het onderzoekspanel op een productieve wijze in te zetten, komt een ander beeld naar voren.

Dat beeld is niet te vergelijken met de concentraties van arme groepen en stedelijke problemen waar het in achterstandswijken altijd over gaat. Het blijkt juist dat het in Almere gunstig gesteld is met de inkomensongelijkheid en ruimtelijke segregatie, die in de oudere steden tot zoveel sociale en ruimtelijke interventies hebben geleid. Dat is een kracht van Almere.

Van sommige oudere wijken van Almere wordt al jaren gezegd dat er tekenen zijn die erop zouden wijzen dat er verval gaat optreden, maar het is alsof deze wijken telkens weigeren af te glijden. Dat komt mede door het beleid van de gemeente. De oudere wijken zijn gericht opgeknapt, maar het zat ook al ingebakken in de plannen, in de menging van woningen en de hoge woonkwaliteit van deze wijken. Wat deze wijken vooral niet nodig hebben, is achteloos genoemd worden als een voorbeeld van een wijk in verval, want

dat beeld is onjuist, maar wel stigmatiserend. Het lijkt soms alsof er een soort honger is naar probleemwijken.

Gemeenten vragen vaker om quickscans, benchmarks en 'samenvattend onderzoek' in plaats van onderzoek met klassieke methoden, voor antwoord op vragen over de sociale ontwikkelingen in de stad. Probleemschetsen worden snel afgeleid uit bestaande rapporten en losse gesprekken met sleutelfiguren (vaak een paar bereikbare actieve bewoners en professionals). Op die manier wordt de blik niet echt op de wijken gericht, en blijft de gedachte levend dat alles wat daar aan interactie plaats heeft, niets voorstelt en dat er een tekort is aan sociale verbanden in Almere. Dat bevestigt telkens weer het idee dat het beleid over een hele andere boeg moet worden gegooid.

Maar de veranderingen in de stad zijn de moeite waard om te onderzoeken, en niet alleen specifiek dit onderzoek. Een onderzoek zoals dit is eerder een begin van een onderzoekende houding die de gemeente zich zou kunnen eigen maken. Pas door de situatie in Almere onbevooroordeeld te benaderen kan goed worden nagedacht over wat de gemeente kan doen. De gemeente moet veel beter kijken naar de bestaande sociale en ruimtelijke ontwikkelingen, positief en negatief, en vervolgens een perspectief bieden op basis van stimulering en interventie.

Ondersteunend beleid

Dit onderzoek is niet gedaan om tot concrete aanbevelingen te komen over interventies. Het onderzoek is gedaan om een beeld te schetsen van de manier waarop de stad verandert en wat de kracht is van de stad. Vandaaruit kunnen wel enkele richtingen worden gesuggereerd om de gemeentelijke taakopvatting in overeenstemming te brengen met wat de stad nodig heeft. Wat opvalt aan de interviews is dat de gemeente wel bereikbaar is voor vragen, maar daarbij vooral de houding van poortwachter aanneemt. Dat geldt zowel voor het onderhoud van de publieke ruimte, wat vooral op afroep lijkt te geschieden, als de toeleiding tot zorgvoorzieningen, waarbij burgers soms spitsroeden lijken te moeten lopen om de voorzieningen te ontvangen waar zij recht op hebben.

Onderhoud en zorgtoeleiding zijn gemeentelijke taken. De gemeente zou betere ondersteuning kunnen bieden, door zelf in de wijken te kijken: niet alleen door te verschijnen als burgers melden dat het rommelig is, maar zelf samen met bewoners in de wijk te kijken om die goed te kunnen onderhouden. Er is een sterk netwerk van buurtbewoners die dat graag willen doen. Ook heeft de gemeente bijvoorbeeld een team leefbaarheid of team veiligheid, in combinatie met wijkregisseurs. Zo kunnen dingen meer outreachend worden aangepakt.

Langzaam groeit het besef dat het benadrukken van actief burgerschap heeft geleid tot een passieve overheid. De gemeente Almere zou op deze nieuwe inzichten in kunnen spelen. Dat mensen door zoveel hoepeltjes moeten springen en daardoor vaak achterblijven, heeft aanleiding gegeven tot een heel netwerk van mensen die andere mensen helpen bij hun zorgvragen. Dat is geen teken van geslaagd beleid, in tegendeel, door het falen van de overheid zagen mensen zich genoodzaakt om op te staan. De gemeente kan wel weer op dat circuit voortbouwen.

In de gebruikelijke probleemschets van nieuwe steden wordt vaak geconstateerd dat het voorzieningenniveau achterblijft bij de oude steden. Om een complete stad te worden, wordt ingezet op de hoogwaardige, gespecialiseerde voorzieningen die in de oude steden te vinden zijn, zoals universiteiten en theaters met een topbezetting.

Wat dan vergeten wordt is dat Almere al voorzieningen heeft, die voor de bewoners belangrijk zijn. Het is juist de reikwijdte van de bestaande voorzieningen die van belang is. Dát niveau hooghouden, die voorzieningen beschikbaar én bereikbaar houden, zou centraler kunnen staan. Wat heb je aan al die zwembaden, als die voor de minder kapitaalkrachtige inwoners onbetaalbaar zijn?

Daarbij komt dat in rapportages om een of andere reden op de bestaande buurtcentra, speeltuinen en andere gebouwde voorzieningen wordt afgegeven. Die zouden niet van voldoende kwaliteit zijn. Deze voorzieningen zijn er en worden gebruikt. Wat vooral nodig is, is om deze te blijven onderhouden en ondersteunen.

Wat Almere goed doet, naast het scheppen van woonkwaliteit, is het aanbieden van precies die voorzieningen. Andere, meer ruimtelijke voorbeelden zijn de busbanen en de fietspaden, die ook een centraal aspect vormen van de kwaliteit van de stad in het dagelijks gebruik én in de beleving van bewoners.

Belangrijk is daarom een beleidsmatige aanpak waarbij de stad vanuit de actuele situatie wordt benaderd, vanuit de kracht van de stad zelf. Het heeft weinig nut om binnen de muren van het stadhuis te filosoferen over wat er nog niet gedaan is voor de nieuwe stad, terwijl erbuiten, in de woonstraten van Almere van alles aan de hand is, waar niet echt naar wordt gekeken.

In Almere zijn sociaal en fysiek beleid lang gescheiden geweest. Daar komt bij dat de ruimtelijke oplossingen vaak heel positief worden gebracht terwijl de sociale situatie vaak negatief wordt ingeschat.

Nieuwe wijken zijn niet 'af' als ze gebouwd zijn en vragen om sociaal beleid. Bovendien lijkt de sociale situatie in nieuwe wijken sneller op die van de oude dan het geval was in de voorgaande decennia. Er moet vanaf het begin een sociaal beleid worden gevoerd. Sociaal beleid is er niet alleen voor de 'bestaande stad' terwijl ruimtelijk beleid er alleen is voor de jongste uitbreidingen.

Ruimtelijk beleid is nodig in de oude wijken. Deze hebben een grote woon-aantrekkelijkheid die met betrekkelijk geringe inspanningen behouden kan worden, maar daar is wel inzet voor nodig. Ook zijn er moeilijk oplosbare ruimtelijke vraagstukken in de bestaande wijken, in het bijzonder de verdeling van woonruimte over doelgroepen, waar bovendien weinig zicht op is. Ruimtelijke vraagstukken zijn zeker ook het onderhoud van de publieke ruimte, hoe verdicht kan worden in de bestaande wijken, hoe starters en vooral de eigen jeugd gehuisvest kan worden, en hoe met oude gebouwen kan worden omgegaan. Daar moet een samenhangend beleid voor worden gevormd.

Nu is er bijvoorbeeld half-geformuleerd splitsingsbeleid. In interne notities is voorzichtig uiteengezet dat dit een oplossing is voor het huisvesten van groepen die anders geen plek hebben in Almere, maar dat het niet uit de hand moet lopen. Maar er is een grote noodzaak voor zicht hierop en een

gefundeerd beleid. De gemeente zal gericht moeten onderzoeken hoe het opkopen van woningen voor de huisvesting van arbeidsmigranten en kennismigranten in zijn werk gaat en hoe de gemeente daar controle over kan krijgen. Ook de manier waarop statushouders worden gehuisvest, dat nu ad hoc door de corporaties moet worden opgelost, getuigt niet van een overkoepelende beleidsstrategie.

Een ander vraagstuk is de behoefte aan nieuwe woonvormen, die kapitaal-intensief zijn, maar niet noodzakelijk door de gemeente betaald hoeven worden. Ook hier treedt de gemeente op als poortwachter, maar lijkt zich niet bewust te zijn van het feit dat degene die de regels beheert, ook degene is die kan helpen bij het zoeken naar manieren om het project toch van de grond te krijgen. Ook hier is een initiatiefrijk, ondersteunend beleid op zijn plaats.

Erkenning

Van nieuwe steden wordt vaak gezegd dat zij nog 'kinderziektes' hebben. Maar Almere wordt al vijftig. De meeste wijken zijn al oud genoeg om zorgelijke geluiden over vergrijzing te ontlokken, hoewel aan de andere kant ook geklaagd wordt dat sociale verbanden uitblijven vanwege de doorstroom.

Het onderzoek laat zien dat in de wijken een basis aanwezig is van gemeenschappelijkheid op grond van sociale positie, ook al worden er niet zoveel sociale activiteiten ondernomen in de straat. Dat heeft te maken met de vorming van een stedelijk klimaat, waarin een zekere anonimiteit ook een waarborg is voor de kenmerkende ervaring van woonvrijheid in Almere. Mensen gaan met elkaar om, er is publieke familiariteit, en dat is een belangrijke basis.

Dat te benaderen vanuit het cohesiebegrip, leidt echter gemakkelijk tot negatieve interpretaties. Want cohesie is altijd te laag en de oplossing wordt vervolgens gezocht in kleinschalige initiatieven van lokale actieve burgers met hulp van leuke bureautjes om er toch wat van te maken. Wat dan niet gezien wordt is hoe mensen in Almere de nieuwe diversiteit al in de praktijk brengen.

Almere doet dat eigenlijk beter dan de gemengde oude steden. Daar vormen rijke kennismigranten en de gentrifiers zonder migratiegeschiedenis één dominante groep tegenover de veel armere klassieke migrantengroepen die vaak ook nog in bepaalde wijken wonen. In Almere is de inkomensongelijkheid kleiner en ruimtelijke segregatie veel geringer. Waar in de oude steden de toenadering tussen groepen wordt beleden met het woord maar niet met de daad, is dat in Almere vaak juist andersom. Weerstand tegen diversiteit is aanwezig, maar intussen wordt er wel samengeleefd en daar komt het uiteindelijk op aan.

Naast het zorgwekkende verhaal is er een ander verhaal: dat van mensen die vooruitkomen, moeilijkheden overwinnen en samenleven in wijken. Het vitale van de buurten is juist dat ze ook een zekere anonimiteit kennen; een klimaat van leven en laten leven; een mogelijkheid voor mensen om zichzelf te zijn.

Toch vraagt de gemeente niet voor niets aandacht. Almere heeft te maken met een toename van allerlei vormen van problematiek die ook in andere steden voorkomt, in de sfeer bijvoorbeeld van persistente armoede, overlastgevende criminaliteit, ontoereikende geestelijke gezondheidszorg, achterstallig onderhoud aan de gebouwde omgeving en nog veel meer acute zaken, die in dit onderzoek niet het hoofdonderwerp vormen. Maar Almere is net als andere nieuwe steden financieel misdeeld. Op deze manier kan de gemeente geen fatsoenlijk ruimtelijk en sociaal beleid vormen.

De gemeente zoekt terecht bij het rijk erkenning als stad. De tekorten zijn zeer ernstig. Nog in 2025 werd in de gemeenteraad opgeworpen dat de stad volgend jaar beter haar vijftigste verjaardag niet kan vieren omdat de voorgestelde 2,2 miljoen euro niet te verantwoorden is. Ter vergelijking: de gemeente Amsterdam stelt 27 miljoen beschikbaar voor haar grootse jubileumviering.

Om aandacht te vragen is het verleidelijk om te zeggen dat Almere in sociaal opzicht tekortschiet; dat de middenklasse zich in de schulden werkt, dat er steeds meer mensen met een migratieachtergrond wonen, met onuitgesproken veronderstellingen daarover, dat er niets te doen is en mensen niet

terecht kunnen bij basisvoorzieningen, dat de problemen zich opstapelen in oude wijken, en nog veel meer beweringen, ondersteund door quickscans en benchmarks. Almere bevindt zich samen met andere nieuwe steden in een soort echoput, die in de kern neerkomt op het ontkennen van de waarde van de wijken, de bestaande voorzieningen en het aanwezige sociale fundament. In de zucht naar erkenning ontkent de gemeente de kernwaarden van de stad, die de gemeente ooit zelf onder woorden heeft gebracht: mensen maken de stad, koester diversiteit en het kan in Almere.

Almere is niet de volgende stad met wijken waarin de problemen zich opstapelen. Almere is een diverse stad met een gelijkheid en menging waar andere steden van kunnen leren.

Literatuur

- Anderiesen, Gerard, en Arnold Reijndorp (1990). *Eigenlijk een geniale wijk; dagelijks leven in de Indische Buurt*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Bakker, Minne en Fijgje de Boer (2021). Kwaliteitscriteria in kwalitatief onderzoek: welke termen hanteer je als kwalitatief onderzoeker? *KWALON* 26(2): 88-96
- Bourdieu, Pierre (1984). *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge & Kegan Paul
- Blommaert, Jan (2014). Infrastructures of superdiversity: Conviviality and language in an Antwerp neighborhood. *European Journal of Cultural Studies* 17(4): 431-451.
- Brock, Anneke, Matthijs Uyterlinde, Andrew Britt, Onno de Zwart, en Koos van Dijken (2023). *De staat van Almere. Grip op de sociale opgaven. Documentenanalyse en brede vergelijkende benchmark*. Platform31, Movisie, Verwey-Jonker Instituut.
- CBS (2022). *Integratie en samenleven*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Crul, Maurice, Frans Lelie, Elif Keskiner, Laure Michon en Ismintha Waldring (2023). How do people without migration background experience and impact today's superdiverse cities? *Journal of Ethnic and Migration Studies* 49(8): 1937-1956.
- De Haas, Hein (2024). *How migration really works: 22 things you need to know about the most divisive issue in politics*. S.I.: Penguin.
- Eick, Gianna Maria (2024). *Welfare chauvinism in Europe: how education, economy and culture shape public attitudes*. Cheltenham Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.
- El Aboussi, Amira (2024). *Veiligheidskloof Een kwalitatief onderzoek naar de ervaringen van arbeidsmigranten ten opzichte van de veiligheidscultuur binnen Jumbo CDC KW Nieuwegein*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Engbersen, Godfried, Mark Bovens, Meike Bokhorst en Roel Jennissen (2020). *Samenleven in verscheidenheid. Beleid voor de migratie samenleving*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Engbersen, Godfried, Erik Snel en Monique Kremer (2017). *De val van de middenklasse? Het stabiele en kwetsbare midden*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Ghorashi, Halleh (2006). Paradoxen van culturele erkenning: Management van Diversiteit in Nieuw Nederland. Oratie. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Glick Schiller, Nina, and Garbi Schmidt (2015). Envisioning place: urban sociabilities within time, space and multiscalar power. *Identities* 23(1): 1-16.
- Granovetter, Mark S. (1977). The Strength of Weak Ties. *Social Networks*, 347-367. Elsevier.
- Huisson, Mandy, en Yasmina Zerouali (2023). *Expats. Leefbaarheid in kaart*. Almere.
- Jennissen, Roel, Godfried Engbersen, Meike Bokhorst en Mark Bovens (2018). *De nieuwe verscheidenheid. Toenemende diversiteit naar herkomstland in Nederland*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Karsten, Lia, Arnold Reijndorp en Joke van der Zwaard (2006). *Stadsmensen. Levenswijze en woonambities van stedelijke middengroepen*. Apeldoorn/Antwerpen: Spinhuis.
- Klinkenberg, Eric (2020). *Palaces for people. How to build a more equal and united society*. Londen: Vintage.
- Kumkar, Nils C., Stefan Holubek-Schaum, Karin Gottschall, Betina Hollstein und Uwe Schimank (2022). Investive Statusarbeit als Modus der Lebensführung: Das theoretische Modell. In *Die beharrliche Mitte – Wenn investive Statusarbeit funktioniert*, 13-61. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden.
- Martinović, Borja, and Fenella Fleischmann. 2022. They Take Away Our Jobs! They Undermine Our National Culture! Public Perceptions of Immigrants and Their Consequences for Solidarity Across Ethnic Boundaries. In *Solidarity and Social Justice in Contemporary Societies*, edited by Mara A. Yerkese and Ichèlle Bal, 137-145. Cham: Springer International Publishing.
- Barendregt, Cas, Hanneke Mateman en Roos van Wijngaarden (2024) *De sociale staat van Almere, opbrengsten van het co-onderzoek*. Almere: gemeente Almere, Platform 31, Movisie en Verwey-Jonker instituut
- Meier, Sabine (2013). *Living in Imaginary Places. On the Creation and Consumption of Themed Residential Architecture*. Proefschrift. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Metaal, Stefan (2011). *Identiteit van stad, dorp en buitenwijk Consequenties van de opkomst van het stedelijk veld en gentrification voor ruimtelijke identiteit*. Proefschrift. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

- Metaal, Stefan, Maartje Delnoij en Jan Willem Duyvendak (2006). Een Amsterdamse benadering. Vooruitkomen, samenleven en thuis voelen in Nieuw West, verslag van een onderzoek. Amsterdam: Bureau Parkstad/ Universiteit van Amsterdam.
- Metaal, Stefan en Arnold Reijndorp (2013). Kwetsbare middenklasse? Sociale positie, strategieën van rondkomen en vooruitkomen en betrokkenheid van de lagere middenklasse in Almere. INTI & Universiteit van Amsterdam (Han Lammersleerstoel).
- Metaal, Stefan, Arnold Reijndorp, Iris van Huis en Saskia Naafs (2011) New Town Roots. Geboren en getogen Zoetermeeders over hun stad. Almere: INTI.
- Metaal, Stefan en Ineke Teijmant (2008). Het wonder van Westerpark. Vernieuwing van de Fannius Scholtenbuurt. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Nio, Ivan (2016). Moderniteit en suburbaniteit in de nieuwe stad: Almere, Cergy-Pontoise, Milton Keynes. Proefschrift. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- O&S Amsterdam (2023). Wonen in de Metropoolregio Amsterdam. Amsterdam: Metropoolregio Amsterdam en Platform Corporaties Metropoolregio Amsterdam.
- Platform 31, Movisie en Verwey-Jonker Instituut (2023). Sociale veerkracht van Almeerders. Advies over de sociale staat van Almere. Almere.
- Putnam, R.D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. New York: Simon & Schuster.
- Reijndorp, Arnold (2019). De nieuwe stad: een gebruiksaanwijzing. Amsterdam: Trancity/Valiz.
- Reijndorp, Arnold, Vincent Kompier, Stefan Metaal, Ivan Nio en Birgitt Truijens (1998). Buitenwijk. Stedelijkheid op afstand. Rotterdam: NAI Uitgevers.
- Reijndorp, Arnold, Stefan Metaal, Iris van Huis en Saskia Naafs (2011). New Town Roots. Geboren en getogen Zoetermeeders over hun stad. Almere: International New Town Institute.
- RIGO (2017). Wonen in Almere 2018-2030. Verkennende en beschouwende analyse. Amsterdam: RIGO Research en Advies.
- Schimank, Uwe, Steffen Mau und Olaf Groh-Samberg (2014). Statusarbeit unter Druck? Zur Lebensführung der Mittelschichten. Interventionen. Weinheim: Beltz.
- Tzaninis, Ioannis. 2016. Building utopias on sand: the production of space in Almere and the future of suburbia. Proefschrift. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Ubink, Martijn, en Thijs van der Steeg, (2011). Bloemkoolwijken. Analyse en Perspectief. Amsterdam: SUN
- Van De Beek, Jan H. en Floris F. Vermeulen (2011). Politieke beïnvloeding door etnisch geaffilieerde organisaties: winnaars en verliezers van Europese integratie en toenemende diversiteit. Tijdschrift voor Sociologie 32 (3-4).
- Van der Steeg, Thijs (2022). Leren van burgers. De vergeten rol van de eigenaar-bewoner in het klimaatakkoord. Proefschrift. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Van der Steeg, Thijs (2024). 'Het werkte gewoon om met mensen te praten.' Onderzoeksverslag Nieuwe Diepstraat. Almere: Gemeente Almere.
- Verbeek-Oudijk, Debbie, Sarah Hardus, Andries van den Broek en Mark Reijnders (2023). Sociale en culturele ontwikkelingen. Stand van Nederland 2023. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Vermeij, Lotte, en Lex Thijssen (2024). De leefwerelden van arm en rijk. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- VROM-raad (2006). Stad en stijging: sociale stijging als leidraad voor stedelijke vernieuwing. Den Haag: VROM-raad.
- Vrooman, Cok, Mérove Gijsberts en Jeroen Boelhouwer (2014). Verschil in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2014. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Bijlagen

Bijlage 1 – Topiclist interviews

Checklist interviews wonen en leven in Almere v6 (verkorte weergave)

Introductie: doel van het onderzoek, wonen en leven, ook inkomen, uitgaven, buurt, Almere.

Consentformulier doornemen en tekenen (wat wij met de data doen).

Woongeschiedenis en traject

Woongeschiedenis Waar geboren? Geboortedatum.

Waar jeugd doorgebracht?

Eerste zelfstandige woning, etc. Soort woningen/wijken – waarom daar.

Ook kort voor de partner (en volwassen kinderen).

Hoe hier terechtgekomen, deze woning, Almere.

Traject: Hele traject van opleidingen en banen. Ook van de partner (mag globaler). Huidige banen en werkurenverdeling huishouden.

En wie doet wat in huis?

Inkomsten en uitgaven

Inkomsten: Wat je netto op je rekening krijgt elke maand. Dus loon, alle andere inkomsten zoals toeslagen. Gemiddeld per maand, ongeveer

Uitgaven: Wat er maandelijks van de rekening afgaat. Huur, netto hypotheeklasten, energie, abonnementen, sport, boodschappen.

Vakanties: Waar ga je heen?

Rondkomen: Kom je uit? Houd je weleens over / is er weleens tekort.

Veranderingen: Zijn er tijden geweest waarin men meer/minder te besteden had?

Verduurzaming: Hoe heb je bezuinigd op energiekosten, heb je panelen, hoe geregeld.

Wat doe je nog meer.

Dagelijkse leven

Werk: Locaties van het werk, vervoer.

Voorzieningen: Boodschappen, winkelen, waar en waarom daar? – Welke andere plekken in de stad bezoek je? Wijk je uit naar andere steden voor bepaalde activiteiten?

Zorg: Waar wonen familieleden – zijn er familieleden die je hulp geeft?

Vrienden/kennissen: Hoe ziet de vrienden en kennissenkring eruit? – Waar wonen ze?

Vrije tijd: Vakanties, sport, uit eten, cultuur, natuur.

Buurt

Straat: Kan je zeggen wie er ongeveer in de straat woont – te beginnen met het huis hiernaast (zijn er kinderen, wat voor werk doen ze ongeveer, liefst spontaan genoemde karakteristieken).

Buurt: Zijn er mensen in de straat die ze beter kennen (groeten, af en toe praatje, koffie, avondeten). Zijn er jongeren, actieve bewoners.

Activiteiten: Zijn er feesten? Wie organiseert dat, zelf een rol?

Openbare ruimte: Leuke en minder leuke plekken in de buurt

Veranderingen: Verandert de buurt? Wie vertrekken en wie komen erbij.

Stad

Almere: Is Almere de afgelopen tijd veranderd?

Beleid Gevoel dat gemeente zich inzet voor de inwoners?

Wat kan verbeteren?

Politieke positie: Op welke partij heb je gestemd de afgelopen verkiezingen? Wat spreekt je aan?

Wonen in Almere Mocht je gaan verhuizen, waar wil je dan wonen?

Bijlage 2 – Vragenlijst enquête

Algemeen

1. Wat is uw leeftijd?
2. Hoe identificeert u zichzelf?
3. Wat is uw gezinssituatie?
 - a. Heeft u thuiswonende kinderen?
 - b. Hoeveel van uw thuiswonende kinderen zijn ouder dan 20 jaar?
4. Wat is uw hoogst voltooide opleiding?
 - a. Welke situatie is het meest van toepassing op u?
5. In welke sector werkt u?
 - a. Wat is de naam van uw beroep?
 - b. Kunt u kort omschrijven wat uw werkzaamheden inhouden?
 - c. Hoeveel uur werkt u gemiddeld per week?
 - d. Waar werkt u?
 - e. Waar werkt u? - open vraag
6. Hoe reist u naar uw werk? (meerdere antwoorden mogelijk).
 - a. Lopend
 - b. (Elektrische) Fiets
 - c. Openbaar vervoer
 - d. Auto/motor/scooter
 - e. Carpool
 - f. Anders, namelijk:
 - g. Hoe reist u naar uw werk?
(meerdere antwoorden mogelijk) - open vraag.
7. (gepensioneerd) In welke sector werkte u?
 - f. Wat was de naam van uw beroep?
- g. Kunt u kort omschrijven wat uw werkzaamheden inhielden?

(partner) Enkele vragen over uw partner.

1. Wat is de leeftijd van uw partner?"
2. Wat is de hoogst voltooide opleiding van uw partner?
3. Wat is de hoogst voltooide opleiding van uw partner? - open vraag
 - a. Welke situatie is het meest van toepassing op uw partner?

- b. Welke situatie is het meest van toepassing op uw partner?
- open vraag.
4. In welke sector werkt uw partner?
 - a. Wat is de naam van het beroep uw partner?
 - b. Kunt u kort omschrijven wat de werkzaamheden van uw partner inhouden?
 - c. Hoeveel uur werkt uw partner gemiddeld per week?
 - d. Waar werkt uw partner?
 - e. Waar werkt uw partner? - open vraag.
5. Hoe reist uw partner naar het werk? (meerdere antwoorden mogelijk).
 - a. Lopend.
 - b. (Elektrische) Fiets.
 - c. Openbaar vervoer.
 - d. Auto/motor/scooter.
 - e. Carpool.
 - f. Anders, namelijk:
 - g. Hoe reist uw partner naar het werk?
(meerdere antwoorden mogelijk) - open vraag.
6. (gepensioneerd) In welke sector werkte uw partner?
 - a. Wat was de naam van het beroep van uw partner?
 - b. Kunt u kort omschrijven wat de werkzaamheden van uw partner inhielden?
 - c. Welke stelling past het beste bij uw werksituatie?

Financiën

1. Welke stelling past het beste bij uw financiële toekomst?
2. In welke klasse valt het gezamenlijke netto inkomen van uw gehele huishouden?
3. Hoe sterk is het huishoudelijk inkomen sinds 2012 veranderd?
 - a. Maakt u gebruik van de volgende overheidsregelingen?
(meerdere antwoorden mogelijk)
 - b. Kinderopvangtoeslag.
 - c. Huurtoeslag.
 - d. Pgb.

- e. Wmo / Wlz.
- f. Zorgtoeslag.
- g. Energietoeslag.
- h. Tijdelijke/eenmalige toeslagen gemeente Almere: Bijzondere bijstand, woonlastenfonds, individuele inkomenstoeslag.
- i. Hulp bij schulden.
- j. Geen.

Vragen over uitgaven

4. Hoeveel geeft u per week uit aan boodschappen?
5. Hoeveel geeft u per jaar uit aan vakanties?
6. Heeft u (en/of uw partner) een hobbyproject, zoals een tweede huis, volkstuin, oldtimer, boot, of iets anders dat vraagt om aandacht en geld?
7. Kunt u kort het hobbyproject omschrijven?
8. Hoeveel geld kost het hobbyproject per maand?
9. Wat geeft u met het huishouden gemiddeld uit aan sport en wellness per maand? (Van de kapper tot yoga, maar niet de tandarts: alles om gezond en verzorgd te zijn, maar geen medische kosten.)
10. Is er sinds 2012 veel veranderd in uw uitgaven?
 - a. (indien ja) Wat is de reden dat er veel is veranderd in uw uitgaven?
11. Stellingen die te maken hebben met rondkomen en vooruitkomen.
 - a. Ik moet het goedkoopste brood kopen.
 - b. Ik maak me zorgen over mijn financiële toekomst.
 - c. Ik hou eigenlijk niet genoeg over voor vakantie.
 - d. Ik heb geen geld meer voor sport en hobby's.
 - e. De kosten voor mijn huis (hypotheek, huur) drukken zwaar op mijn maandelijkse budget.
 - f. Het leven is een stuk duurder geworden sinds 2012, maar ik kan het dragen.
 - g. Het leven is een stuk duurder geworden sinds 2012 en ik ben er daardoor op achteruit gegaan in wat ik kan doen.

12. Zijn er mensen waarvoor u of uw partner een deel van de zorg op zich neemt, bijvoorbeeld ouders, kinderen met een beperking, familie, burens (mantelzorg).
13. Hoe veel uren per week besteedt u (en/of uw partner) per week aan (mantel)zorg?

Wonen in Almere

1. Waar heeft u als kind het langst gewoond?
2. Waar was de eerste woning waar u zonder ouders/verzorgers woonde?
3. Sinds welk jaar woont u in Almere?
4. Hoe bent u in Almere terecht gekomen?
5. Hoe vaak bent u binnen Almere verhuisd?
6. In welke stadsdelen heeft u gewoond? (meerdere antwoorden mogelijk)
 - a. Almere Stad.
 - b. Almere Haven of Hout.
 - c. Almere Buiten.
 - d. Almere Poort.
7. (indien Stad) In welke wijk in Almere Stad heeft u gewoond? (meerdere antwoorden mogelijk)
Centrum Almere Stad/ Filmwijk / Danswijk en Veluwsekant/ Parkwijk/ Verzetswijk/ Waterwijk en Randstad/ Tussen de Vaarten en Sallandsekant/ Hortus/ Staatsliedenwijk/ Kruidenwijk en Markerkant/ Stedenwijk/ Muziekwijk en Hollandsekant/ Literatuurwijk en Gooisekant/ Noorderplassen.
8. (indien Haven) In welke wijk in Almere Haven of Hout heeft u gewoond? (meerdere antwoorden mogelijk)
Centrum Almere Haven/ De Werven/ De Hoven/ De Meenten/ De Grienden/ De Marken en De Steiger/ De Gouwen/ De Wierden/ De Velden/ Overgooi en Stichtsekant/ De Laren/ Vogelhorst/ Nobelhorst en Twentsekant/ Oosterwold.
9. (indien Buiten) In welke wijk in Almere Buiten heeft u gewoond? (meerdere antwoorden mogelijk)
Centrum Almere Buiten/ Oostvaardersbuurt/ Seizoenenbuurt en Buitenvaart/ Molenbuurt en Poldervlak/ Bouwmeesterbuurt

- en De Vaart/ Landgoederenbuurt/ Faunabuurt/ Bloemenbuurt/ Regenboogbuurt/ Indischebuurt/ Eilandenbuurt/ Stripheldenbuurt/ Sieradenbuurt.
10. (indien Poort) In welke wijk in Almere Poort heeft u gewoond? (meerdere antwoorden mogelijk)
Europakwartier West/ Columbuskwartier/ Homeruskwartier en Hoge/ Middenkant/ Olympiakwartier West/ Duin/ Europakwartier Oost en Lagekant /Olympiakwartier Oost.
11. In welke stadsdelen komt u zeer regelmatig? (meerdere antwoorden mogelijk)
- Almere Stad.
 - Almere Haven en Almere Hout.
 - Almere Buiten.
 - Almere Poort.
12. In welke wijk van Almere Stad komt u zeer regelmatig? (meerdere antwoorden mogelijk)
Centrum Almere Stad/ Filmwijk /Danswijk en Veluwsekant/ Parkwijk/ Verzetswijk/ Waterwijk en Randstad/ Tussen de Vaarten en Sallandsekant/ Hortus/ Staatsliedenwijk/ Kruidenwijk en Markerkant/ Stedenwijk/ Muziekwijk en Hollandsekant/ Literatuurwijk en Gooisekant/ Noorderplassen.
13. In welke wijk van Almere Haven en Almere Hout komt u zeer regelmatig? (meerdere antwoorden mogelijk)
Centrum Almere Haven/ De Werven/ De Hoven/ De Meenten/ De Grienden/ De Marken en De Steiger/ De Gouwen/ De Wierden/ De Velden/ Overgooi en Stichtsekant/ De Laren/ Vogelhorst/ Nobelhorst en Twentsekant/ Oosterwold.
14. In welke wijk van Almere Buiten komt u zeer regelmatig? (meerdere antwoorden mogelijk)
Centrum Almere Buiten/ Oostvaardersbuurt/ Seizoenenbuurt en Buitenvaart/ Molenbuurt en Poldervlak/ Bouwmeesterbuurt en De Vaart/ Landgoederenbuurt/ Faunabuurt/ Bloemenbuurt/ Regenboogbuurt/ Indischebuurt/ Eilandenbuurt/ Stripheldenbuurt/ Sieradenbuurt.
15. In welke wijk van Almere Poort komt u zeer regelmatig? (meerdere antwoorden mogelijk)
Europakwartier West/ Columbuskwartier/ Homeruskwartier en Hoge/Middenkant/ Olympiakwartier West/ Duin/ Europakwartier Oost en Lagekant /Olympiakwartier Oost.
16. Wat zijn voor u redenen om in Almere te blijven wonen? (meerdere antwoorden mogelijk)
- Mijn woning.
 - De ruime keuze in woningen.
 - Mijn werk.
 - De mogelijkheden voor werk.
 - Aanwezigheid van natuur in de directe nabijheid.
 - Mijn goede herinneringen aan Almere.
 - Aanwezigheid van familie, vrienden/vriendinnen, burens.
 - Aanbod van onderwijs voor mij/voor mijn kinderen.
 - Aanbod van culturele activiteiten.
 - Aanbod van verenigingen.
 - Uitgaansmogelijkheden.
 - De sfeer in de stad.
 - Vanwege het aanbod van winkels.
 - Vanwege medische en zorgvoorzieningen.
 - De diversiteit van mensen.
 - De kansen die de stad te bieden heeft.
 - De wijk waar ik woon.
 - Kennissen, sociale contacten.
 - Ik heb geen reden(en) om in Almere te blijven wonen.
 - Anders, namelijk:
17. Wat zijn voor u redenen om in Almere te blijven wonen? (meerdere antwoorden mogelijk) - open vraag.
18. Wat zou voor u een reden kunnen zijn om niet meer in Almere te willen blijven wonen? (meerdere antwoorden mogelijk).
- Ik ben uitgekeken op Almere.
 - Ik heb geen band of binding met Almere.
 - Almere heeft mij weinig te bieden.

- d. Ik vind Almere ongezellig: de stad mist warmte en sfeer.
- e. De stad mist uitstraling.
- f. De woningen spreken me niet aan.
- g. Ik mis een betaalbare woning passend bij mijn budget.
- h. Verloedering, vervuiling, slecht onderhoud.
- i. Criminaliteit, onveiligheid.
- j. Almere wordt me te groot.
- k. Onvoldoende horeca, uitgaansmogelijkheden.
- l. Ik wil een vervolgopleiding/- studie volgen.
- m. Ik kan elders een prima baan vinden die bij me past.
- n. De wijk waar ik woon spreekt me niet aan.
- o. Mijn familie en of vrienden wonen elders.
- p. Ik heb geen reden(en) om uit Almere weg te gaan.
- q. Anders, namelijk:
- r. Wat zou voor u een reden kunnen zijn om niet meer in Almere te willen blijven wonen? (meerdere antwoorden mogelijk)
– open vraag.

Vragen over de woning

1. Wat is de WOZ-waarde van uw huis?
2. Heeft u een huurwoning of een koopwoning?
3. Hoe hoog is uw maandelijkse huur (inclusief servicekosten)?
4. Wat zijn de maandelijkse lasten van uw woning?
5. Hoe zijn de maandelijkse woonlasten veranderd sinds 2012?
6. Stellingen:
 - a. De ruimte van de woning is geschikt voor mijn huishouden.
 - b. De woonlasten zijn niet te hoog voor mijn huishoudelijk inkomen.
7. Hoe staat u tegenover verduurzaming van de woning? (Denk daarbij aan zaken als bijvoorbeeld dubbel glas, zuinige verwarming, zonnepanelen, warmtepompen en dergelijke).
 - a. Ik wil zelf initiatief nemen en tijd en geld besteden aan verduurzaming.
 - b. Ik vind dat de gemeente zich niet moet bemoeien met het verduurzamen van mijn woning.

- c. Ik vind dat de gemeente meer moet doen om bewoners te helpen met verduurzamen.

Vragen over de buurt

1. Hoe vaak gebeurt dit in uw buurt:
 - a. Verkeerd plaatsen van afvalcontainers.
 - b. Verkeerd parkeren van auto's.
 - c. Verkeerd aanbieden van grofvuil.
 - d. Groeten in de buurt.
 - e. Uitnodigen van burens, bijvoorbeeld om koffie te drinken.
 - f. Hulp bieden aan buurtgenoten.
 - g. Pakjes voor elkaar aannemen.
 - h. Buurtbarbecues of straatfeesten.
 - i. Onderhoud van bestrating, stoeptegels, asfalt en dergelijke door de gemeente.
 - j. Opruimen van zwerfafval door de gemeente.
 - k. Het ophalen en verwijderen van grofvuil door de gemeente.
2. Zijn er eengezinswoningen in de straat die verdeeld zijn in kamers of verdiepingen die apart verhuurd worden?

Vragen over Almere

Stellingen:

- a. Ik heb veel familie, vrienden of collega's wonen in Almere met wie ik regelmatig afspreek.
- b. Ik ken veel mensen via sport of hobby-verenigingen in Almere die ik regelmatig zie.
- c. Ik doe vaak mee aan activiteiten in Almere in en/of buiten mijn buurt.
- d. Ik bezoek vaak winkels en horeca in Almere.
- e. Ik wandel graag in Almere.
- f. De laatste jaren voel ik mij meer betrokken bij Almere.

Vragen over de Gemeente Almere

Stellingen:

- a. De gemeente Almere is goed bereikbaar voor vragen over beheer van losse stoeptegels, zwerfafval en dergelijke.
- b. De gemeente komt snel als er een verzoek is ingediend voor beheer van losse stoeptegels, zwerfafval en dergelijke.
- c. De gemeente is goed bereikbaar voor vragen over zorg en inkomen.
- d. De gemeente helpt bewoners goed met hun vragen over zorg en inkomen.
- e. De gemeente betreft bewoners bij plannen voor de straat.
- f. De gemeente betreft bewoners bij plannen voor de buurt.
- g. De gemeente betreft bewoners bij plannen voor de stad.
- h. De gemeente heeft oog voor de bewoners.

Vragen over politiek

3. Op welke partij heeft u gestemd voor de Tweede Kamerverkiezingen in 2023?
 - a. Hoe bent u tot deze keuze uitgekomen?

Voor mijn onderzoek ben ik op zoek naar mensen met wie ik over deze onderwerpen kan doorpraten. Bent u bereid tot een interview?

Vul dan bij 'Ja' uw mailadres in en dan neem ik zo snel mogelijk contact met u op.

